НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ЦИВІЛЬНОЇ ТА ГОСПОДАРСЬКОЇ ЮСТИЦІЇ
КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

РИМСЬКЕ ПРАВО І СУЧАСНІСТЬ: ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ

М А Т Е Р І А Л И
Всеукраїнської наукової конференції

Одеса,
24 травня 2022 року

Одеса
Фенікс
2022

УДК 340.15(37):347”364”(477)(063)
Р 51

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора ***Є. О. Харитонова***

Упорядники-укладачі:
Спасова Катерина Іванівна – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права, голова наукового товариства молодих вчених, аспірантів та студентів Національного університету «Одеська юридична академія»;
Лоншакова Валерія Сергіївна – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;
Гоменюк Аміна Романівна – лаборант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Група організаційного та технічного забезпечення Всеукраїнської наукової конференції:
Харитонова Олена Іванівна – д.ю.н., завідуюча кафедрою права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія», професор;
Голубєва Неллі Юріївна – д.ю.н., завідуюча кафедрою цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія», професор;
Орзіх Юрій Геннадійович – к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», доцент;
Ткалич Максим Олегович – к.ю.н., завідувач Центру спортивного права при Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», доцент.

У 453 **Римське право і сучасність: цивільне право в умовах війни** : матер. Всеукр. наук. конф. (Одеса, 24 травня 2022 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова ; НУ «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2022. – 220 с. – Режим доступу: ---
ISBN 978-966-928-829-5

Збірник містить матеріали доповідей з теоретичних, історичних та методологічних проблем цивільного права та процесу, права власності, ІТ-права та інших галузей приватного права, які були оприлюднені на Всеукраїнській науковій конференції, яка відбулась 24 травня 2022 року в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Збірник спрямований на ознайомлення юридичної громадськості з дослідженням науковців у сфері цивілістики і може бути корисний як у навчальному процесі, так і в науковій діяльності.

УДК 340.15(37):347”364”(477)(063)

Матеріали видано за авторською редакцією.
Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники Всеукраїнської наукової конференції, їхні наукові керівники, рецензенти і структурні підрозділи вищих навчальних закладів та установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978-966-928-829-5

© Національний університет «Одеська юридична академія», 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 8

Харитонов Євген Олегович
SI VIS PACEM – PARA BELLUM 11

Харитонова Олена Іванівна
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ 16

Булеца Сібілла Богданівна, Тегза Антоніна Василівна
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЖУРНАЛІСТИЦІ ПІД ЧАС ВІЙНИ 21

Гайдулін Олександр Олександрович
ДУАЛІЗМ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ: УРОКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ 24

Галянтич Микола Костянтинович
ВІДШКОДУВАННЯ ЗА ПОШКОДЖЕННЯ ТА ЗНИЩЕННЯ ЖИТЛА ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ, СПРИЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ. 28

Давидова Ірина Віталіївна
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ДЛЯ ПРОДОВЖЕННЯ ОТРИМАННЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 32

Довгерт Анатолій Степанович
ВІЙНА ТА МАЙБУТНЄ ПРИВАТНЕ (ЦИВІЛЬНЕ) ПРАВО УКРАЇНИ . . . 35

Заіка Юрій Олександрович
НОВЕ «ДИХАННЯ» ЗОБОВ'ЯЗАНЬ DE NEGOTIORUM GESTIO В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ 40

Коструба Анатолій Володимирович
ПРИРОДА ALTER КОРПОРАТИВНИХ ЮРИДИЧНИХ ВІДНОСИН 44

Некіт Катерина Георгіївна
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 47

Сафончик Оксана Іванівна
ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ. 50

Ярмол Лілія Володимирівна
ЮРИДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВІЙНИ 54

Адамова Олена Семенівна
КРИЗА В ОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИНАХ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА. 60

Бабич Ірина Григорівна
РОЗВИТОК КАТЕГОРІЇ СПРАВЕДЛИВІСТЬ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ . . . 62

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна
ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРЕДИТУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ . . 66

Гончаренко Владислава Олександрівна
ЗАСТАВА РУХОМОГО МАЙНА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ 69

Дихта Наталя Миколаївна
НЕОБХІДНІСТЬ УКЛАДАННЯ ПЕВНИХ ФІДУЦІАРНИХ УГОД В УМОВАХ ВІЙНИ 73

Ruslan Ennan
THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF DIGITAL LAW AS A NEW LEGAL PHENOMENON 76

Журило Сергій Сергійович
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ 80

Кирилюк Алла Володимирівна
МІФИ ЩОДО БЕЗКАРНОСТІ ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ 84

Кривенко Юлія Василівна
ВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ 88

Мазуренко Світлана Вікторівна
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІДТВОРЕНОЇ (СФОТОГРАФОВАНОЇ) АРХІТЕКТУРНОЇ СПОРУДИ (АРХІТЕКТУРНОГО ТВОРУ) 91

Макода Володимир Євгенович
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ЧАСТКИ У РИМСЬКОМУ СПАДКОВОМУ ПРАВІ ТА ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ 96

Матійко Микола Володимирович
ЗМІСТ ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРУКТУРИ ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА 100

Орзіх Юрій Геннадійович
ВОЄННИЙ СТАН В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ АБО КОНФЛІКТ ПРИНЦИПІВ ПРАВА 104

Тарасенко Леонід Леонідович
ВИКОРИСТАННЯ ПАТЕНТІВ НА ВИНАХОДИ, КОРИСНІ МОДЕЛІ В УМОВАХ ВІЙНИ 107

Ткалич Максим Олегович, Толмачевська Юлія Олегівна
СПОРТ І ВІЙНА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ . . . 111

Токарева Віра Олександрівна
ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ ВОЄННИХ ДІЙ 113

Шаркова Ірина Миколаївна
РИМСЬКО-ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ (INTEGRITAS): АКТУАЛІЗАЦІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ 117

Розумейко Дмитро Олексійович
СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ 120

Байталюк Дарія Русланівна
ЩОДО ПИТАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ТА СПОНСОРУВАННЯ 123

Блохін Максим Юрійович
ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВОЄННОГО СТАНУ 126

Ващак Владислав Анатолійович
КІБЕРВОЄННИЙ СТАН В УКРАЇНІ: ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНТЕРНЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 130

Карташев Денис Володимирович
ДОГОВІР НАДАННЯ ПОСЛУГ ОХОРОНИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА 133

Кучерявенко Вікторія Сергіївна
ОЦІНОЧНІ СУДЖЕННЯ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ПОРУШЕНИХ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ 135

Маршук Юлія Сергіївна
ЗАКОННІСТЬ ВИСЕЛЕННЯ БОРЖНИКА З ІПОТЕЧНОГО ЖИТЛА ... 138

Мінковський Вадим Вадимович
ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕПРАВОМІРНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ В УМОВАХ ВІЙНИ 141

Мошинська Яна Степанівна
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ 143

Негуляєва Ірина Миколаївна
НОВІ ПРОГРАМИ ГРОШОВОЇ ПІДТРИМКИ ТА РЕЄСТРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ 146

Слепньова Катерина Вадимівна
ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ 3D КАДАСТРУ В ЗЕМЕЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ 149

Тащі Марія Сергіївна
ЗМІНИ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ НА ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ПОДРУЖЖЯ 153

Андрушко Діана Олександрівна
ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 156

Аносєнков Іван Анатолійович
ВОЄННИЙ СТАН ЯК ФОРС-МАЖОРНА ОБСТАВИНА У ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ 159

Богачук Евеліна Романівна
НАДАННЯ ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ ЗА РАХУНОК КОШТІВ ПРОЕКТІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ 162

Варава Владислав Вадимович, Богданова Дар'я Сергіївна
ПЕРЕВАГИ КВАЛІФІКОВАНОГО ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПИСУ В УМОВАХ ВІЙНИ. 165

Гуральник Ліза Василівна
ІНСТИТУТ СПАДКУВАННЯ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ. 168

Даниленко Анастасія Вікторівна
ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ 170

Данілейко Поліна Максимівна
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОГО МАЙНА У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 173

Ігнатко Марина Юріївна
МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ, ЗАПОДІЯНИХ МАЙНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ. 177

Клименко Юлія Андріївна, Степаненко Артем Олександрович
ПРАВО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА ОТРИМАННЯ ОДНОРАЗОВОЇ ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ 180

Король Андрій Сергійович
ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ) 183

Костилєва Юлія Володимирівна, Костилєва Ірина Володимирівна
НОТАРІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ЗА ЧАСІВ РИМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ. 186

Левенталь Таїсія В'ячеславівна
ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ. 189

Линюк Андрій Ігорович, Слободян Уляна Сергіївна
ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 191

Манів Надія Романівна
ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ. 194

Матвєйкін Михайло Денисович
ПРАВОЗДАТНІСТЬ ГРОМАДЯН В РИМСЬКОМУ ПРАВІ ТА ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: НЕОБХІДНІСТЬ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 196

Медоєва Олександра Олегівна
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ОБМЕЖЕНЬ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 200

Пацюрківська Вікторія Сергіївна
НАСЛІДКИ НЕВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВІЙНИ 205

Полюхович Лілія Василівна
РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 208

Семененко Крістіна Анатоліївна
ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 211

Тощакова Анна Сергіївна
ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 215

ПЕРЕДМОВА

Восьмий рік наша держава живе в умовах війни, кілька місяців – в умовах воєнного стану.

Війна вже сама по собі є Викликом в соціальному сенсі як окремій особі, так і суспільству в цілому.

Як зазначав Карл фон Клаузевіц, «Війна є зіткненням великих інтересів, що розв'язується кровопроливттям, і тільки цим вона відрізняється від інших суспільних конфліктів».

З погляду права, війна – це такий стан стосунків між двома державами, або між двома групами держав, або між державою і групою держав, який супроводжується здебільшого розірванням дипломатичних відносин, подальшим призупиненням застосування загальних норм міжнародного права мирного періоду і загальною рішучістю вчинити насильницькі дії.

Істотні незручності створює відсутність у міжнародних документах чіткої концепції війни та уніфікованої термінології у цій галузі. Зокрема, війна характеризується як комплекс заходів, спрямований на захоплення чужих природних, енергетичних і людських ресурсів, де перетинаються такі категорії, як «збройний конфлікт», «військова експедиція», «освоєння нових територій», «інцидент», «інтервенція», «репресалії», «повстання» тощо. При цьому має місце й розуміння війни та збройного конфлікту як феноменів, котрі можуть існувати в одній площині (наприклад, у Женевських конвенціях 1949 року), хоча поняття «збройний конфлікт» виглядає таким, що включає поняття «війна» (оскільки початок війни пов'язується з моментом фактичного відкриття воєнних дій або формального оголошення війни, а збройний конфлікт визнається існуючим незалежно від дотримання формальностей.

Зазначені обставини призвели до невизначеності відносин між Україною і росією, певного «консервування» збройного конфлікту, невизнання його війною, що зумовило у багатьох сферах суспільного життя якщо й не повне, то часткове ігнорування відомої з часів Стародавнього Риму максими «Si vis pacem – para bellum».

Насправді війна між Україною та російською федерацією почалася у 2014 році, хоча формального оголошення війни не відбулося до цього часу. У любому випадку, повномасштабне російське втор-

гнення в Україну[1], яке почалося 24 лютого 2022 року, розглядається багатьма як частина російсько-української війни[2].

Негативними наслідками такого стану речей стало те, що через «неформалізованість» відносин, а також «гібридність» війни[3], усі ці вісім років правове регулювання цивільних відносин відбувалося на тих самих засадах, що й раніше, без врахування того, що Україна фактично перебувала у стані війни. Більш того, при формуванні концепції оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства України питання сутності та дієвості договірного права практично повністю залишилися поза увагою її розробників, так само, як і учасників відповідної наукової дискусії[4].

Втім, дорікати вітчизняних цивілістів за неуважність тут, очевидно, не варто, оскільки переважна частина юридичної спільноти перебувала у такому «заколисаному» стані, зосереджуючи увагу на дослідженні правового забезпечення євроінтеграційних зусиль України, що здавалося тоді більш важливим завданням.

Ситуація докорінно змінилася, коли війна перейшла у фазу загострення – повномасштабної російської агресії, що висунуло вимоги суттєвого підвищення ефективності механізму правового регулювання, зокрема адекватного регулювання цивільних відносин в умовах запровадження воєнного стану. Варто зазначити, що законодавча влада України досить оперативно зреагувала на виклики, оперативно ухваливши низку законів у цій сфері.

Разом із тим, цілісна концепція розвитку права в умовах війни наразі відсутня, що і зумовило доцільність звернення до вивчення досвіду інших правових систем у цій галузі, і передусім Стародавнього Риму.

---

1 Російське вторгнення в Україну (2022) — Вікіпедія (wikipedia.org)

2 Російсько-українська війна (з 2014) — Вікіпедія (wikipedia.org)

3 Право і громадянське суспільство — ДЕЯКІ ОСНОВИ ПОНЯТТЯ «ГІБРИДНА ВІЙНА» В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ – Власюк В. В., Карман Я. В. (knu.ua)

4 Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ., 2020. 128 с.; Рекодифікація (оновлення) цивільного законодавства України: концепція, напрями, перспективи. Матеріали X Міжнародного цивілістичного форуму. Київ, 2020. 210 с.; Оновлення Цивільного кодексу України: формування підходів: колективна монографія; за ред. проф. Довгерта А. С. і проф. Харитонова Є. О. Одеса, 2020. 674 с.; Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу: монографія /за заг.ред. Н. С. Кузнєцової. Одеса, 2021. 690 с.

Відповідним чином була обрана тема традиційної конференції «Римське право і сучасність», учасниками котрої стали як провідні українські правознавці, так і молодь, що перебуває наразі на початку наукового шляху.

Збірник матеріалів цієї конференції повно відображає як виступи її учасників з доповідями, так і позиції тих науковців, котрі з поважних причин, пов'язаних з воєнним станом, не змогли взяти безпосередню участь у її роботі. Тому тут немає сенсу переповідати головні ідеї та авторські пропозиції, які, можна сподіватися, сприятимуть нашій перемозі (із використанням, де це можливо, досвіду Риму щодо використання для досягнення такої мети правового механізму).

Ми обов'язково переможемо!

Слава Україні!

Доктор юридичних наук, професор,
завідуючий кафедрою цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений діяч науки і техніки України
Євген ХАРИТОНОВ

Харитонов Євген Олегович,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений діяч науки і техніки України, завідуючий кафедрою
цивільного права Національного університету
«Одеська юридична академія»

SI VIS PACEM – PARA BELLUM

Після заснування 753 р. до н. е. міста Риму, а особливо після встановлення_у 509 році до н.е. Республіки, політичні горизонти Риму невпинно розширюються, він стає усе більш агресивним, і це неминуче призводить до конфлікту з наймогутнішою державою Середземномор'я того часу – Карфагеном. Пунічні війни, що продовжувалися майже сторіччя, йдуть з перемінним успіхом, але врешті решт завершуються розгромом Карфагена і створенням римської провінції Африка, що стає однією з житниць Риму.

Після цього, в результаті вдалих походів на Схід Середземномор'я, Рим підкорює елліністичні держави – спадкоємців імперії Олександра Македонського, Малу Азію тощо, внаслідок чого утворюються нові провінції: Нарбонська Галлія, Єгипет та ін. На межі тисячоліть формується Римська імперія, яка вже є тепер не лише європейською державою, але й африканською, і азійською. Середземне море стає внутрішнім: на його берегах розкинулися володіння Рима.

Хоча перше століття Принципату ще минає в завойовницьких війнах, однак їхній розмах поступово скорочується – Імперія досягла максимально розумних меж. Останнім імператором, за якого тривали завоювання, був Траян. Після його смерті у 117 р. Адріан обмежується забезпеченням цілісності і безпеки Імперії.

Це потребувало належного забезпечення обороноздатності країни. Методологічна основа його була виражена у сентенції SI VIS PACEM – PARA BELLUM, появу якої відносять до I ст. до н.е. (Корнелій Непот), а ґенезу вбачають в ідеях «Законів» Платона.

Римське переосмислення відповідних положень відображене у трактаті Флавія Вегеція «De Re Militari» (приблизно 390 р.), де був викладений огляд військового мистецтва Риму доби розквіту.

Власне, Римляни керувалися більш повними рекомендаціями Вегеція: «Хто хоче миру – готується до війни; хто хоче перемоги – старанно навчає воїнів; хто бажає сприятливого результату – веде війну, спираючись на мистецтво і знання, а не на випадок».

Разом із тим, усі перераховані рекомендації вкладаються у загальну вимогу: розуміння необхідності існування належним чином сформованої, озброєної, навченої, мотивованої армії, яка є основою оборотоздатності країни.

Відразу слід зауважити, що така армія у Римі існувала практично протягом усього часу його існування. Для її створення та існування використовувалася система правових та організаційних засобів забезпечення – як публічного, так і приватного характеру.

Що стосується статусу армії, як елементу публічного правопорядку, то підвалини римського військового ладу були закладені ще реформами Сервія Тулія, котрий розумів, що з метою зміцнення військової потужності Риму необхідно об'єднати дві громади, створивши римсько-плебейське ополчення. Після поділу країни на 20 округів (територіальних триб) не тільки члени римської міської, але й плебейської громади були залучені до активної участі у державному житті взагалі та участі у захисті держави, зокрема.

В результаті реформ Сервія Тулія виникло римсько-плебейське військо, була забезпечена можливість подальших загарбницьких воєн і успішного захисту від вторгнення.

Неявка на військовий призов каралася: 1) Грошовим штрафом; 2) Конфіскацією майна; 3)Тілесним покаранням; 4) Продажем у рабство.

Звільнялися від військової служби особи, які досягли граничного віку (46-60 років), фізично нездатні до несення військової служби, а також той, хто брав участь у певній кількості походів, приймав жрецький сан, та деякі інші категорії громадян.

Солдати складали загальну та спеціальні присяги (присяга прапору; табірна присяга; присяги не тікати, не залишати війська).

У II ст. до н.е. збройні сили Риму складалися з: 1) легіонів римських громадян (у легіоні близько 4200 душ); 2) частин італійських союзників (socii); 3) допоміжних загонів, укомплектованих жителями позаіталійських областей (auxilia). Після того, як наприкінці республіки італійські союзники були зрівнянні у правах з римськими громадянами, римське військо стало поділятися на дві групи: римські громадяни і найманці.

Загальна чисельність збройних сил Республіки складала 20-24 тис. душ.

Командування збройними силами покладалося на консулів. Якщо обидва консули знаходилися з армією, то вони керували нею по чер-

зі, змінюючись щодня. Головнокомандуючі мали при собі квестора і кілька легатів, яким під час бою могло бути доручене командування окремими частинами. Якщо для командування армією призначався диктатор, то, й при ньому створювалися відповідні командні структури, куди входили начальник кінноти і кілька легатів. Після утворення провінцій консули були командуючими тільки в Італії, а у провінціях командування здійснювали управителі останніх. З часів диктатури Сули консули взагалі втратили військову владу.

Армія, яка протягом багатьох століть мала характер патриціансько-плебейського ополчення, наприкінці Республіки стає постійною. Зі 107 р. до н.е. Гай Марій допускає до військової служби усіх бажаючих. Солдати одержують озброєння від держави і плату за службу, яка стає їхньою професією. Наприкінці Республіки римська армія налічує 70-75 легіонів. В кожнім легіоні нараховувалося 6000 піхотинців і 700 кавалеристів. Загальна чисельність римської армії становить близько 500 000 душ.

Процес формування постійного війська завершується за правління Октавіана Августа. Воно стає професійним, завдяки закріпленню таких засад його організації як добровільність вступу до армії, тривалі терміни служби і достатньо висока платня. З політичних та фінансових міркувань Август скорочує армію майже вдвічі – до 250 000 – 300 000 душ, половина з яких служить у римських легіонах, а половина – у допоміжних військах, що рекрутуються за рахунок провінціалів (галлів, германців, фракійців та ін.).

Принцепси намагаються всіляко заохочувати військові традиції, культивують у війську дух корпоративності, прагнуть зміцнення дисципліни і викоренення ледарства. Формуванню традицій слугує релігійна ідеологія. Зміцнення дисципліни досягається постійним завантаженням солдат корисними справами: навчаннями, маршами, земляними та будівельними роботами, котрі корисні ще й тим, що поліпшують фізичну підготовку воїнів. Формуванню духу корпоративності у війську сприяє те, що очолює його сам імператор, а вищий і старший офіцерський склад формується з сенаторів або вершників і підпорядковується імператору. Легіони, когорти і али (яли) одержують «персональні» номери і найменування. У зв'язку з військовими реформами доби принципату зростає значення особистої охорони принцепса – преторіанської гвардії, яка формується з числа римських громадян-італіків і має низку привілеїв.

У період домінату до війська широко залучають варварів. Військо комплектується майже цілком за рахунок рекрутчини. Змінюється військова доктрина: легіони розташовуються на кордонах; зменшується їхня чисельність, але підвищується мобільність; створюються резерви для швидкого реагування.

Внаслідок необхідності спеціальної регламентації життя війська виникає особлива гілка публічного права – jus militare (військове право).

Значення, яке надавалося римському війську, потребувало чіткого визначення правового статусу вояків: надання їм, з одного боку, привілеїв та гарантій, а з іншого – закріплення вимог до них з боку громади.

Зокрема, легіонери мали наступні привілеї: 1) за правопорушення їх карають, але не ганебними покараннями. До них не застосовується катування; 2) воїни мають право на «табірний/ воєнний пекулій» (peculium castrens) – майно, яке формується за рахунок військової платні, подарунків від батьків чи родичів, спадщини від товариша, який загинув на полі бою. Пекулій вважається власністю сина, його батько не має прав на це майно. Син мав право заповідати пекулій за своїм розсудом. (Д.49.17.11). Спочатку цей пекулій стосувався тільки вояків, але поступово коло цих відносин розширюється: Право на воєнний пекулій з часів Адріана надається також ветеранам армії; 3) солдат під час походу також міг заповідати без жодних формальностей. Він міг призначити собі спадкоємця тимчасово або під відкладальною умовою; 4) ветеранам після відставки виплачувалася пенсія зі спеціальної військової каси, заснованої Августом, яка поповнювалась за рахунок податків на спадщину та на купівлю-продаж; 5) ветерани несли корабельну повинність, але звільнялися від повинності по спорудженню суден; 6) після вислуги певної кількості років ветерани мали право на отримання земельної ділянки на «нових римських територіях» від імені імператора.

У підсумку це сприяло формуванню особливого менталітету римських легіонерів, які цінували гідність, відчували шанування суспільства, усвідомлювали свою силу і значимість.

Разом із тим, у деяких приватних відносинах права вояків були обмежені. Так, до моменту відставки солдат не мав права укладати законний шлюб. Якщо він був одружений до зарахування в армію, то шлюб призупинявся на час його служби. Після завершення служби

солдат мав право укласти законний шлюб з жінкою, з якою перебував у фактичних відносинах, або (якщо вони до його служби були одружені) поновити шлюб з колишньою дружиною.

Оскільки статус вояка був тимчасовим і після відставки останнього трансформувався у статус «звичайного» римського громадянина, докладно регламентувалося питання залишення військової служби. Зокрема, істотні правові наслідки мала диференціація відставки: 1) почесна відставка надавалася після вислуги повного терміну служби і давала право на усі згадані пільги; 2) відставка з поважних причин надавалася у випадках, коли військовослужбовець виявлявся непридатним до подальшого несення військової служби внаслідок поранення чи хвороби. При цьому також зберігалося право на пільги; 3) ганебна відставка мала місце тоді, коли особа звільнялася у відставку за вчинення публічного делікту. Звільнений з війська за такою підставою позбавлявся пільг, які належали ветеранам; позбавлявся права залишатися у резиденції імператора та у місті Римі тощо.

Розуміючи, що бути готовим до війни означає мати боєздатне військо, тобто військо вмотивоване, забезпечене усім необхідним, з необхідним рівнем вишколу та дисципліни, римляни вирішенню цих проблем, у тому числі засобами публічного та приватного права, приділяли значну увагу.

Про успішність їхніх зусиль на цих теренах свідчить те, що після переходу до оборонної доктрини Римська імперія проіснувала ще не одну сотню років. Як зазначають дослідники, «до цього дня і тисячі років після свого створення (римські) легіони залишаються найбільш видатним прикладом того, як ретельна організація, сувора дисципліна та надихаюче керівництво можуть зробити з купки людей команду переможців» [1, С. 11].

Так само, як свідченням виправданості їхніх зусиль у цій галузі та попередженням про неприпустимість втрати патріотизму і римської гордості було те, що як тільки римляни втратили властивий їм войовничий дух, а службу в армії переклали на плечі підкорених ними народів, почався шлях Риму до занепаду [2, С. 329].

У підсумку варто погодитися з висновком, що успіхи Риму можна пояснити комплексом чинників:продуманим державним устроєм, високим бойовим духом римлян, гарною зброєю, умінням римської верхівки згуртуватися для боротьби із зовнішнім супротивником, а також надзвичайно вдалою організаційною структурою їхніх легіо-

нів. Здебільшого їхнім успіхам сприяло ще й те, що розвідка римлян зазвичай діяла набагато ефективніше розвідок їхніх супротивників» [3, С. 13-14].

Думаю, досвід Риму у забезпеченні стану «готовності до війни заради миру» є гарним прикладом і для нашої, насиченої загрозами гібридної війни, доби.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дандо-Коллинз С. Легионы Рима. Полная история всех легионов Римской империи / Пер.с англ. М., 2013. 639 с.

2. Потрашков А. С. Загадки истории. Древний Рим. Харьков: Фолио, 2009. 380 с.

3. Дмитренко В. Розвідка та інші таємні служби Стародавнього Риму і його супротивників. Львів: Кальварія, 2008. 752 с.

Харитонова Олена Іванівна,

докторка юридичних наук, професорка, член-кореспондент НАПрН України, завідувачка кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

24 лютого 2022 року через військову агресію Російської Федерації проти України Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 було ведено воєнний стан на території України.

Війна призводить до якісної зміни стану суспільства, тому що багато державних інститутів починають виконувати специфічні функції, зумовлені саме війною. Унаслідок цього життя суспільства, його економіку перебудовують для забезпечення перемоги над ворогом.

У зв'язку з введенням воєнного стану на території України та військові дії держави-агресора в Україні, законодавство України зазнало певних змін, що мають на меті забезпечити максимально можливий захист інтересів держави та її громадян. В першу чергу були внесені

зміни до законів та підзаконних актів, які забезпечують основні для більшості громадян механізми реалізації своїх прав.

В мирному житті інтелектуальна власність є однією з рушійних сил економіки і одночасно своєрідним маркером її розвитку. Це стосується і вкрай важливої для нас сфери ІТ, і виробництва, і торгівлі, та інших галузей. В тому числі ускладнилась робота патентних повірених, виключно через яких іноземні правовласники комунікують з Національним органом інтелектуальної власності України.

13 квітня 2022 року набув чинності Закон України 2174-IX від 01.04.2022 року «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України». Що змінює цей закон у регулюванні відносин інтелектуальної власності?

На період воєнного стану перебіг строків, пов'язаних із охороною прав інтелектуальної власності, зупиняється.

Якщо на період починаючи з 24 лютого 2022 року та протягом дії воєнного стану припадає закінчення строку правової охорони на об'єкти права інтелектуальної власності, в цьому випадку існує можливість здійснити дії, необхідні для продовження дії охоронних документів (свідоцтв, патентів), протягом 90 днів після скасування воєнного стану, без необхідності сплати додаткових зборів за пропуск відповідних строків.

Протягом всього строку дії воєнного стану відповідні права залишаються чинними, і можуть бути поновлені у загальному порядку після скасування дії воєнного стану.

Зазначені положення стосуються таких строків:

- Строків, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності
- Строків щодо процедур набуття прав на об'єкти права інтелектуальної власності
- строків подання заперечення проти заявки або міжнародної реєстрації на території України
- строків оскарження НОІВ у судовому порядку або до Апеляційної палати про визнання прав на винахід недійсними
- строків, протягом яких можливі поновлення пропущених строків (крім – строків, встановлених для здійснення дій НОІВ).

Перебіг строків продовжується з дня, наступного за днем скасування воєнного стану, з урахуванням часу, що минув до їхнього зупинення.

Всі необхідні заяви, клопотання, заперечення, відповіді, подання яких передбачено відповідними профільними законами – також можуть бути подані протягом 90 днів після скасування воєнного стану, без необхідності сплати додаткових зборів за поновлення, подовження або продовження строків.

Майнові права інтелектуальної власності строк чинності яких спливає на день введення в Україні воєнного стану або протягом дії воєнного стану, залишаються чинними, до дня, наступного за днем скасування воєнного стану. З дня, наступного за днем скасування воєнного стану, чинність майнових прав інтелектуальної власності може бути продовжено у встановленому порядку, з урахуванням особливостей, встановлених цим законом.

Зупинення перебігу строків для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав не припиняє чинність майнових прав інтелектуальної власності.

1. Зупинення перебігу строків не тягнуть за собою зупинення дії свідоцтв, патентів, якими засвідчується виникнення прав інтелектуальної власності. Тобто, всі свідоцтва, патенти є дійсними.

2. Під час дії воєнного стану встановлені законодавством права інтелектуальної власності продовжують діяти і реалізуються суб'єктами права інтелектуальної власності у повному обсязі.

3. Не зупиняються строки, встановлені для здійснення дій НОІВ України або Міністерством аграрної політики та продовольства України.

Слід зазначити, що цей закон у оцінках фахівців не є таким уже однозначним, оскільки стосується всіх об'єктів прав інтелектуальної власності, отже серед них також ліки, медичні вироби, які охороняються патентом, зокрема, кровоспинні, антибіотики для поранених, турнікети для зупинки крові тощо, виробництво яких для нас сьогодні є питанням виживання.

Другим аспектом прав інтелектуальної власності, пов'язаним з війною, є доволі масовий «ребрендінг», а також репутаційні втрати. Це стосується торговельних марок, у назві яких є літера «Z». В усьому світі проходить кампанія з видалення букв Z із назв продуктів різноманітних брендів. Причиною цього стало використання цієї літери російськими окупантами, як символу жорстокої війни в Україні.

Справа в тому, що від початку війни Росії проти України літеру Z, якою російські окупанти маркують свою військову техніку, дедалі

частіше порівнюють з фашистським символом свастики часів Другої світової війни. Водночас в Україні зареєстровано чимало торговельних марок, в назві яких є Z.

Лише поверховий пошук в Спеціальній інформаційній системі Укрпатенту (СІС) виявив понад 1000 торговельних марок та заявок на реєстрацію, в яких є словесна чи графічна літера Z.

Як бути таким брендам? Як використання Z у символіці країни-агресора вплинуло чи може вплинути на власників брендів та бізнесу?

По-перше, відбувається досить масова відмова від використання зазначеного символу.

Так, Український онлайн-ритейлер Rozetka долучився до глобальної комунікаційної платформи BraveUkraine і змінив назву бренду на сайті на слово «Сміливість».

У межах проєкту Rozetka розповідатиме про своїх співробітників: кур'єрів, логістів, водіїв, продавців та інших працівників компанії, які продовжують працювати під час війни.

Онлайн-ритейлер з 24 лютого працює в умовах воєнного стану. Кур'єри доставляли життєво необхідні замовлення під обстрілами та вибухами, на складах були створені бомбосховища. У них спускалися працівники, які опинилися в безвиході через облогу російських військ. Інколи співробітники точок видачі самі відносили важкі замовлення людям похилого віку. 153 працівники компанії вступили до лав ЗСУ.

Наразі Rozetka відновила роботу 118 точок видачі товарів у 48 українських містах (до війни їх було 270), зокрема, у Харкові, Чернігові, Сумах, а також плануються відкриття в найбільш постраждалих від бойових дій регіонах Київщини.

Страхова компанія «Zurich Insurance» прибрала з своїх сторінок у соцмережах логотип компанії — літеру «Z». В компанії заявили, що прибирають свій логотип, аби він не сприймався людьми як акт підтримки російського вторгнення до України. «Ми тимчасово прибираємо літеру «Z» з соціальних каналів, де вона може бути хибно інтерпретована», йдеться в заяві компанії. Також в «Zurich Insurance» додали, що вони «Пильно стежать за розвитком подій та зможуть вжити додаткових заходів, якщо такі будуть потрібні».

Samsung прибрала літеру Z із назв своїх смартфонів. Йдеться про нові смартфони Samsung зі складним екраном. Якщо раніше пристрої називалися Galaxy Z Fold3 та Galaxy Z Flip3, то тепер просто Galaxy Fold3 та Galaxy Flip3.

Український колектив БЕZ ОБМЕЖЕНЬ вирішив прибрати літеру Z з назви, оскільки її використовують окупанти. Тепер в гурту новий логотип.

Сергій Танчинець наголосив, що гурт змінив назву й тепер вона виглядатиме так: БЕЗ ОБМЕЖЕНЬ. Зараз ніхто не хоче мати те, що пов'язуватиме з окупантами.

Популярний український гурт MOZGI через російське вторгнення в Україну також вирішив видозмінити свою назву.

Зокрема, музиканти відкорегували логотип колективу. Загалом, раніше колектив мав логотип MOZGI, втім керівництво прибрало літеру Z. Нині ж назва колективу писатиметься так: MOЗGI.

Прикладів такого ребрендінгу вже зараз є безліч.

Крім зазначених аспектів, є й інші, які стосуються прав інтелектуальної власності під час війни, зокрема, питання паралельного імпорту, піратства тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397
2. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 01.04.2022 № 2174-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text
3. Ганзієнко Д. У назві вашого бренду є літера Z – символіка війни РФ в Україні? Чим ризикує ваш бізнес в такому разі. URL: https://biz.liga.net/ua/ekonomika/all/opinion/v-nazvanii-brenda-est-bukva-z-simvolika-voyny-rf-v-ukraine-chem-riskuet-vash-biznes
4. Rozetka змінила назву через війну. URL: https://mind.ua/news/20240184-rozetka-zminila-nazvu-cherez-vijnu
5. Страхова компанія «Zurich Insurance» відмовляється від логотипу з літерою «Z» через її асоціацію з війною проти України. URL: https://bykvu.com/ua/bukvy/strakhova-kompaniia-zurich-insurance-vidmovliaietsia-vid-lohotypu-z-literoiu-z-cherez-ii-asotsiatsiiu-z-viinoiu-proty-ukrainy/
6. Samsung прибрала літеру Z із назв своїх смартфонів. URL: https://tech.24tv.ua/samsung-pribrala-literu-iz-nazv-svoyih-smartfoniv_n1928435
7. Гурт БЕZ ОБМЕЖЕНЬ забрав з назви літеру Z через війну. URL: https://acc.cv.ua/news/ukraine/gurt-bez-obmezhen-zabrav-z-nazvi-literu-z-cherez-viynu-83060
8. Війна в Україні: MOZGI через літеру Z змінили свою назву. URL: https://tsn.ua/ato/mozgi-takozh-pribrali-literu-z-z-logotipu-simvol-voroga-ta-zla-2017060.html

Булеца Сібілла Богданівна,
докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Тегза Антоніна Василівна,
студентка 3-го курсу юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ЖУРНАЛІСТИЦІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Роль засобів масової інформації набуває особливого значення, під час збройних конфліктів, адже під час війни фактично відсутні організації громадянського суспільства, які могли б контролювати органи влади та збройні сили, журналісти стають головним (якщо не єдиним) джерелом неупередженої та об'єктивної інформації. Люди-журналісти ризикують своїм життям, висвітлюючи багато сучасних глобальних конфліктних зон.

Так, міжнародна організація Комітет із захисту журналістів (Committee to Protect Journalists, CPJ) веде сумну статистику працівників ЗМІ, які загинули при виконанні своїх професійних обов'язків. У 2014 році, під час активної фази конфлікту на Сході, на території України загинуло під час виконання своїх обов'язків 5 журналістів. Це стало підставою CPJ включити Україну разом із Сирією, Іраком, Ізраїлем, Сомалі та Пакистаном за підсумками 2014 до списку країн які є найнебезпечнішими для роботи працівників мас-медіа. Це поставило питання володіння навичками фізичної безпеки та правилами роботи у зонах бойових дій у особливу пріоритетність для українських журналістів [1, с. 16].

Фонд «Справедливість для журналістів» (JFJ) задокументував щонайменше 35 атак на журналістів в Україні від початку Росією повномасштабної війни. Більшість нападів скоїли російські сили, частину нападників не встановлено [2].

Тож, на сьогодні актуальним є питання чи повинні технологічні засоби використовуватися для заміни людей-журналістів, для збору даних з боїв за допомогою дронів або інших безпілотних складних технологій, щоб представити нам візуальну історію війни, і чи можуть ці нові технології задовольнити наше соціальне і політичні потреби в етичних і збалансованих візуальних чи вербальних даних з війни?

Зважаючи на це, роботи використовувалися у війнах як вбивці, як бойові помічники та як журналісти, які в першу чергу виконують функцію збирачів візуальних даних. Проте, питання, чи повинен робот-журналіст замінити людей-журналістів у висвітленні війни дуже складний. Це стосується цілей висвітлення війни в ЗМІ, з одного боку, і журналістського процесу з іншого. Незважаючи на те, що автономний робот-репортер, який пише аналітичні тексти, поки що є чимось фантастичним, провідні світові ЗМІ вже давно використовують AI (англ. *Artificial intelligence – штучний інтелект*) та технології при створенні деяких матеріалів.

Останні приклади використання дронів у ЗМІ можна побачити у війні в Україні. Ці дрони позначені як «новинні дрони». Дрони використовується людьми-журналістами для збору даних із небезпечних районів. Яскравим прикладом є використання безпілотників при захопленні Донецького аеропорту.

Процеси штучного інтелекту вимагають, щонайменше в короткостроковій перспективі, залучення людини до постановки правильних питань для аналізу даних. Журналістський процес включає три етапи: збір даних, аналіз даних і композиція розповіді – ситуації.

Мета висвітлення війни може бути короткостроковою, щоб негайно покласти край людським стражданням або більш довгострокова мета, щоб дозволити відповідній аудиторії та особам, які приймають рішення, мати глибоке розуміння конфлікту з метою досягнення політичних рішень, які запобігатимуть вибуху повторних конфліктів, які викликають часті страждання людини в довгостроковій перспективі. Обидві цілі важливі, але вимагають різних стилів звітність, яка безпосередньо стосується питання, хто краще підходить для цієї роботи – людина чи робот.

Людина-журналіст і робот-журналіст виконують різні функції на різних етапах журналістики процес у висвітленні війн. На етапі збору даних технології телеприсутності можуть бути досить ефективними збирання даних із зон бойових дій, не ризикуючи життям людей-журналістів. Людина-журналіст може вплинути драматичні короткострокові наслідки, але, як показують дослідження, історії, які виходять безпосередньо з зон бойових дій нас, є досить проблематичними з професійної точки зору і можуть мати негативний травмуючий вплив на журналістів протягом усього життя. На етапі аналізу даних робот має явну перевагу швидких даних аналізу в пошуках ідей та відпо-

відних візуальних даних, але людина-журналіст має ключову роль у створенні правильні запитання для інструментів ШІ. Розумні запитання можуть привести до розумних ідей і розумних історій.

На етапі композиції оповідання робот-журналіст матиме явну перевагу швидкого складання інформації, але творчість і винахідливість людського журналіста можуть винайти нові способи або платформи для розповіді історії це може залишити робота-журналіста позаду.

Не менш важливим, залишається питання нормативно правового регулювання використання ШІ у сфері журналістики. Що стосується законодавства про засоби масової інформації, принаймні такий контент, створений за допомогою людських і автоматичних засобів, повинен відповідати вимогам ЗУ «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [3] щодо належної обачності щодо обробки інформації. Відповідно до цього закону телемедіа з журналістсько-редакційними пропозиціями повинні забезпечувати відповідність пресі належної обачності, тобто, зокрема, індивідуальну перевірку новин перед їх поширенням з належною обережністю, необхідною відповідно до обставин для зміст, походження та істина. Якщо ці обов'язки по догляду не дотримані, можуть виникнути претензії щодо судової заборони, відкликання та відшкодування збитків, а також позови щодо зустрічної заяви. Однак, якщо створення контенту повністю автоматизовано і повністю без участі людини, існуючі норми законодавства про ЗМІ та пресу не підходять легко і тому не можуть застосовуватися без обмежень. Зокрема, чисто машинні системи штучного інтелекту не можуть лише з технічних причин забезпечити баланс інтересів, який завжди необхідний у конкретних окремих випадках.

Стає зрозумілим, що існуючі нормативно-правові акти у сфері авторського права, законів про захист даних і засобів масової інформації ще не адаптовані до використання ШІ і що часто все ще існує значна невизначеність щодо застосовності нормативних актів. Крім того, багато практичних питань ще не з'ясовані. Хто повинен нести відповідальність, якщо АІ помиляється і поширює неправдиві повідомлення та як далеко може зайти використання синтетичних середовищ? З метою забезпечення більшої юридичної визначеності під час використання ШІ в медіа-секторі та подальшої підтримки процесу оцифрування в цій сфері, першим кроком у цьому напрямку може стати резолюція Європейського парламенту від 19 травня 2021 року про штучний інтелект в освіті, культурі та аудіовізуальному секторі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буроменьский М., Штурхецький С., Білз Е., Бетц М., Шюпп К., Казанжи З. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації. Посібник рекомендацій для працівників ЗМІ. К.: «Компанія ВАІТЕ», 2016. 118 с.
2. В Україні з 24 лютого вбили трьох журналістів, також сталося 10 замахів на вбивство – фонд JFJ. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-vijna-3-zahyblyh-zhurnalistiv-10-zamahiv/31751016.html
3. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні. Відомості Верховної Ради України.1993, № 1, ст. 1.

Гайдулін Олександр Олександрович,
доктор юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України

ДУАЛІЗМ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА В СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ: УРОКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У ці страшні часи випробувань для нашої держави, її Збройних Сил, всього Українського народу, найгострішою проблемою у вітчизняному правовому дискурсі постає питання інституалізації нової галузі нашої правової системи, яка отримала назву «військове право», що раніше вже неодноразово обговорювалося на всеукраїнському рівні. Як уже підкреслювалося, дороговказною інтенцією роздумів у цьому напрямі має бути настанова на необхідність рецепції фундаментальних засад такої галузі римського права, *як ius militare* [1, С. 67–72]. При цьому необхідно зауважити, що з самого початку розробки доктрини військового права (Military Law) у Новітній Час була закладена традиція з'ясування витоків цього правового утворення саме в історії Стародавнього Риму [2].

Однак без теоретичних орієнтирів з позицій сьогодення щодо визначення засад виокремлення цієї нової галузі не обійтися. На перше місце серед усіх критеріїв має висуватися суб'єктний. Славетний американський генерал Джордж Паттон (George S. Patton, 1885–1945) –

уособлення справжньої військової мудрості, прямолінійно заявляв: «The soldier is the Army. No army is better than its soldiers. The Soldier is also a citizen. In fact, the highest obligation and privilege of citizenship is that of bearing arms for one's country» [3, С. 335], що можна перекласти наступним чином: «Солдат – це й є армія. Немає жодної армії яка була б кращою за своїх солдатів. Солдат також є громадянином. Насправді найвищий обов'язок та привілей громадянства – це тримати в руках зброю для захисту своєї країни».

Отже, військове право – це передусім право для військових, тобто до матеріального складу військових відносин, які слід розглядати як предмет правового регулювання цієї галузі, належать саме військовослужбовці як спеціальні суб'єкти права.

Наочним прикладом цього підходу є таке важливе джерело військового права США, як Єдиний кодекс військової юстиції (Uniform Code of Military Justice). Зокрема найбільш застосовуваною нормою цього нормативно-правового акта є ст.15 § 815, яка гарантує захист американських військових осіб від іноземного права, навіть якщо правопорушення скоєно на території, що знаходиться під юрисдикцією, відмінною від американської. Так, відповідно до цієї норми на військових за злочини, передбачені законодавством країни перебування, можуть бути накладені дисциплінарні стягнення: письмова догана або зменшення грошового утримання, зниження у званні чи дисциплінарний арешт у межах влади командира частини [4].

Отже, військове право в сучасних країнах, зокрема США, існує з багатьох причин, але лише одна є головним визначальним фактором – це необхідність встановлення особливого режиму юридичної відповідальності військових, відмінного від того порядку, який застосовується до цивільних осіб.

Саме стосовно цього питання відстежуються прямі паралелі. Так, у Стародавньому Римі ius militare розумілося як право військових або право, що поширювало свою дію виключно на milites (військових), об'єднаних у militare genus або армію як «рід військових». Ця галузь принципово протиставлялася ius civile як праву, чинному щодо civiles (цивільного населення Риму), які категорично оцінювалися тогочасними військовими як pagani або язичники з точки зору мілітарної ідеології.

Отже, головний критерій виокремлення ius militare – суб'єктний. Тому цим правом регулювалися як публічні відносини, пов'язані,

наприклад, з військовою дисципліною (disciplina militaris), військовими злочинами (delicto militum), проходженням військової служби (turbo militiae), так і суто приватні відносини, учасниками яких були військові: testamentum militis, ius conubium, privilegia militum (військовий заповіт, особливий порядок одруження військових, військові привілеї тощо).

При цьому варто враховувати, що в тогочасній правосвідомості принциповим було розмежування військової справи (res militaris) і справи воєнної (res bellica). Це й обумовило те, що згодом сформувалися дві матеріально споріднені, але юридично відокремлені галузі: IUS MILITARE (право військових) та IUS BELLUM (право війни). Своєю чергою, відносини, що виникали у сфері війни, регулювалися різними підгалузями, які виокремлювалися вже не за суб'єктним за об'єктно-темпоральним критерієм: ius ad bellum (право суверена на війну), ius in bello (право ведення війни) та ius post bellum (право післявоєнного облаштування).

Отже, вже з античних часів право війни (ius bellum) постає компонентом міжнародного права, яке регулює юридичні умови початку війни (jus ad bellum) та поведінку воюючих сторін (jus in bello). Однак, за результатами Другої світової війни, через передачу права ad bellum від окремих держав до Ради Безпеки ООН право війни (LAW OF WAR) було трансформовано в право міжнародної безпеки (INTERNATIONAL SECURITY LAW). Відповідно ius in bello перетворилося на право збройних конфліктів (LAW OF ARMED CONFLICTS), за яким згодом закріпилася назва «міжнародне гуманітарне право (INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW).

Принципове значення для інституалізації сучасного військового права, окрім визначення його правової природи або галузевої належності, має окреслення системи його джерел. Необхідно визнати, що базою для правоутворення в ius militare визнавалися такі групи джерел:

1. *Доктрина права*, для вербалізації якої зазвичай використовувалося загальне поняття ius militare. Провідна роль цієї складової системи військового права проявлялася в тому, що саме в доктрині військового права визначалися цілепокладення, предмет, метод та правова природа цієї галузі права.

2. *Звичаєве право*, яке в Стародавньому Римі було репрезентоване як військовий звичай (consuetudo militari) та звичай війни (usus belli).

Саме ці звичаї були природними джерелами «народного духу» військової корпорації, що випромінювався (еманувався) як у rei militaris, так і rei bellica. Так само як доктрина права, звичай виступав важливим засобом правової інтерпретації – «…звичай є кращим тлумачем закону (optima enim est legum interpres consuetudo)» (Paul. D.1.3.37) [5, С. 114–115].

3. *Військове законодавство* або lex militaris під яким найчастіше розумілися акти, подібні до сучасних військових статутів. Цікаво, що сам перелік «військових законів» у Стародавньому Римі був досить компактним. Загальновизнаним є віднесення до римського військового законодавства 25 актів, серед яких найбільш відомим є Lex Disciplina Militaris [6, 7].

4. *Військове судочинство* або iudicium militare, що здійснювалося військовими судами (castrensis jurisdictio) [8, С. 389–397]. Слід зауважити, що під час рецепції цього інституту категорично не можна ототожнювати ці античні органи військової юрисдикції та сучасна військова суди, які успішно діють у країнах розвинутої демократії й жодним чином не порушують принципу суддівської незалежності.

Таким чином, ретроспективний погляд на римсько-правові витоки сучасного військового права дозволяє більш точно визначити правову природу цієї галузі, що формується. На відміну від права міжнародної безпеки та міжнародного гуманітарного права, галузь, яка досить часто називається «правом національної безпеки та військовим правом», є складовою національного права. При цьому для інституалізації сучасного права національної безпеки (National Security Law) акцент робиться на об'єктному складі відносин, що регулюються, а для військового права (Military Law) – переважно на суб'єктній складовій.

Історія ius militare свідчить про те, що ця галузь права була поліджерельною. Саме тому позитивістський підхід щодо інституалізації цієї нової галузі права України, за яким військове право створюється виключно як сукупність відповідних нормативно-правових актів та їх кодифікація, не має історичного підґрунтя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гайдулін О. О. Рецепція римського військового права (ius militare) у добу постмодернізму: доктринальні пошуки від філософської інтерпретації до правової інституалізації / Право національної безпеки та військове право :

історія, сучасність та перспективи : збірник матеріалів круглого столу (Київ, 28 березня 2019.) / Міністерство оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського; Національна академія правових наук України, Науково-дослідний інститут інформатики і права / Упоряд. : М. М. Прохоренко, П. П. Богуцький ; за заг. ред. М. М. Прохоренка. Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2019. С. 67–72.

2. Page, Wm. Herbert. Military Law: A Study in Comparative Law *Harvard Law Review* Vol. 32, No. 4 (Feb., 1919), pp. 349-373. URL: https://doi.org/10.2307/1327446>

3. Patton, George Smith & Harkins, Paul Donal. War as I Knew it. Houghton Mifflin Harcourt, 1995. 425 pp.

4. 10 U. S. Code Chapter 47 – UNIFORM CODE OF MILITARY JUSTICE. URL: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/10/815>

5. Дигесты Юстиниана / [пер. с лат.] отв. редактор Д. Л. Кофанов. Москва: «Статут», 2002. Т. I. Книги I – IV. 584 с.

6. Lex Disciplina Militaris // Roman Law Trello [Electronicresource]. – Modeofaccess. URL: https://trello.com/c/OVOEUJXb/165-lex-disciplina-militaris-military-training-authentication .

7.The Disciplina Militaris – Phang (S. E.) Roman Military Service. Ideologies of Discipline in the Late Republic and Early Principate. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. xvi + 336 pp.

8. Apasiev, Dimitar and Koshevaliska, Olga. Ius Militare – Military Courts in the Roman Law (I). International Journal of Sciences: Basic and Applied Research (IJSBAR) (2015) Volume 21, No 1, pp 389-397.

Галянтич Микола Костянтинович,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

ВІДШКОДУВАННЯ ЗА ПОШКОДЖЕННЯ ТА ЗНИЩЕННЯ ЖИТЛА ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ, СПРИЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Йде 83-й день повномасштабної війни, воєнний стан продовжили до 25 травня. Після цього виникає проблема відбудови, відновлення житла українських громадян. На території України значна

кількість громадян, розташоване, як на окупованих так і звільнених територіях, не може ним користуватися, а виїхавши в інші регіони України, змушена проживати в непристосованих приміщеннях. Метою державної житлової політики нині має стати встановлення належних умов відновлення житлового фонду шляхом реституції або компенсації. У Верховній Раді України вже розроблено і розглянуто Проект Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» від 24.03.2022 р. N 71981, прийнятий за основу 1 квітня цього року. Необхідність прийняття такого закону вкрай необхідна, про що свідчить закордонний досвід забезпечення житлом та компенсації за пошкоджене/зруйноване житло, яке існує в Азербайджані, Вірменії, Грузії, Кіпрі, Колумбії, Молдові, інших країн постраждалих внаслідок війни. Процес відновлення житлових прав передбачає певні етапи: реституція, а потім компенсація. Такий підхід дозволяє включити всіх осіб, які постраждали від війни, незалежно від їх належності до категорій відповідно до права України. В умовах війни, забезпечення компенсації ускладняється протягом активної фази конфлікту, за відсутності мирної угоди.

Довгострокові вирішення житлових питань, як правило, означають не лише зміни в житловому законодавстві, але й включають питання землеволодіння, інфраструктурні рішення: все це має бути частинами комплексного підходу України відновлення житла з метою забезпечення прав людини.

До знищених об'єктів житлового фонду законопроектом віднесено об'єкти, які знищені внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації, та відновлення яких є неможливим шляхом поточного або капітального ремонту чи реконструкції або є економічно недоцільним. До цих об'єктів віднесено: 1) квартири, інші житлові приміщення в будівлі, приватні житлові будинки, садові та дачні будинки; 2) об'єкти будівництва, у яких були зведені несучі та зовнішні огороджувальні конструкції та щодо яких отримано право на виконання будівельних робіт; їх складові частини, які після прийняття в експлуатацію є самостійними об'єктами нерухомого майна; 3) пошкоджене спільне майно багатоквартирного будинку.

Згідно статті 2 Законопроекту на отримання компенсації мають право фізичні особи – громадяни України або їх спадкоємці. Юридичними особами які мають право на отримання компенсації є об'єднаннями співвласників багатоквартирних будинків, управителями багатоквартирних будинків, житлово-будівельними (житловими) кооперативами, які здійснюють утримання відповідних будинків, щодо відновлення пошкодженого спільного майна багатоквартирного будинку. Організації об'єднань співвласників житла, ЖБК мають важливе значення і може стати осередком відновлення власності громадян. Програми відновлення житла повинні бути всеосяжними, гнучким і мати стимули для створення нових об'єднань.

Відновлення житла може бути здійснено за підтримки компенсаційних фондів. Першочергово для України потрібна підтримка системи ремонту пошкодженого житлового фонду, як реакція на вирішення житлових проблем для людей, які постраждали від війни. Втрачене житло в України пропонується компенсувати шляхом відшкодування майнової шкоди за пошкоджений та/або знищений об'єкт нерухомого майна, завданої внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації у передбачений спосіб. Компенсація надається у вигляді: грошової компенсації або фінансування виконання будівельних робіт з відновлення пошкодженого спільного майна багатоквартирного будинку.

Покладення тягаря доведення на державу показав себе як ефективний захід. Як показує зарубіжний досвід, як правило, 10% жертв отримують державне фінансування для рішення їх житлових проблем. Проте, якщо тягар доведення переходить на державу, це значно скорочує час на реституцію та компенсацію. Компенсація визначається щодо кожного об'єкта нерухомого майна окремо. Одночасно з отриманням компенсації отримувач компенсації укладає договір про відступлення державі права вимоги до Російської Федерації щодо відшкодування збитків за пошкодження або знищення об'єкта нерухомого майна, заподіяних внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації. Такий договір укладається шляхом приєднання до цього договору. Форма такого договору має встановлюватися Кабінетом Міністрів України.

Крім того, згідно зі ст. 55 Конституції України, кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнарод-

них судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Тобто, відповідно до ст. 34 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, громадяни України, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї, мають право звертатися до Європейського суду з прав людини з індивідуальною заявою, а державою-відповідачем є Російська Федерація.

Надання компенсації залежить від міжнародних донорів та організацій, розміру такої допомоги, а не у порядку черговості надходження заяв про надання компенсації, як це пропонується: 1) кожного населеного пункту (для пошкоджених та знищених об'єктів нерухомого майна, які знаходяться (знаходились) поза межами населеного пункту – у розрізі території кожної територіальної громади); 2) способу компенсації у межах відповідного населеного пункту (території відповідної територіальної громади).

Питання черговості потребує уточнення, проте розробники законопроекту запропонували, що пріоритетне право на отримання компенсації повинні мати: 1) багатодітні сім'ї; 2) особи з інвалідністю I та II груп; 3) учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, та інші особи. У разі якщо зазначені особи, мають право на компенсацію за пошкодження та/або знищення більше одного об'єкта нерухомого майна, таке пріоритетне право на отримання компенсації розповсюджується на компенсацію за пошкодження або знищення одного об'єкта нерухомого майна.

Джерелом фінансування компенсації є: фонд відновлення майна та зруйнованої інфраструктури України у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації; міжнародна технічна та/або поворотна або безповоротна фінансова допомога; інші джерела, не заборонені законодавством України.

Висновок. Складна економічна ситуація в країні, війна, відсутність реформувань у сфері житлового забезпечення житлом бездомних, мігрантів, внутрішньо переміщених осіб, все це породжує правові проблеми реалізації житлових прав у кожної особи, яка втратила житло. Потребує вдосконалення законодавство, слід конкретизувати вичерпний перелік «компенсованого житла», соціальні стандарти відновленого житла, стандарти доступного житла, межі відшкодування з метою забезпечення прав людини.

Потребує вирішення питання будівництва житла, яке надається переселенцям, внутрішньо переміщеним особам у довготривале користування. Вважаємо, що надання житла в тимчасове користування має відбуватися із дотриманням права людини на достатній життєвий рівень.

З метою уникнення суперечностей у сфері житлових правовідносин, необхідні скасування нормативних актів прийнятих за радянський час, тобто хоча б з моменту отримання державного суверенітету України. Житлове законодавство, що застосовується дотепер, є вкрай неефективним, і не дозволяє не тільки забезпечити право громадян на житло, хоча через відсутність бачення вирішення проблеми існування черг на одержання житла чи компенсації. Необхідно відновлювати державний, комунальний житловий фонд, закріплення механізму правової реалізації житлових прав всіх людей, населення України. Виникає нагальна потреба в реформуванні житлового законодавства, адаптованого до сучасних викликів часу.

Житлові умови для біженців мають бути забезпечені додатково, наприклад, будівництво тимчасових поселень, які вже створюються за рахунок іноземних донорів. Забезпечення вимушених переселенців житлом у нових поселеннях має тимчасовий характер, і житло надається безкоштовно.

Прийняття Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації» є вкрай необхідним, хоча й не гарантує його компенсацію.

Давидова Ірина Віталіївна,
докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ДЛЯ ПРОДОВЖЕННЯ ОТРИМАННЯ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розвиток інформаційних технологій, впровадження їх у всі сфери буденного життя стало невід'ємною складовою нашого життя. Це не лише зумовлює формування інформаційного суспільства як одного

з найважливіших феноменів нашої доби, а й дає можливість повноцінно (наскільки це можливо) продовжувати приймати участь у суспільних відносинах під час таких викликів, як COVID-19 та війна (введення воєнного стану).

Інформаційне суспільство виходить за межі однієї країни та розвивається глобально. Внаслідок розвитку інформаційних технологій активно трансформуються: свідомість індивідів, інститути суспільства, політики, державного управління. Однак, будь-які технології потрібні саме для забезпечення інтересів людини, адже саме вона стоїть в «центрі уваги». **Розвиток суспільства, його глобалізація не вбачається можливою без формування стійкої правової культури, яка має існувати як в межах кожної розвинутої держави, так і мати загальні риси та орієнтири в розвитку для всіх країн, які бажають розвиватися та вдосконалюватися. Тому вважаємо, що з метою формування якісного інформаційного суспільства необхідним є підвищення загальнокультурного рівня та рівня правової культури, просвітницька робота, вироблення сталих стереотипів правомірної поведінки тощо, в результаті чого можна сподіватися на зменшення злочинних дій, порушення прав і інтересів. [1, с. 89]**

Введення воєнного стану на території України 24 лютого 2022 року через військову агресію Російської Федерації проти України значною мірою вплинуло на всі процеси, які відбувалися як в середині країни, так і за її межами. Повномасштабне вторгнення агресора вплинуло на всі сфери нашого житті, в тому числі на цивільні правовідносини (укладення та виконання договорів, спадкові та сімейні правовідносини, укладення та виконання міжнародних договорів та контрактів тощо), освітні правовідносини (отримання освіти всіх рівнів у відповідних закладах освіти).

Важливо зазначити, що досвід віддаленої роботи під час поширення короновірусної хвороби, який ми отримували останні роки, став в нагоді і при введенні воєнного стану. Адже, не сам факт введення воєнного стану заважає надавати повноцінні освітні послуги офлайн, а фактична обстановка в населених пунктах. Мільйони школярів, студентів, викладачів опинилися в окупації, під обстрілами чи вимушені виїхали зі своїх домівок. Разом з тим, всі ми маємо за мету надати доступ до якісної освіти. Єдиним можливим варіантом стало навчання онлайн (дистанційно). І тут важливим є все: і доступ здобувача освіти

до гаджета, який би надав можливість навчатися; і подача матеріалу викладачами в зрозумілій та простій формі, яка б супроводжувалася поданим переліком рекомендованих до ознайомлення джерел в електронному вигляді; і доступ до Інтернету…

Звичайно, як і будь-який процес, перехід закладів освіти лише на дистанційну форму, має не лише позитивні риси, а й негативні. До позитиву, зокрема, відносять: «можливість здобувачів освіти поєднувати ресурси міжнародних освітніх платформ із контентом власних розробок, що сприяє розвитку власного ІТ-потенціалу; виникнення необхідності зміни кваліфікаційних вимог до професорсько-викладацького складу (викладачі починають застосовувати цифрові технології, онлайн-курси); швидке реагування на зміни на ринку праці; створення електронних бібліотечних ресурсів усіх вищих навчальних закладів світу, доступність навчальних матеріалів найкращих викладачів для всіх, хто навчається, шляхом розміщення їх на хмарних сервісах; впровадження інноваційних методів навчання» [3, с. 12].

До негативних рис, або точніше, наслідків, ще за часів COVID-19 відносили те, що відбувається нехтування соціальним елементом. Зокрема, відсутність особистісного спілкування здобувачів освіти між собою та з викладачем, спілкування лише у мережі спричиняє накопичення негативних емоцій, замкнутість, відсутність комунікаційних здібностей тощо.

Враховуючи те, що вчителі (викладачі) становлять основу освітнього угрупування незалежно від того, чи то традиційне навчання, чи онлайн, сучасна освіта вимагає, щоби вчителі не лише приймали технології, але й використовували їх інноваційним чином. Отже, викладач повинен використовувати не лише сучасні засоби навчання, але й не забувати про перевірені часом методи, враховуючи соціальні, фізичні та психологічні особливості кожного учня [2, с. 15].

Державна служба якості освіти України вірно зазначає, що воєнний час є надзвичайно складним для нас усіх, а діти потерпають від неї найбільше. У цих обставинах школа може стати своєрідним осередком, що об'єднуватиме учнів та вчителів як громади, так і дітей та педагогів, які вимушені були покинути свої домівки [3]. Вважаю, що те саме можна сказати й про здобувачів вищої та профтех освіти, адже студенти та їх викладачі є своєрідними об'єднаннями, які підтримують один одного, допомагають, мають можливість не лише навчатися і навчати, але й формувати своєрідні професійні осередки. В

умовах воєнного стану, коли навчання проходить дистанційно, викладач повинен ще більше уваги приділяти спілкуванню із студентами, звертати увагу на їх психічний стан, уточнювати щодо можливості підготовки до занять тощо, проводити додаткові консультації тощо за умови, якщо здобувач не мав можливості приймати участь у навчальному процесі з всією групою. І тут незамінним є процес цифровізації, який не стоїть на місці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Давидова І. В. Правосвідомість та вчинення правочинів: особливості взаємозв'язку в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Часопис цивілістики.* 2020. Вип. 37. С. 88-92.

2. Ієрусалімова І. О. Проблемні аспекти провадження цифровізації в Україні. *Київський часопис права*. 2021. № 3. С. 12-17.

3. Як організувати освітній процес в умовах війни: поради Державної служби якості освіти. URL: https://sqe.gov.ua/yak-organizuvati-osvitniy-proces-v-umo/

Довгерт Анатолій Степанович,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, професор кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВІЙНА ТА МАЙБУТНЄ ПРИВАТНЕ (ЦИВІЛЬНЕ) ПРАВО УКРАЇНИ

1. Приватне (цивільне) право, яке б місце та значення йому не відводилося у незліченних суспільно-політичних теоріях та конструкціях, є природним інструментом у розпорядженні людства для забезпечення його життєдіяльності у будь-яких умовах, у тому числі в умовах війни. У цьому сенсі приватне право виступає універсальним інструментом для будь-якої модальності життя суспільства. Війна – лише один із її варіантів. В умовах війни приватне право країни не зникає, його основні риси і контури зберігаються, проте в ньому починають спрацьовувати закладені механізми, які дозволяють йому

адаптуватися до ступені тих викликів, які війна висуває у конкретний момент перед суспільством. Це підтверджується всією історією людства та, зокрема, двома світовими війнами.

2. Про особливості приватного права основних протиборчих країн Першої або Другої світової війни та про вплив останніх на концептуальні основи приватного права написано чимало наукових праць [1-4]. Дослідники відмічають, що перед обличчям викликаних війною проблем (як правило однакових), країни, які були втягнуті у водоверть війни, приймали дуже схоже законодавство, що наділяло владу надзвичайними повноваженнями. Державі дозволялося урізати громадянські свободи, конфісковувати приватну власність, обмежувати свободу договору і торгівлі та зрештою посилювати державний контроль над економікою та бізнесом.

3. Цивільне право в СРСР, через свою ще довоєнну «опубліченість», вже не зазнавало такого потужного впливу війни 1945–1945 років, який спостерігався у країнах з ринковою економікою. Проте, зрозуміло, що війна не могла «оминути» навіть «опублічене» радянське цивільне право. Так, сфера застосування цивільно-правового договору у відносинах між підприємствами під час війни зводилась майже до нуля, обмежувалось право власності, набували актуальності і гостроти питання реквізиції, віндикації майна тощо [5-8]. Зміцнення принципу єдності соціалістичної державної власності, перевід зобов'язальних відносин із цивільно-правової до публічно-правової сфери, вирішення інших питань відбувалися за межами цивільних кодексів. Вони запроваджувалися передовсім постановами уряду (РНК – Рада Народних Комісарів), Пленуму Верховного Суду СРСР. У зазначений період війни до Цивільного кодексу УРСР майже не вносилися зміни. Виключеннями можна назвати зміни до статей спадкового права, що були зроблені на підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР від 14 березня 1945 року «Про спадкоємців за законом і за заповітом», яким розширювалося коло спадкоємців [9].

4. В окремих випадках під час війни спостерігалися спроби змінити концептуальну основу приватного права або чіткіше окреслити існуючу. Останній випадок добре ілюструється на прикладі СРСР, де війна лише посилила публічну домінанту цивільного права. Що ж стосується зміни концептуальної основи приватного права, то тут варто згадати події того часу у Німеччині.

5. Ще під час Першої світової війни у Німеччині заговорили про застарілість розрізнення між приватним і публічним правом. Як відомо, концепція дуалізму права була наріжним каменням у теорії лібералізму, на якій власне і базувалися цивільно-правові кодифікації Франції, Австрії, Німеччини та Швейцарії. Після Великої Війни націонал-соціалістична доктрина та партійна програма НСНРП закликали до відкидання «матеріалістичного» Римського права з його свободами та запровадження справжнього германського загальнонаціонального права. Проф. Ульріх Шойнер тоді пояснював, що німецький соціалізм відкидає доктрину лібералізму, а економіку розуміє як частину загального життя нації. Німеччина ставала на шлях боротьби з ліберальним індивідуалізмом і свободою підприємництва. Індивідуальний інтерес підпорядковувався загальному благу, запроваджувався принцип відповідальності кожного за національну економіку в цілому [10, С.186-187]. У світлі нацистських ідей BGB визнавався занадто ліберальним через його педалювання на приватне право та приватну автономію. На місце BGB планувався новий кодекс – Volksgesetzbuch («Народний кодекс»). У 1942 р. Академія германського права навіть встигла підготувати частину його проекту (залучено понад 200 розробників), який намагався поєднати цивільне право з принципами націонал-соціалізму. У проекті кодексу відкидалася незалежність індивідів та їх права автономно, незалежно від держави, визначати умови контрактів, вступати у правовідносини тощо. Справа знищення приватного права та дихотомії права у фашистській Германії далі частини проекту Volksgesetzbuch не пішла. Проте ідеї останнього вже давно активно практикувались в СРСР. По війні такі ідеї були нав'язані СРСР також низці підкорених країн.

6. Після закінчення Другої світової війни приватне право європейських країн відновилося у довоєнній якості і продовжувало удосконалюватися на ліберальних позиціях. Проте це вже не стосувалося країн народної демократії та СРСР де сфера приватного права була майже витіснена публічним правом. Навіть у ГДР, де до 1976 р. діяв BGB, приватне право та приватна власність обмежувалася через трактування його норм у відповідності до «рішень соціалістичної держави» та «соціалістичного розуміння права».

7. Сьогодні колишні країни народної демократії знову повернулися на орбіту приватного права. А росія через виклики війни з Украї-

ною та усім світом знову проголошує курс на планову економіку та забуття приватного права.

8. Україна, запровадивши режим воєнного стану через агресію РФ, зараз повертає свою приватноправову систему обличчям до викликів часу. Аналіз та дайджести відповідних заходів вже представлено у низці наукових праць. Можна, зокрема, послатися на «Аналітичне дослідження законодавчих актів, прийнятих після введення воєнного стану» Київського регіонального центру НАПрН України та інші [11].

9. Проте мабуть зараз варто також замислитися над післявоєнним приватним правом України, тим паче у нинішній ситуації, коли потреба у максимізації воєнних зусиль часто спричиняє посилення державного втручання у всі процеси. Яким має постати приватне право після війни? Відповідь на це питання міститься у діях уряду та народу. Україна не тільки бореться з агресором. Вже на п'ятий день війни вона подала Заявку на членство у ЄС. На сьогодні вже підготовлені і передані до ЄС два томи інформації згідно із Запитальником ЄС щодо набуття статусу кандидата в члени ЄС [13-14]. Європейські прагнення держави дають орієнтири для параметрів повоєнного приватного права України. Загалом у ньому мають максимально втілитися західні та європейські цінності, за які Україна зараз воює.

10. Треба нарешті твердо стати на позиції ліберального права – одного з наріжних принципів поряд з принципами демократії, розподілу влад та ін. Принцип ліберального права передбачає чітке розрізнення між приватним і публічним правом. Кожна країна, яка хоче мати успіх у глобальній конкуренції, мусить усвідомлювати, що компанії і підприємці повинні мати якнайбільшу свободу у своїх відносинах при мінімально необхідному рівні втручання держави через різні заборони та обмеження. Виходячи з таких позицій, вже зараз потрібно:

(i) Скасувати Господарський кодекс України як інструмент і символ тоталітаризму. Доморощені господарники завжди «підпитувалися» німецькими ідеями між двома світовими війнами про «єдиний народно-господарський комплекс», у жертву якого повинно бути принесене приватне право.

(ii) Теорію вітчизняного права, у тому числі цивільного (приватного) права, нарешті треба звільнити від правових догм тоталітарного минулого. З позицій європейського ліберального права, атаки на приватне право завжди треба розглядати як посягання на свободу,

ринкову економіку та індивідуалістичну правову систему. Адже приватне право завжди є корелятом ринкової економіки та громадянського суспільства.

(iii) По закінченню війни, у процес рекодифікації приватного права, який розпочався в Україні у 2019 р. [15-17], треба вносити корективи відносно послідовності рекодифікації, його обсягу та змісту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Lobban Michael. Introduction: The Great War and Private Law. Comparative Legal History. 2014. Volume 2 (Issue 2). P.163-183.
2. Jules Valery. The World War and Its Effect on Future Private International Law. II. Harvard Law Review. 1918. Vol. 31. No. 8 (Jun., 1918). P. 1064-1088
3. Eisele Daniel. Against the erosion of private law by public law. Bessard P., Kessler O. (eds.). State regulation. How much and at all? Zurich, 2018. P.188-194
4. Советское право в период Великой Отечественной войны: в 2-х ч. Всесоюзный институт юридических наук М-ва юстиции СССР. М.: Юридическое изд-во М-ва юстиции СССР, 1948. Ч. 1: Гражданское право. Трудовое право / под ред. И. Т. Голякова. 430 с.
5. Амфитеатров Г. Н. Война и вопросы виндикации. Вопросы гражданского и трудового права периода Великой Отечественной войны: Ученые записки / Всесоюзный институт юридических наук НКЮ СССР. М., 1944. Выпуск III. С. 44 – 60;
6. Генкин Д. М. Великая Отечественная война и вопросы гражданского права. Вопросы гражданского и трудового права периода Великой Отечественной войны: Ученые записки. Всесоюзный институт юридических наук НКЮ СССР. М., 1944. Выпуск III. С. 3– 30
7. Венедиктов А. Проблемы защиты фактического владения в советском праве. Советское государство и право. 1941. № 4. С. 120-125.
8. Зимелева М. В. Война и право собственности. Советское право в период Великой Отечественной войны: в 2-х ч. / Всесоюзный институт юридических наук М-ва юстиции СССР. М.: Юридическое изд-во М-ва юстиции СССР, 1948. Ч. 1: Гражданское право. Трудовое право / под ред. И. Т. Голякова. С. 40-44.
9. Цивільний кодекс УРСР. Офіційний текст із змінами і доповненнями на 1 листопада 1949 р. з постатейними матеріалами і додатками. Київ: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1950. 140 с.
10. Eisele Daniel. Against the erosion of private law by public law // Bessard P., Kessler O. (eds.). State regulation. How much and at all? Zurich, 2018. P.186-187.
11. Аналітичне дослідження законодавчих актів, прийнятих після введення воєнного стану. К.: Київський регіональний центру НАПрН України, 2022. 138 с.;

12. Justice in Ukraine During the War with Russia Day by Day. Feb 24, 2022 – Mar 23, 2022. K.: Institute of International Relations, 2022. 133 p.

13. Questionnaire Information requested by the European Commission to the Government of Ukraine for the preparation of the Opinion on the application of Ukraine for membership of the European Union. Part I. April 2022. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/ukraine_questionnaire_part_i.pdf

14. Questionnaire Information requested by the European Commission to the Government of Ukraine for the preparation of the Opinion on the application of Ukraine for membership of the European Union. Part II. April 2022 URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/ukraine_questionnaire_part_ii_0.pdf.

15. Довгерт А. С. Рекодифікація Цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту. Право України. 2019. №1. С.27 – 41;

16. Оновлення Цивільного кодексу України: формування підходів: колективна монографія / за ред. проф. Довгерта А. С. і проф. Харитонова Є. О. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. 674 с.

17. Концепція оновлення Цивільного кодексу України (кол. авторів). Рекодифікація (оновлення) цивільного законодавства: проблеми та перспективи: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. С.555 – 684.

Заіка Юрій Олександрович,
доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу проблем приватного права
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

НОВЕ «ДИХАННЯ» ЗОБОВ'ЯЗАНЬ *DE NEGOTIORUM GESTIO* В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Спеціальним видом недоговірних зобов'язань є зобов'язання, які виникають із дій, що вчиняються однією особою в майнових інтересах іншої, без спеціального на це доручення. Відповідно до статей 1158-1160 Цивільного кодексу України (далі ЦК України) у особи, яка вчиняла такі дії, виникає право вимагати відшкодування понесених у зв'язку з ними витрат.

Інститут діяльності без доручення був відомий ще римському приватному праву. Так Ульпіан, наголошуючи на соціальному значенні цього інституту, зазначав, що едикт, який стосується «Про ведення справ» (De negotorium gestis) є необхідним, оскільки приносить вели-

ку користь відсутнім : щоб вони не потерпали внаслідок відсутності захисту у випадках заволодіння їх майном чи продажу, чи внаслідок застави, або щоб вони не втратили свою річ внаслідок неправомірних дій (Д. 3.5.1) [1, с. 212]. Внаслідок певних надзвичайних обставин (відсутністю у зв'язку із тяжкою хворобою, стихійного лиха, заколоту рабів тощо) власник не завжди мав можливість дати раду своєму майну, яке залишалося без належного догляду, і стороння особа без будь-якого доручення в силу товариських, сусідських чи в силу лише розуміння свого високого статусу римського громадянина починала піклуватися над таким майном, щоб уникнути настання збитків – годувала рабів, худобу, доглядала посіви тощо.

Якщо така особа понесла витрати з користю для справи або прийняла на себе зобов'язання перед іншими особами, пов'язані із справами відсутнього, то вона мала право на відшкодування (Д. 3. 5.2).

В процесі ведення чужої справи дозволялося вчиняти дії як фактичні (ремонт будівель), так і юридичні (сплачувати чужі борги, щоб відвернути негативні наслідки для боржника. Після виконання необхідних дій така особа повинна була надати власнику звіт, а останній зобов'язаний був відшкодувати необхідні витрати, які випливали із господарчої необхідності.

Якщо ж власник майна схвалює дії особи, яка вчиняла їх в його інтересах, то схвалення прирівнювалося до доручення (Д. 46.3.12.4) [2, С. 233].

Незважаючи на те, що із загибеллю Римської імперії право рабовласницького Риму також припинило своє самостійне існування, в якості абстрактного приватного права воно продемонструвало свою життєвість протягом подальшого історичного розвитку в якості найдосконалішої системи правового регулювання приватноправових відносин, свідченням чого є рецепція основних його інститутів у сучасних правових системах світу.

Не став винятком і ретельно розроблений римськими юристами інститут вчинення дій в інтересах іншої особи без доручення, закріплений у главі 79 ЦК України «Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення», який отримав своє «друге дихання» з початком військової агресії, коли мільйони українців змушені були покинути свої домівки і залишити напризволяще майно. Так за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців з 24 лютого 2022 р. станом на 17 травня з України виїхало 6 312 255 особи [

3]. За інформацією Міністерства соціальної політики України більше 2 мільйонів людей зареєструвались як внутрішньо переміщені особи після впровадження військового стану. І це йдеться лише про офіційні дані.

Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. у ч. 4 ст. 11 передбачено, що за фізичними особами, незалежно від набуття ними статусу біженця чи іншого спеціального правового статусу, підприємствами, установами, організаціями зберігається право власності та інші речові права на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованій території. Проте це майно повинно зберегтися на такій території...

Мільйони людей змушені були в екстремальних умовах покинули свої домівки, прихопивши із собою лише документи, гроші, харчі. Без догляду залишилися будинки, квартири, транспортні засоби, сільськогосподарська худоба, домашні тварини, сільськогосподарські угіддя. В умовах бомбардувань і ракетних обстрілів знищувалося не лише майно, а гинули і живі істоти, які на відміну від іншого майна потребують постійного догляду і щоденного піклування. За часів оголошеного військового стану найбільше потерпають від негайної евакуації у сільській місцевості велика рогата та дрібна рогата худоба, а також коні, свині, кролі, птиця.

На Київщині у Бородянському комунальному притулку для собак свій жахливий кінець зустріли 335 тварин, яких покинула власниця притулку у зачинених у вольєрах без їжі і води. Близько 4 млн. курей загинуло на птахофабриці «Чорнобаївська» агрохолдингу «Укрлендфармінг». Проте необхідно відзначити, що біля 90 000 курей працівники птахофабрики встигли роздати людям. На Ясногородській страусиній фермі загинуло півтори сотні страусів. Павичі поховалися по курниках у селян. Олені, муфлони та дикобрази пішли в ліс. Місцеві жителі розсипали їм корма.

Дії щодо піклування над чуже майно без спеціального доручення, незалежно від мотивів (громадський обов'язок чи міркування особистого характеру) є підставою для виникнення цивільно-правових зобов'язань для власника майна. Загальні умови виникнення таких зобов'язань ретельно проаналізовані у літературі [4, С. 97-101], зокрема, і доцільність таких дій має оцінюватися за об'єктивними

критеріями, однак при цьому мають бути враховані й особисті якості особи, яка діє (вік, досвід, навички тощо [5, С. 20].

При вчиненні дій у майнових інтересах іншої особи без доручення по суті виникають два види правовідносин: *квазіконтракті* – по вчиненню юридичних і фактичних дій в інтересах іншої особи без наданих нею повноважень і *квазіделіктні* – по відшкодуванню витрат, які особа понесла при вчиненні фактичних дій в чужому інтересі з метою запобігання шкоди або зменшення її розміру [6, С. 81].

З огляду на поширеність дій, які вчиняються без доручення з метою збереження чужого майна, зокрема, тварин, птахів інших живих істот, особливістю догляду і піклування над таким майном, вважаємо доцільним виокремити у главі 79 ЦК України «Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення» спеціальну статтю, яка б врахувала особливості збереження такого роду майна, розмежувала б необхідні і корисні витрати на утримання тварин та їх догляд, порядок розрахунків, особливо у випадках, коли такі дії вчиняються на користь власників – юридичних осіб.

В інституті вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення повинні знайти своє відображення моральні засади цивільного права і моральність українського суспільства загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Pamyatniki rimskogo prava (1997). Zakony KHII tablits. Institutsii Gaya. Digesty Yustiniana. Moscow: Zertsalo. (In Russian).
2. Digesty Yustiniana (2005) Perevod s latinskogo; Otv. red. L. L. Kofanov. T. VII. Polutom 1. Moscow: Statut. (In Russian).
3. Ukrain refugee situation. URL: https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine
4. Zaika, YU. O. (2019) Vchynennya diy v interesakh inshoyi osoby yak vyd tsyvil′no-pravovykh zobov″yazan′. // Spohady pro Lyudynu, Vchenoho, Tsyvilista (do 90-richchya vid Dnya narodzhennya profesora Diny Vasylivny Bobrovoyi); za zah. red. R. O. Stefanchuka. Kyiv: ArtEk. (In Ukrainian).
5. Kharitonov, Ye. O. (1980) Obyazatel'stva, voznikayushchiye iz vedeniya del bez porucheniya v sovetskom grazhdanskom prave: *Extended abstract of Candidate's thesis (Geol. Sci.:* 12.00.03. Khar'kov. (In Russian).
6. Zaika, YU. O. (2019) Diyi v chuzhomu interesi yak pidstava vynyknennya tsyvil′no-pravovykh zobov″yazan′. Pryvatne pravo i pidpryyemnytstvo. 2019. 19. P. 78-82. (In Ukrainian).

Коструба Анатолій Володимирович,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ПРИРОДА *ALTER* КОРПОРАТИВНИХ ЮРИДИЧНИХ ВІДНОСИН

1. Традиційно, під корпоративними юридичними відносинами розуміють форму індивідуально предметних суспільних відносин в підґрунті яких саморегульовано сформовані суб'єктивні права та юридичні обов'язки корпорації та її учасників (засновників) між собою в сфері її діяльності.

Корпорація (від лат. corpus – тіло) – це форма об'єднання осіб, яка виступає в обороті як єдине ціле, якісно відмінне від утворюючих його суб'єктів. Отже, фундаментальною ознакою корпорації є фактор єдності осіб, які входять до неї, формують її сутність та уособлюють її в цивільному обороті відмінно від осіб, що її складають.

2. Корпоративність представляє собою спосіб концентрації не лише капіталу, а й інтересу групи осіб у відповідній організаційній формі. Проведення паралельних ліній між поняттями «корпоративний» та «підприємницький» не доречно. Термін «корпоративний» не обмежується виняткова сферою підприємницької діяльності.

Розуміння корпорації в «широкому» сенсі не є випадковим у доктрині цивільного права. На думку вчених, корпорація – це юридична особа (комерційна або некомерційна організація), що ґрунтується на принципі участі (членства). Отже, здійснення підприємницької діяльності не є обов'язковим критерієм корпорації. Тобто, корпоративність передбачає спільність можливої поведінки суб'єктів навколо спільної для них мети.

Характерним для корпорації є стан відносин між нею та її учасниками (засновниками), який полягає в концентрації їх інтересу та/або капіталу навколо мети її діяльності. Мета діяльності корпорації, яка розкривається через прагнення в реалізації приватного інтересу, який не обмежується виняткова сферою підприємницької діяльності. Але такий інтерес має виключно приватний характер. Його приватність символізує обмеженість виключно колом осіб, які об'єднують власні зусилля навколо корпорації. Отже, для нього головна ідея існування корпорації – це забезпечення реалізації спільності мети її діяльності.

3. В той же час варто наголосити, що варіативність діяльності юридичних осіб не дозволяє обмежити їх участь в цивільному обороті виключно сферою реалізації приватного інтересу.

Складність конструкції юридичної особи як штучного суб'єкту права (фікції) передбачає варіативність механізмів реалізації волі її «творця». В цивільному законодавстві відповідна ідея знайшла свого емпіричного втілення у частині 1 статті 83 Цивільного кодексу України, яка передбачає створення юридичних осіб у формі товариств і установ.

Очевидним є той факт, що юридична корпорація, існує в якості правового засобу, який існує для опосередкованої участі суб'єктів в цивільному обороті. При цьому відповідні правові засоби можуть існувати лише в межах відповідних, обумовлених ними (правовими засобами) юридичних відносин. Отже правовий статус корпорації забезпечується в межах відповідних корпоративних юридичних відносин.

4. З огляду на положення статті 83 Цивільного кодексу України, в нормативного контексті поділу юридичних осіб на товариства і установи. Виникає розумне питання природи відносин, які реалізують статус юридичної особи, яка ознаками не є корпорацією – юридичних відносин за участю установи.

Відсутність моделі відносин між юридичною особою та її учасником, яка через активність такого правового засобу в цивільному обороті забезпечує його особистий інтерес, свідчить про наявність інтересу іншого порядку – інтересу публічного.

Публічний інтерес у діяльності юридичної особи специфікує останню.

Діяльність юридичної особи не зумовлюється поведінкою її учасників. У цій формулі відзначена відсутність взаємозалежності юридичної особи з її учасником *(засновником)*.

Дестинатором результатів діяльності такої юридичної особи виступає суспільство. Отже, її засновник не бере участі в ані в управлінні нею, ані у ведені її справ. Його активність обмежується винятково межами регламентаційного впливу під час її створення та припинення діяльності. Безпосередньо функціонування установи здійснюється автономно, саморегулятивно через відповідні інституції громадянської залученості.

В такому разі індивідуальний інтерес засновника юридичної особи відсутній. Воля «творця» зумовлена запитом від суспільства, його

потребами. Ця юридична особа у своїй статутній діяльності не пов'язана з інтересами її засновника. Виникнувши за волею засновника юридична особа в подальшому втрачає активний юридичний зв'язок із ним. У цьому розкривається соціально-правова сутність такої юридичної особи як установа.

5. Дестинатором результатів її діяльності виступає суспільство. Отже, її засновник не бере участі у веденні її справ та управлінні нею. Його активність обмежується винятково межами регламентаційного впливу. Безпосередньо управління установою здійснюється автономно, виходячи із засад державної політики у сфері, яка забезпечує діяльність такої юридичної особи. У такому разі індивідуальний інтерес засновника юридичної особи відсутній. Воля засновника зумовлена потребами громадськості.

Юридична особа виступає донором суспільного інтересу при відсутності зустрічного живлення доцільності її існування з боку реципієнтів її діяльності. Тобто відносини юридичної особи та споживачів її суспільної активності позбавлені відомих ознак корпоративності. Такі відносини не мають характеру закритої групи. В їх структурі переважає необмежене коло учасників, які взаємодіють безпосередньо з юридичної особою щодо її сутнісної діяльності та не кореспондують між собою.

Тобто відносини юридичної особи та споживачів її суспільної активності позбавлені корпоративності. Такі відносини не мають характеру закритої групи. В їх структурі переважає необмежене коло учасників, які взаємодіють безпосередньо з юридичної особою щодо її сутнісної діяльності та не кореспондують між собою. У цьому розкривається соціально-правова сутність такої юридичної особи як установа. Статус наведеної юридичної особи визначає розпорядчий порядок її створення

6. Практичним прикладом наведеної тези є приписи статті 31 Закону України «Про вищу освіту» щодо юридичного статусу державного вищого навчального закладу. Відповідно до наведеного, рішення про створення приймається Кабінетом Міністрів України. Водночас, як засновник цієї юридичної особи, останній позбувається особистого інтересу в діяльності цього закладу та його результатах. Цей інтерес мають інші особи, які й стають бенефіціарами відповідних результатів, а також суспільство в цілому, яке користується тією метою, задля досягнення якої створений навчальний заклад. Проте юридичні

відносини між засновником та установою не вичерпуються моментом створення відповідної юридичної особи. Правовий зв'язок між установою та її засновником має тривалий характер протягом часу участі установи в цивільному обороті та припиняється припиненням юридичної особи.

7. Доцільно привернути увагу, що не зважаючи на їх природність в сфері цивільного права відповідні юридичні відносини на сьогодні не мають теоретичного розкриття та нормативного закріплення. Такі відносини слід визнати юридичними, що мають характер установчих, таких, які по природі є альтернативними до корпоративних.

Тобто, установчі юридичні відносини є формою публічно предметних суспільних відносин в підґрунті яких саморегульовано сформовані суб'єктивні права та юридичні обов'язки установи та її установників (засновників) між собою в сфері її діяльності.

Некіт Катерина Георгіївна,
докторка юридичних наук, доцентка, професорка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблеми правового регулювання віртуальних активів в Україні обговорюються вже досить тривалий час. В умовах воєнного стану це питання особливо актуалізується з двох причин. По-перше, відповідно до Закону України від 03.03.2022 № 2116-IX «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» було визначено правові засади примусового вилучення з мотивів суспільної необхідності (включаючи випадки, за яких це настійно вимагається військовою необхідністю) об'єктів права власності Російської Федерації як держави, яка почала повномасштабну війну проти України, та її резидентів. Під об'єктами права власності Російської Федерації та її резидентів при цьому розуміється рухоме і нерухоме майно, кошти, вклади у банках, цінні папери, корпоративні права, інше майно (активи), що знаходяться (зареєстровані) на території України та безпосередньо або через афілійованих осіб на-

лежать Російській Федерації та її резидентам. За таких умов особливої актуальності набуває необхідність визначення правової природи віртуальних активів, адже серед примусово вилучених активів можуть опинитися й віртуальні чи криптоактиви, які можна буде запровадити у цивільний обіг лише за умови легального визначення їх поняття та правової природи. По-друге, у сучасному світі актуалізується проблема забезпечення можливості конфіскації криптоактивів, зокрема, отриманих злочинним шляхом, внаслідок корупційних злочинів. Кількість останніх також збільшується в умовах воєнного стану в Україні, що потребує особливої уваги у контексті набуття Україною статусу кандидату у члени ЄС, оскільки попередження корупції є однією з основних вимог, яких необхідно досягнути для вступу в ЄС.

Зарубіжні країни також працюють над питанням отримання права на конфіскацію російського майна та активів у їх країнах з наступною передачею конфіскованого Україні [1], що знову ж таки посилює необхідність вирішення питання про можливість конфіскації віртуальних активів, зокрема, криптоактивів.

Вирішення проблеми конфіскації віртуальних активів може бути досягнуто остаточною кваліфікацією віртуальних активів як різновиду майна та, відповідно, об'єкту права власності. Проте на шляху до втілення цього рішення виникає низка питань.

Перша проблема, яка тут виникає, це проблема сприйняття сутності віртуальних активів як різновиду майна. Основне заперечення, яке висувається проти того, щоб розглядати віртуальні активи як об'єкти права власності – їх нематеріальний характер та неможливість фізичного господарювання щодо таких об'єктів, оскільки усталеним у цивілістиці є підхід, відповідно до якого об'єктом права власності є річ як предмет матеріального світу. У багатьох країнах світу тривалий час велися дискусії навколо можливості впровадження у правову реальність поняття «virtual/digital commodity», що може бути перекладено як «віртуальний/цифровий товар/предмет». Тобто у якості новітнього об'єкту цивільних відносин пропонувалося таке поняття як цифрова (віртуальна) річ [2]. Звичайно, з точки зору догми цивільного права, такий підхід викликає критику на тій підставі, що віртуальні активи за своєю сутністю є нематеріальними об'єктами, тобто не є предметами матеріального світу, та, відповідно, не можуть вважатися річчю та бути об'єктом права власності. Однак видається, що сучасний розвиток інформаційних технологій потребує перегляду усталених концептів, які розроблялися в умовах,

коли людству не була відома можливість існування віртуальних світів. Сьогодні ж віртуальні речі можуть повністю повторювати ознаки речей матеріального світу та виконувати аналогічні функції з тією лише відмінністю, що матимуть нематеріальний характер.

Раніше нами вже наводились аргументи на користь необхідності перегляду традиційної концепції права власності в умовах розвитку інформаційних технологій [3, 4], яка підтримується багатьма українськими дослідниками [5, 6, 7]. Зміна ставлення до правової природи речей дозволить запровадити категорію цифрової речі, різновидом якої можна вважати віртуальні активи.

Ще одна проблема, з якою ми неминуче стикнемося під час конфіскації віртуальних активів є проблема створення належного механізму реалізації процедури конфіскації. Ця проблема є складною для вирішення, по-перше, з погляду на особливості технічної природи віртуальних активів, по-друге, у зв'язку із тим, що спроби конфіскації віртуальних активів у світі розпочалися зовсім недавно. Однак такі прецеденти у світі вже існують. Так, Управління з податкових та митних зборів Великобританії конфіскувало криптовалюти на суму £5000 і три NFT в рамках розслідування справи з шахрайства на £1.4 млн. [8]. Отже, у цілому, така ситуація можлива. Технічно вирішити проблему конфіскації віртуальних активів можна або шляхом забезпечення примусового виконання криптобіржами рішень суду, що набули чинності, стосовно конфіскації криптоактивів, або шляхом покладання на боржника обов'язку надати доступ до віртуальних активів, що зафіксовані в його криптогаманці. Звісно, останній пункт буде цілком залежати від волі боржника, однак те саме є застосовним і щодо матеріальних активів, прихованих боржником, до яких він відмовляється надати доступ виконавчій службі.

У підсумку зазначимо, що визнання віртуальних активів різновидом майна, зокрема, цифровою річчю, та, відповідно, об'єктом права власності, значно спростить вирішення багатьох практичних питань, у тому числі, проблему конфіскації віртуальних активів з метою забезпечення додаткових надходжень до державного бюджету.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Комітет з питань бюджету закликає створити дієвий механізм конфіскації майна Росії та її резидентів. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/221286.html

2. Bolotaeva O. S., Stepanova A. A., Alekseeva S. S. The legal nature of cryptocurrency. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science.* 2019. Vol. 272(3). URL: https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/272/3/032166/meta

3. Некіт К. Г. Цифрові дані та інформація як об'єкти права власності. *Часопис цивілістики.* 2021. № 42. С. 38-44.

4. Некіт К. Г. Право приватної власності в інформаційному суспільстві: теорія і практика: монографія. Одеса: Гельветика, 2021. 554 с.

5. Спасибо-Фатєєва І. В. Трансформери власності в індивідуально-суспільному аспекті. *Вісник Академії правових наук України.* Харків: Право, 2006. № 1 (44). С. 91-100.

6. Шимон С. І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 664 с.

7. Майданик Р. А. Переосмислення поняття і класифікації речей в умовах рекодифікації. *Проблеми цивільного права та процесу: тези доповідей учасників науково-практичної конференції, присвяченої 96-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (Харків, 21 травня 2021 р.).* Харків: ХНУВС, 2021. 304 с.

8. Британский регулятор впервые конфисковал NFT при расследовании мошенничества на £1.4 млн. URL: https://bits.media/britanskiy-regulyator-vpervye-konfiskoval-nft-pri-rassledovanii-moshennichestva-na-1-4-mln/

Сафончик Оксана Іванівна,

докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

У сімейному законодавстві України закріплено певний порядок укладення шлюбів. Порядок укладення шлюбу є прямо регламентованою чинним законодавством процедурою, що включає в себе дії органу РАЦСу і осіб, що укладають шлюб, спрямовані на вчинення державної реєстрації створення сім'ї як акту цивільного стану [10, С.28-32]. До цього порядку належать умови, за яких шлюб уважатиметься укладеним. Так, шлюб за сімейним законодавством України укладається на умовах добровільності між чоловіком і жінкою (ст. 24 СК України), які досягли шлюбного віку (ст. 22 СК України), мають

сімейну правоздатність (ст. 25 СК України), не є між собою родичами прямої лінії або братами та сестрами, не перебувають у іншому не припиненому шлюбі [11, С. 1037-1044].

Відповідно до ч. 1 ст. 22, шлюбний вік для жінки та для чоловіка настає у вісімнадцять років. Установлення шлюбного віку є однією з умов отримання права на укладення шлюбу, бо особа, яка прагне укласти шлюб, має досягти статевої зрілості (тобто бути фізично зрілою) та відповідного стану розумового, психічного, морального та соціального розвитку [2]. Досягнення шлюбного віку має відбутися на день реєстрації шлюбу (ч. 2 ст. 22 СК України), а це означає, що подати заяву може й особа, яка ще не досягла шлюбного віку, але досягне його не пізніше як протягом одного місяця з дня подачі заяви.

На підставі викладеного та положень СК України укладення шлюбу зводиться до наступних етапів: звернення до державного органу РАЦСу жінки та чоловіка, які виявили бажання укласти шлюб; ознайомлення осіб, які бажають зареєструвати шлюб, з їх правами та обов'язками; прийняття державними органами РАЦС заяви за наявності всіх необхідних документів; реєстрація шлюбу.

Одночасно з цим, ураховуючи аспекти розвитку та інтеграції українського законодавства до міжнародно-правових актів сімейного права країн ЄС, СК України передбачає можливість пред'явлення відповідної заяви про укладення шлюбу не лише за особистою присутністю, а й через представників за умов засвідчення такої заяви нотаріально, за наявності нотаріально посвідченої довіреності. Однак зробити це можна лише за наявності поважних причин, що перешкоджають особистим зверненням. СК України не дає переліку причин неможливості подати заяву про укладення шлюбу особисто.

Однією з поважних причин протягом останнього часу були прийняті постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», норми обмежувальних заходів [7].

У зв'язку із введеними нормами обмежувальних заходів, громадяни України, які виявили бажання зареєструвати свої відносини уклавши шлюб, могли користуватись допомогою державного проекту [8], який надає українцям можливість звернутися із заявою на укладення шлюбу online на веб-порталі у сфері Державної реєстрації актів цивільного стану на сайті http://dracs.minjust.gov.ua.

Однак, на сьогодні існує ще одна поважна причина – введення в дію по всій території України воєнного стану, у зв'язку із повномасштабним вторгненням 24 лютого 2022 року на територію України збройних формувань Російської Федерації, коли більшість громадян України вживають заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації [3, 4, 5, 6].

Обставини пов'язані з стримуванням збройної агресії Російської Федерації, призводять до того, що громадянам України не завжди є можливість очікувати, так як невідомо, що може статись сьогодні, або завтра. Тому, у відповідності до постанови Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 № 213, подати заяву та офіційно оформити шлюб в умовах воєнного стану можна протягом одного дня, «якщо один із наречених є військовослужбовцем, поліцейським, особою рядового і начальницького складу інших правоохоронних органів (СЦЗ, ДБР, ДКВС, НАБУ, БЕБ) або працівником закладу охорони здоров'я, може проводитися відділами державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності такого нареченого (нареченої)» [9].

На сьогоднішній день: оформити шлюб можна в будь-якому органі реєстрації актів цивільного стану (РАЦС) на території, де не ведуться бойові дії; подати заявку та оформити шлюб можна за день і дистанційно.

При цьому за певних умов шлюби можуть реєструвати не лише працівники органів ДРАЦС. Так відповідно до п. 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 року № 213, акт цивільного стану також може засвідчуватися актом про укладення шлюбу, який складається безпосереднім командиром військовослужбовця, поліцейського.

Процедура дистанційної реєстрації шлюбу передбачає: командир скріплює подану заяву; надсилає заяву до органу РАЦСу, де територіально знаходиться наречена або наречений, який може прийти до цього органу, щоб провести процедуру; командир може дистанційно сам скласти акт реєстрації шлюбу та подати до органу РАЦСу, який надалі зареєструє цей акт. При цьому юридично оформляє реєстрацію шлюбу, здійснює всі дії та вносить до реєстрів – саме орган РАЦСу.

Таким чином, зареєструвати шлюб можна навіть тоді, якщо одного з членів сім'ї немає фізично. Людина, яка не перебуває у військовій частині, може бути підключена дистанційно. І навіть обидва партнери можуть бути підключені дистанційно, просто через відеозв'язок за допомогою електронної програми «Zoom».

Отже, в умовах воєнного стану на території України для громадян (військовослужбовцям, поліцейським тощо), які виявили укласти шлюб та створити Українську сім'ю, спрощено процедуру реєстрації шлюбу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21. Ст. 135.
3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text
4. Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 22 травні 2022 № 2263-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2263-20#n5
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. затверджено Законом № 2102-IX від 24.02.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2
6. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 17 травні 2022 року № 341/2022. затверджено Законом № 2263-IX від 22.05.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#n5
7. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF
8. Про запровадження пілотного проекту щодо подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через мережу Інтернет: затв. наказом М-ва юстиції України від 09.07.2015 р. № 1187/5. URL: http://законодавство.com/minyust-ukrajini/nakaz-vid-09072015-1187-pro-zaprovadjennya302198.html
9. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 року № 213. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-derzhavnoyi-reyestraciyi-shlyubu-v-umovah-voyennogo-stanu-213
10. Сафончик О. І. Теоретичні аспекти шлюбно-сімейних правовідносин. Часопис цивілістики: наук.-практ. журн. НУ «Одеська юридична академія». Одеса: ПП «Фенікс», 2015. Вип. 21. С. 28–32.
11. Сафончик О. І. Підстави виникнення шлюбно-сімейних правовідносин в Україні. American Educational Research Association. Educational Researcher. Issue 9 (2), December 2017. Vol. 46. American Educational Research Association, 2017. P. 1037–1044.

Ярмол Лілія Володимирівна,
докторка юридичних наук, професорка,
доцентка кафедри теорії права та конституціоналізму
Національного університету «Львівська політехніка»

ЮРИДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Юридичне забезпечення інформаційних прав людини в умовах воєнного стану в Україні, коли Російська Федерація веде війну і в інформаційній сфері, є одним із найважливіших напрямів діяльності держави.

Інформаційні права (можливості шукати, одержувати, поширювати, передавати будь-яку інформацію та ідеї) широко відображені у міжнародних актах з прав людини, а саме в Загальній декларації прав людини (ООН, 1948 р., ст. 19), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (далі – МПГПП) (ООН, 1966 р., ст. 19), Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (Рада Європи, ст.10), Хартії основних прав ЄС, 2000 р. (ст. 11) та ін.

Згідно з положеннями основних міжнародних документів з прав людини, інформаційні права є складовою свободи вираження поглядів. На мою думку, інформаційні права мають подвійне підпорядкування – вони належать як до права на формування поглядів людини, так і до права на їх вираження. Можливості пошуку, отримання інформації та ідей становлять основу свободи формування поглядів. Свобода ж вираження поглядів забезпечується через поширення, передачу інформації та ідей.

В умовах війни особливо актуальними є як свобода формування поглядів людини, так і свобода їх вираження. Необхідно наголосити, що обидві вони не мають кордонів. Формування поглядів у людей в різних країнах щодо воєнного стану в Україні має важливе значення для перемоги над ворогом. Можливість вираження правдивих поглядів щодо війни в Україні, щодо воєнних злочинів Російської Федерації проти України, вчинення нею геноциду проти українського народу є також запорукою перемоги його над ворогом.

У Конституції України (1996 р.) проголошено низку важливих принципів, на яких ґрунтуються інформаційні права: 1) суспільне життя в Україні основане на засадах політичної, економічної й ідеологічної багатоманітності (ч. 1 ст. 15); 2) жодна ідеологія не може

визнаватися державою як обов'язкова (ч. 2 ст. 15); 3) цензура заборонена (ч. 3 ст.15); 4) забезпечення інформаційної безпеки, поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності України, забезпеченням економічної безпеки, є однією з найважливіших функцій держави, справою всього українського народу (ч. 1 ст. 17); 5) забезпечення вільного і всебічного розвитку особистості в суспільстві (ст. 23).

Конституція України гарантує кожному «право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» (ч. 1 ст. 34); «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» (ч. 2 ст. 34). Отже, Основний Закон України проголошує окремі можливості кожного, це

- свобода думки і слова;
- право на вільне вираження своїх поглядів і переконань;
- право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (так звані інформаційні права).

Згідно з Конституцією України, інформаційні права не є складовою свободи вираження поглядів, як це закріплено в основних міжнародних документах з прав людини. В Основному Законі України свобода слова проголошується окремо від свободи вираження поглядів.

У Законі України «Про інформацію» від 2.10. 1992 р. (в редакції Закону України від 13.01. 2011 р.) (ст. 2) серед основних принципів інформаційних відносин виокремлено також гарантованість права на інформацію; свободу вираження поглядів і переконань. У зазначеному законі України закріплено: «Кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів» (ч. 1 ст. 5); «держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права та можливості доступу до інформації» (ч. 1 ст. 7).

Отже, згідно з Законом України «Про інформацію»,

- право на інформацію охоплює окремі можливості щодо одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації;
- право на інформацію не входить до складу свободи вираження поглядів, як це проголошено в основних міжнародних документах з прав людини.

Інформаційні права забезпечує також Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 р.,

в якому наголошено, що свобода слова та можливість вільного вираження у друкованій формі своїх поглядів і переконань означають право кожного вільно і незалежно шукати, одержувати, фіксувати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку інформацію за допомогою друкованих ЗМІ, крім випадків, визначених законом (ст. 2).

У Цивільному кодексі України від 16.01. 2003 р. (далі – ЦК України) (у книзі другій – «Особисті немайнові права фізичної особи») свобода вираження поглядів, на жаль, не проголошена. Щоправда, у ньому міститься застереження, що перелік особистих немайнових прав, закріплений в ЦК України, не є вичерпним (ч. 3 ст. 270). У ЦК України проголошено право фізичної особи на інформацію як одне з особистих немайнових прав, що забезпечує її соціальне буття, зокрема, право фізичної особи вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (ч. 1 ст. 302). Свобода вираження поглядів людини, на мою думку, є невід'ємним її особистим немайновим правом, тому повинна бути відображена і в ЦК України.

В Україні прийнята значна кількість законів та підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення інформаційних прав, які стосуються різних галузей законодавства. Без сумніву, слушною є пропозиція деяких вітчизняних учених (Є. Петрова [1, с. 15], О. Марценюка [2, с. 12], Г. Красноступ [3, с. 82]) щодо систематизації інформаційного законодавства та прийняття Інформаційного кодексу України, який містив би максимально повне трактування інформаційних прав та механізм їх реалізації.

Положення про те, що система інформаційного законодавства повинна формуватись як «відкрита» система з ознаками системності та ієрархічності, обґрунтувала О. Кохановська. Дослідниця не погоджується з необхідністю прийняття Інформаційного кодексу, натомість, пропонує проєкт нової глави ЦК України – «Інформаційні права» [4, с. 6]. На мою думку, пропозиція О. Кохановської щодо вдосконалення ЦК України є слушною, однак вона не суперечить потребі прийняття Інформаційного кодексу України. Адже в Інформаційному кодексі України, необхідно відобразити важливі аспекти регулювання інформаційних відносин, інформаційних прав публічно правового характеру, які ЦК України не охоплює.

Керуючись положеннями міжнародних документів з прав людини, пропонуємо:

а) ч. 1 ст. 34 Конституції України викласти у такій редакції[1]:

«*Кожен має право на свободу формування та вираження поглядів. Це право включає можливості* вільно збирати, *шукати, одержувати*, *фіксувати*, зберігати, поширювати, *передавати* і використовувати інформацію *та ідеї*, *змінювати свої погляди, відмовлятися від них та не виражати їх у будь-якій формі та в будь-який спосіб»;*

б) доповнити Конституцію України нормативним положенням: «Нікого не можна примусити до вираження поглядів чи до відмови від них».

Правові підстави обмежування інформаційних прав людини в Україні в умовах війни. Питання встановлення меж свободи вираження поглядів та інформаційних прав як її складової особливо актуальні для України в умовах війни Російської Федерації проти України. У Доктрині інформаційної безпеки України (затвердженій Указом Президента України від 25.02. 2017 р.) ще до повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації на територію України було закріплено, що «Російська Федерація використовує найновіші інформаційні технології впливу на свідомість громадян, спрямовані на розпалювання національної і релігійної ворожнечі, пропаганду агресивної війни тощо» [5]. Особливо активно інформаційні технології ця тоталітарна держава використовує під час війни. Україна як демократична держава, за підтримки інших демократичних країн, безперечно, протистоїть цій неправдивій, жорсткій інформаційній війні РФ.

На мою думку, необхідно прийняти Закон України «Про інформаційну безпеку», який містив би визначення поняття інформаційної безпеки, поділ видів організаційно-правових заходів її забезпечення, зокрема спрямованих на правомірне обмеження здійснення інформаційних прав як онлайн, так і офлайн, та порядок їх застосування.

У Конституції України проголошено загальні засади: «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України» (ч. 1 ст. 64). «В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень» (ч. 2 ст. 64). При цьому зроблено застереження, що низка прав і свобод не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2 ст. 64), але свобода вираження поглядів, інформаційні права зокрема, до них не входить.

[1] Курсивом подано змінений або доданий пропонований текст

У ч. 3 ст. 34 Конституції України зазначено, що здійснення прав, викладених у ч. 1, 2 ст. 34 Конституції України (свободи думки і слова, вільного вираження своїх поглядів і переконань, вільного збирання, зберігання, використання і поширення інформації) «може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» (ч. 3 ст. 34 Конституції).

Варто вказати на те, що положення ч. 3 ст. 34 Конституції України не відповідають повністю міжнародно-правовим умовам обмежування свободи вираження поглядів, тому, згідно з ч. 2 ст. 10 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та ч. 3 ст. 19, ст. 20 МПГПП, цю невідповідність необхідно усунути і проголосити, що «здійснення свободи вираження поглядів, *пов'язаного з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким умовам, обмеженням або санкціям, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах* національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою *запобігання злочинам*, для охорони здоров'я чи *суспільної моралі,* для *захисту прав і свобод*, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і *безсторонності суду»*.[1]

Важливими позитивними кроками України у період війни було прийняття цілої низки законів, спрямованих на забезпечення інформаційних прав та інформаційної безпеки держави [6-10]. Ми повинні постійно реагувати на те, що інформаційні технології Російської Федерації оновлюються, видозмінюються, відповідно, Україна повинна як на нормативному, так і на організаційно-правовому рівні швидко і беззастережно їм протистояти.

Перемога в інформаційній війні є фундаментом остаточної перемоги над ворогом!

ЛІТЕРАТУРА:

1. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2003. 20 с.

[1] Курсивом подано змінений або доданий пропонований текст

2. Марценюк О. Г. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України: реалізація права на інформацію: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2009. 22 с.

3. Красноступ Г. Організаційно-правові аспекти необхідності реформування сучасного інформаційного законодавства. *Право України.* 2005. № 9. С. 81–83.

4. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2006. 34 с.

5. Доктрина інформаційної безпеки України: затв. Указом Президента України від 25.02.2017 № 47/2017. *Офіційний вісник України*. 2017. 10 берез. № 20. Ст. 554.

6. Закон України «Про внесення змін до статті 114^{-2} Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації» від 01.04. 2022 № 2178-IX. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2178-20#n2

7. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» від 24. 03.2022 № 2160-IX. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#n6

8. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» від 24.03.2022 № 2149-IX. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#n2

9. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 03.03. 2022 № 2110-I. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#n6

10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3.03.2022 № 2108-IX. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n6

Адамова Олена Семенівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

КРИЗА В ОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИНАХ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Криза є невід'ємною частиною людського буття. Досвід, отриманий при переживанні кризи, істотно впливає на становлення особистості, її життєвий шлях. У сучасних умовах життя людини постійно ускладнюється. Стрімкість змін, що відбуваються в світі, поряд з катастрофами, стихійними лихами, терористичними актами ставить перед особистістю складне завдання. З одного боку, людина повинна постійно змінюватися, бути готовою до нових умов, орієнтуватися у великому інформаційному потоці, з іншого – зберігати внутрішню цілісність, стабільність, душевну рівновагу. Життя сучасної людини набуває екстремального характеру [1, с. 3].

На рівні буденної свідомості криза частіше ототожнюється з труднощами, проблемами, які не знаходять свого вирішення. Таким чином, криза ототожнюється з явищами небажаними, які приносять страждання. Саме неоднозначність і складність реальних процесів, що стоять за поняттям «криза», обумовлює суперечливість самого цього поняття.

В. Б. Шпара під кризою розуміє будь-яке раптове переривання нормального ходу подій в житті індивіда або суспільства, яке вимагає переоцінки моделей діяльності і мислення [2, с. 31]. Переривання нормального, звичного плину життя, раптовість такого роду подій породжують кризу в поєднанні з вимогою особистісних змін. Разом з тим, якщо ці зміни відбуваються досить швидко, то криза може не настати.

Л. А. Пергаменщик розглядає кризу як ситуацію емоційного і розумового стресу, що вимагає від людини значної зміни уявлень про світ і про себе за короткий проміжок часу [3, с. 9]. Криза в даному випадку розуміється як якийсь поштовх до значних змін в умовах психологічного стресу і дефіциту часу.

На думку Ф. Е. Василюка, життєві події ведуть до кризи, якщо вони створюють потенційну або актуальну загрозу задоволенню фундаментальних потреб і при цьому ставлять перед індивідом проблему, від якої він не може піти і яку не може вирішити в короткий час і звичним способом [4, с. 23].

Дане трактування кризи та кризової ситуації містить найбільш важливі відмінні риси кризи, її причину. Слід звернути увагу на ряд обставин: 1) криза пов'язана з проблемами задоволення найбільш важливих, фундаментальних потреб людини; 2) криза ставить перед індивідом не повсякденні, а особливо складні проблеми; 3) ці проблеми не піддаються вирішенню звичними способами, в цьому і полягає їх особлива складність, тому вони і часто сприймаються як тупикові життєві ситуації; 4) криза найчастіше представляє собою яскраво виражену вимогу змін.

Криза – це ситуація, яка потребує трансформації особистості, саме це виступає глибинною характеристикою даного явища. Людина стикається не просто з проблемою, а з ситуацією життєвого виклику. Ціна вирішення особливо складних проблем – особистісні зміни. Криза часто виступає примусовим механізмом трансформації особистості. Однак трансформації, зміни особистості пов'язані з певними ризиками. Змінюючись, особистість проходить яскраво виражений період психологічної нестійкості, нестабільності. В. В. Козлов позначає це терміном «дезінтеграція особистості» [5, с. 24].

Отже, криза може бути зрозуміла як найбільш складний механізм адаптації особистості, який дозволяє вирішувати особливо складний клас проблем, які називаються іноді життєвими викликами. Її основними характеристиками є наступні положення: 1) криза пов'язана з проблемами задоволення найбільш важливих, фундаментальних потреб людини; 2) криза ставить перед індивідом не повсякденні, а особливо складні проблеми; 3) ці проблеми не піддаються вирішенню звичними способами, в цьому і полягає їх особлива складність, тому вони і часто сприймаються як тупикові життєві ситуації; 4) криза найчастіше представляє собою яскраво виражену вимогу змін. Криза виступає чітким сигналом необхідності особистісних і поведінкових змін. Переживання кризи тим гостріше, чим більше людина чинить опір тим змінам, що відбувається в її житті. Якщо розглядати кризу не тільки як ситуацію дезадаптації, а як особливо складний механізм адаптації, то відкриваються додаткові можливості для її розуміння і вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жедунова Л. Г. Психология личностного кризиса: автореф. дисс. ... д.п.н. Ярославль, 2010. 54 с.

2. Шпарь В. Б. Психология кризисных ситуаций. Ростов н/Д, 2008. 452 с.
3. Пергаменщик Л. А. Кризисная психология. Минск, 2004. 240 с.
4. Василюк Ф. Е. Психология переживания. М., 1984. 200 с.
5. Козлов В. В. Работа с кризисной личностью. М., 2003. 302 с.

Бабич Ірина Григорівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЗВИТОК КАТЕГОРІЇ СПРАВЕДЛИВІСТЬ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Принцип справедливості на сучасному етапі застосовується як джерело права, як норма-принцип. Завдяки чому здійснюється подолання прогалин у цивільному праві України. Принципи права на сучасному етапі є надзвичайно актуальною категорією для застосування цивільного законодавства. Це пояснюється тенденціями використання законодавства різних країн і правових систем, що найбільшим чином притаманне для договірних відносин і цивільного законодавства.

Римське право є підґрунтям і визначальним джерелом для формування цивільного права України, а також цивільного права майже всіх правових систем сучасної Європи.

Договірні відносини в Стародавньому Римі були засобом встановлення і закріплення економічних відносин, що сприяло подальшому розвитку цих відносин відповідно до умов того часу. Римське приватне право завдяки діяльності римських консулів і впливу грецької філософії на їх світогляд стало замкнутою системою, що розвивалася з власного джерела. Класичне римське право характеризується високим рівнем вираження загальних правил поведінки, точністю та стислістю формулювань, високою якістю структури та аргументації, а практична спрямованість права полягає у вирішенні конкретних справ шляхом судового захисту деліктних прав. Non ex regula sumatur sed ex jure quod est regula fiat (не на основі загального правила належить встановлювати конкретну правомочність, але на основі конкретних правомочностей створюється загальне правило (D. 50,17,1)),

а тому принципи права, як зазначається в літературі, виокремлювалися на основі аналізу множини конкретних справ [1, с. 8].

Основною формою права та її джерелом, звичайно, слід розуміти закон, але можна за значити і інші значні джерела права, такі як – звичаї, судова практика, тлумачення. І серед таких джерел величезне значення набувають етичні, суб'єктивні категорії – справедливість, мораль. На сучасному етапі значення таких джерел підіймається на визначальну висоту, що пояснюється підвищення критерію вимоги універсальності правил.

В історії європейської цивілізації розрізняють три елементи, які на неї вплинули – римський, християнський і германський. Ці ж фактори формували і право. Що стосується сфери приватного права, то християнство здійснило вплив переважно на сімейне право, германське – на земельне та спадкове, а римське на зобов'язальне [2, с.139].

Відповідно, цивільне право розвивається на основі природного права і права народів і розвивається з природного права і права народів, а не завдяки їм. Він проектує на конкретну реальність, у даному випадку на римське суспільство, загальні принципи природного права та міжнародного права.

На думку римських юристів, зокрема Ульпіана, природне право втілює вимоги справедливості і виражає основоположну ідею, згідно з якої право взагалі є справедливим за своєю суттю. Більше того, саме за природним правом всі народжуються вільними (Д.1.1.1.).

Етимологічно латинське «aequitas» означає «єдність, пропорція, рівність». Що стосується юридичного явища в римській юриспруденції, то це поняття набуває значення «справедливості» і стає конкретним феноменом поняття справедливості, що визначається словом «справедливість». Римські юристи використовували термін «aequitas» для протиставлення inquitas (несправедливості), правової ситуації, яка суперечила справедливості. «Aequitas» є виразом природної та юридичної справедливості, яка дає важливі визначення та оцінки існуючого законодавства, а також служить орієнтиром та етичним стандартом для суддів, Сенату та юристів у тлумаченні та застосуванні закону. На думку філософів-стоїків Платона, Аристотеля, Цицерона, які вплинули на римських юристів, справедливість у людських стосунках – це момент рівності, взаємності.

В античній традиції мораль та позитивне право об'єднувались однією загальною справедливістю. Для порівняння, інший грецький

філософ по-іншому розглядає справедливість у праві. Аристотель основою управління суспільством вважає справедливість, а про право (і природне, і волевиявлене) говорить тільки як про політичне право, тобто таке, яке може існувати лише у державі (принцип владної забезпеченості) [3, с.159]. Тому, висловлюється Сократ, «законне» та «справедливе» – це одне і те ж саме. Таку ж ідею висловлює Аристотель: «Поняття справедливості, – пише він, – пов'язане з уявою про державу, тому що право, яке служить мірою справедливості, є регулюючою нормою політичного спілкування» [4].

Право відрізняється від життя. Ця відмінність виявляється у тому, що умови місця, часу, соціального середовища не стільки осягаються у праві раціонально, скільки виражаються як цінності. Логічне визначення цих цінностей формує життєвий етос, що забезпечує добровільне виконання права. Таке поєднання справедливості і доцільності є дуже складним як у суто технічному сенсі, так і в сенсі впливу наявних соціальних умов. Тому завжди виникає проблема зв'язку природного і позитивного права як проблема розбіжності сутності та існування права [5, с. 125].

Визнаючи вчення античних афінських філософів, римські юристи надавали перевагу вченням про природне право. Ідеї природного права у римських юристів перетворилися на принципи права.

Насамперед треба зазначити, що природне право під впливом стоїцизму у римських юристів виглядало як ідеальне право. Такий підхід дозволив римським юристам узгодити зміст позитивного права із правом ідеальним... ще один аспект використання римською юриспруденцією ідей природного права: усвідомлення того, що будь-яке право складає певну цілісність, пронизану загальними принципами [6, с. 272].

В результаті такого розуміння було створено систему, яка складалась із системи інститутів, була розроблена система принципів.

Згідно з давньогрецькою філософією «справедливість» була категорією не тільки моральною, але й політичною та економічною.

Як філософська категорія – справедливість відображує не тільки співвідносини людей між собою, але й по їх відношенню до чогось цілого. Справедливість – це системна якість, яка сприяє загальному благу.

Етимологічно латинське «aequitas» означало «рівномірність, співрозмірність, рівність». Відносно до правових явищ у римській юри-

спруденції це поняття набуло значення «справедливість» та стало явищем конкретизації поняття справедливості, яке визначалося словом «justitia».

Поняття «aequitas» використовувалося римськими юристами для протиставлення iniquitas (несправедливості) – правовій ситуації, яка протирічить справедливості. «Aequitas» була висловленням природно-правової справедливості, яка істотним чином визначала та оцінювала діюче право, яке служило керівним орієнтиром, моральним еталоном у право творенні преторів, сенату та юристів, при тлумаченні та застосуванні права.

Справедливість – це принцип, який регулює відносини осіб з приводу розподілу соціальних благ, де кожному віддається за його заслугою.

Цієї ж позиції дотримується римський юрист Гай: «Всі народи, які керуються законами та звичаями, користуються частково своїм власним правом, частково правом, загальним для всіх людей. Тому що право, яке кожний народ встановив для себе, є власним правом держави та має назву «цивільне право», тобто якби власним правом самої держави те ж право, яке природний розум встановив між всіма людьми, виконувалося у всіх однаково і мало назву «право народів», якби те право, яким користуються народи» [7, с. 73].

На думку римських юристів, природне право виконує вимоги справедливості, та виражає ідею, відповідно до якої право взагалі справедливе за своєю сутністю.

Розгляд права як справедливості і добра звично пов'язують з ім'ям знаменитого юриста Цельса. Ульпіан відзначає, що право сходить до справедливості (justitia), як це визначає Цельс: jus est ars boni et aequi (право є мистецтво добра і справедливості).

Протилежність між справедливим і несправедливим правом у римській юриспруденції виражалося шляхом співставлення еквівалентного (рівного) права нееквівалентному (нерівному) праву. У будь-якому праві правовий еквівалент означає рівну справедливість або справедливу рівність. Ідея такого праворозуміння міститься у визначенні Ульпіаном поняття справедливості: Справедливість є незмінна і постійна воля надавати кожному його право. Розпорядження права суть такі: жити чесно, не робити шкоди іншому, кожному віддавати те, що йому належить. Справедливість є пізнання божественних і людських справ, наука про справедливе і несправедливе.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Римское частное право: Учебник / Под. ред. И. Б. Новицкого и И. С. Перетерского. М.: Юрист, 1994. С. 8.
2. Федущак-Паславська Г. Т. Місце римського права в історії європейського права. Актуальні проблеми 2002. С. 139.
3. Колодій А. М. Принципи права України. К.: Юрінком Інтер, 1998. С. 159.
4. Аристотель. Политика // Аристотель. Сочинения : в 4-х т. Т. 4. М.: Мысль, 1983. С. 376–644.
5. Максимов С. И. Правовая реальность: Опыт философского осмысления. Вісник академії правових наук України № 2(29). С. 125-133.
6. Римське приватне право: Конспект лекцій. Практикум. Х.: Одіссей, 2000. С. 272 .
7. Римське приватне право (Конспект лекцій. Практикум). Х.: Одіссей, 2000. С. 73.

Берназ-Лукавецька Олена Михайлівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРЕДИТУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Інститут кредитування завжди був актуальним у нашій державі та займав центральне місце в розвитку держави. Але на сьогоднішній день виникає багата кількість проблемних питань пов'язаних з отриманням та погашенням кредитів. Розберемося, який вихід пропонує держава під час воєнного стану в питанні кредитування.

Так, законодавець змінив правове регулювання сфери кредитування за допомогою прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. №2120-IX. Даним законом були внесені відповідні зміни до ЦК України та Закону «Про споживче кредитування». В свою чергу, Національним банком України прийнято «Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану», затверджені постановою правління НБУ від 25.03.2022 р. №23 «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп» [1, 2].

Законодавець виділяє наступні ключові моменти: у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після дня його припинення або скасування у разі прострочення споживачем виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит споживач звільняється від відповідальності перед кредитодавцем за таке прострочення. У разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитодавцю неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором.

Також забороняється збільшення процентної ставки за користування кредитом з причин інших, ніж передбачені частиною четвертою статті 1056-1 Цивільного кодексу України, у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит у період, зазначений у цьому пункті. Норми цього пункту поширюються, у тому числі, на кредити, визначені частиною другою статті 3 цього Закону.

Ще один цікавий момент це те, що неустойка та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за таким договором, підлягають списанню кредитодавцем.

Усе вищевказане доводить, що по суті у нашій державі запроваджено кредитні канікули. Кредитні канікули – це лише відтермінування сплати боргу, а не його прощення. Кредитні канікули – це так звана пауза, тобто відтермінування у розрахунках клієнта з банком під час воєнного стану в країні. Така «перерва» може стосуватися сплати основної суми кредиту чи нарахованих відсотків.

Банк та позичальник домовляються добровільно. Згідно статистика вже велика кількість банків самостійно ініціювали відтермінування сплати за позиками. Якщо позичальник втратив роботу та на даний час не отримує стабільний прибуток він може також самостійно звернутись у фінансову установу з заявою про таку відстрочку.

Звісно банкіри наголошують, що кредитні канікули не зменшують суму боргу і цей борг ніхто не пробачає. Це лише тимчасове відстрочення у зв'язку з воєнним станом.

Звернемося до умов кредитних канікул, які запропоновані у найбільших банках України.

Ощадбанк:

- Платежі за кредитами не є обов'язковими до 31 травня.
- Призупинено нарахування відсотків за користування кредитом.
- Припинено перенесення несплачених платежів на прострочення у випадку несвоєчасного виконання зобов'язання.
- Штрафні санкції/пені не нараховуються у разі невнесення платежу.
- Призупинено передавання інформації до бюро кредитних історій.

Укргазбанк

- Відстрочення сплати тіла кредиту протягом перших 3-х місяців.
- Ненарахування відсотків за цей період.
- Кредитними канікулами можуть скористатися всі клієнти банку фізичні особи.

Приватбанк:

- Кредитні канікули запроваджено з 1 березня 2022 року до 1 червня 2022 року.
- Клієнти мають право не вносити обов'язковий мінімальний платіж.
- Банк не штрафуватиме за прострочені платежі [3].

Таким чином ми бачимо, що державою робиться все можливе для запровадження гнучкої системи погашення кредитів і це безумовно є позитивним моментом за допомогою якого позичальник відчуває безпеку та підтримку держави під час війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кредитні канікули під час війни: умови та хитрощі банків. URL: https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/kreditni-kanikuli-pid-chas-viyni-umovi-ta-hitroshchi-bankiv.html

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. №2120-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#n225

3. Іпотека під час війни: банки боргів не пробачать, але кредитні канікули нададуть. URL: https://minfin.com.ua/ua/credits/articles/kak-izmenilis-pravila-vyplat-po-ipoteke-na-vremya-voyny/

Гончаренко Владислава Олександрівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАСТАВА РУХОМОГО МАЙНА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Багатовікова історія розвитку інституту застави являє собою цікаву правову модель, що має методологічне значення. Вона дозволяє простежити, на прикладі конкретного правового матеріалу, складні процеси становлення і розвитку характерних рис декількох взаємозалежних і взаємообумовлених інститутів цивільного права в контексті становлення правових систем світу, і можливість запозичення кращих правових положень у чинне законодавство України. Основні категорії і поняття в сфері регулювання застави були сформовані у римському приватному праві і запозичені більшістю сучасних Європейських правових систем.

З огляду на найбільшу подібність побудови німецької системи речових прав з аналогічними інститутами українського права, особливий інтерес представляє проведення порівняльного аналізу інституту застави за законодавством України та Німеччини, що має важливе теоретичне та практичне значення для вдосконалення цивільного права України.

Регламентація застави у правопорядках України та Німеччини має свої особливості. В Україні застава визнається засобом забезпечення виконання зобов'язань (ч. 1 ст. 546 ЦК України [1] (далі – ЦК України)). Згідно ч. 1 ст. 572 ЦК України за договором застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, а також в інших випадках, встановлених законом, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави). Відповідно до п. 4 ч.1 ст. 4 ЗУ «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» [2] тільки іпотека належить до обтяжень речових прав на нерухоме майно. Таким чином, за цивільним законодавством України застава, за виключенням іпотеки, має виключно зобов'язально-правовий характер і до неї не застосовуються норми речового права. Однак, при цьому слід зазначити, що застава володіє

лише деякими окремими ознаками речового права, такими як право слідування (ст. 27 ЗУ «Про заставу» [3]) та абсолютний характер захисту (абз. 3 ч. 1 ст. 51 ЗУ «Про заставу»).

У Німеччині відсутні загальні положення щодо застави, а у Цивільному кодексі Німеччини [4] (Büergerliches Gesetzbuch, далі – BGB) містяться визначення стосовно кожного з її видів. При цьому, безпосередньо заставою (Pfandrecht) у німецькому праві називається лише застава рухомого майна (розділ 9 BGB). Стосовно інших видів застав використовуються інші спеціальні терміни, зокрема, застава нерухомого майна має назву Grundpfandrecht.

Відповідно до § 1204 BGB зміст заставного права складає встановлення обтяження рухомої речі з метою забезпечення вимог кредитора шляхом одержання задоволення за рахунок вартості речі. Інші види заставного права також визначаються у якості речових обтяжень з метою задоволення за рахунок заставленого майна інтересів кредитора: застава нерухомості (§§ 1113-1203 BGB), застава прав (§§ 1273-1296 BGB). Різновидами заставних прав на нерухомість є іпотека (§§ 1113-1190 BGB), поземельний борг (§§ 1191-1198 BGB) та рентний борг (§§ 1199-1203 BGB).

Поняття застави рухомих речей закріплено у § 1204 BGB, згідно з яким рухома річ може бути обтяжена для забезпечення вимоги таким чином, щоб кредитор мав право вимагати задоволення за рахунок вартості речі. Для встановлення заставного права необхідно, щоб власник передав річ кредитору і вони обоє погодились на встановлення заставного права (§ 1205 BGB). У разі невиконання обов'язку, забезпеченого заставою, чи із загрозою загибелі, втрати чи пошкодження речі, річ може бути продана з публічних торгів з попередженням заставодавця. Якщо предмет застави має біржову або ринкову вартість, то заставодержатель повинен здійснити продаж за поточними цінами самостійно через торговельного маклера, уповноваженого на ведення таких торгів (§ 1221 BGB).

У праві України застава виникає на підставі договору, закону або рішення суду (ч. 3 ст. 1 ЗУ «Про заставу»). Відповідно до ч. 2 ст. 574 ЦК України до застави, яка виникає на підставі закону, застосовуються положення ЦК України щодо застави, яка виникає на підставі договору, якщо інше не встановлено законом. Виникнення застави за рішенням суду належить до застосовуваних судом запобіжних заходів та виникає на підставі постанови (ухвали) суду по

кримінальній справі, а отже, не є цивільно-правовою конструкцією, оскільки не має акцесорного (додаткового) характеру.

Підставами виникнення застави BGB називає договір та закон (§ 1205, 1257). За німецьким правом відповідно до § 1205 BGB для встановлення застави необхідно аби власник передав річ кредитору та вони погодилися на надання кредитору заставного права. Якщо річ вже знаходиться у володіння кредитора, то достатньо лише домовленості про встановлення заставного права. При опосередкованому володіння передача речі може бути здійснена повідомленням володільця про передачу речі у заставу. Залогове право виникає на підставі спеціального речового правочину. При цьому важливо зауважити, що термін «речовий договір» не використовується у BGB. Замість німецьке законодавство розробило два спеціальних поняття: «die Einigung» («домовленість про передачу рухомої речі») у § 929 BGB и «die Auflassung» («домовленість про передачу нерухомої речі») у § 925 BGB. Такі широко розповсюджені поняття, як договір (der Vertrag) та правочин (das Rechtsgeschaft), при цьому німецьким законодавцем не використовуються. Зазначеним підкреслюється важливість розмежування речового правочину та договірного зобов'язання у німецькому праві, яке проводиться з метою запровадження чіткої класифікації (Typenzwang) та спеціалізації (Spezialitatsgrandsatz) прав з метою обмеження принципу свободи договору та вибору договірних форм виникнення зобов'язальних прав. За типологією (чи класифікацією) у німецькому праві виокремлюють зобов'язальні, речові, сімейно-правові та спадкові правочини. За принципом спеціалізації об'єктом речового правочину може виступати лише індивідуально-визначена річ. З цієї причини, наприклад, сукупність майна (майновий комплекс) не може бути об'єктом речового правочину [5, 49-50; 6, 93].

Практичне значення такого характеру речового правочину означає те, що недійсність договору про відчуження речі не впливає на дійсність речового правочину та право власності набувача за договором за умови, якщо сторони мали намір передати право власності (animus transferendi) та намір набути право власності (acquirendi dominii). Зазначене є безумовно позитивним винаходом німецького законодавця, що усуває можливість віндикації речі у майбутньому у добросовісного її набувача у зв'язку із визнанням договору відчуження речі недійсним.

Однак, на відміну від німецького права, де абстрактність речового правочину означає те, що дійсність цього договору не ставиться у залежність від дійсності чи недійсності основного договору, за ЦК України недійсність договору, на підставі якого відбувалася передача майна, покладає на кожну із сторін обов'язок повернути іншій все отримане за договором (реституція). Такий стан речей значно впливає на забезпечення стабільності цивільного обороту.

Таким чином, за німецьким правом застава є обмеженим речовим правом, зміст якого полягає у речовому праві заставного кредитора на реалізацію предмета застави. Зазначене право вимоги кредитора виникає на підставі фактичного складу – сукупності зобов'язального та речового договорів про встановлення застави.

Для законодавства України характерним є підкреслення лише зобов'язальної складової змісту заставного права. Речовий характер має лише один із різновидів застави – застава нерухомого майна (іпотека). Водночас, не можна заперечувати, що такі характеристики заставного права як слідування та абсолютний характер захисту прав заставодержателя свідчать про змішану (зобов'язально-правову природу) природу застави рухомих речей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.25.49&nobreak=1.

2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.06.2004 р. № 1952-I. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text

3. Про заставу: Закон України від 02.10.1992 № 2654-XII. URL: http://zakon.nau.ua/doc/?uid= 1085.140.17&nobreak=1

4. BGB. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/

5. Kohler H. BGB, allgemeiner Teil. Ein Studienbuch. 25 Aufl. Munchen, 2001.

6. Schreiber K. Sachenrecht. Aufl. Stuttgart; Munchen; Hannover; Berlin; Weimar; Dresden, 2000.

Дихта Наталя Миколаївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»

НЕОБХІДНІСТЬ УКЛАДАННЯ ПЕВНИХ ФІДУЦІАРНИХ УГОД В УМОВАХ ВІЙНИ

Положення України в умовах воєнного стану дуже ускладнилося майже в усіх аспектах. Окупація українських земель, воєнні дії, велика смертність як серед військових, так и серед цивільного населення України, підвищена небезпека життю людей та смертельна загроза визначає діяльність уряду нашої держави насамперед направлену на військове протистояння, але виникає ряд нерегульованих питань та обмеженість реалізації прав фізичних та юридичних осіб. Особливу увагу необхідно звернути на галузі цивільного права, яке пов'язано з майновими відносинами та найбільшим колом учасників цих відносин. Більша частина населення України покидає своє житло, залишає майно, документи, речі і переїжджає до більш безпечних місць або більш безпечніших областей України, навіть за кордон, залишаючи все своє майно на інших громадян. Договори та зобов'язання, які виникають між родичами, сусідами, знайомими в обставинах війни з метою збереження майна, є наслідком домовленостей сторін, в тому числі усних. Це питання тісно і нерозривно пов'язано з правом власності в усіх його аспектах, а також з можливими ризиками пошкодження та знищення житла, майна, документів та речей. Головний критерій таких відносин є фідуціарність.

У праві України відсутнє єдине і чітке поняття довірчих відносин, хоча проблематикою цієї теми торкалися такі видатні вчені: Дождев Д. В., Зуев А. Е., Майданик Р. А., Харитонов Є. О. Найбільшу роль у формуванні сучасної концепції довірчих відносин відіграли положення Стародавнього Римського права про fides і фідуціарні угоди, і створена на їх основі система правових конструкцій, заснованих на особливо довірливих відносинах, зокрема англосаксонська конструкція довірчої власності. Одна з визначальних властивостей європейських традицій права є рецепція римського права. Норми римського права справило і продовжує справляти вплив на сучасне право Європи. Саме до реальних договорів належав фідуціарний договір (fiducia), що укладався з метою перенесення певного права від однієї особи до іншої, але договірні відносини між ними спиралися на

особливу довіру один до одного, на совість, тобто bona fide, вищого рівня. [1, С. 314].

Римське право знало два види фідуціарних угод: перший – з другом, довіреною особою; інший – з кредитором. За своєю суттю, фідуціарні відносини є удаваним правочином, за яким власник переносив на набувача право власності незалежно від того, для якої мети робилось те перенесення, вони відірвані від своєї мети. Фідуціарні відносини виявилися придатною формою для досягнення більш-менш несхожих економічних ефектів, характерних для юридичних конструкцій найму, зберігання, позики, перевезення, забезпечувальної власності (з метою забезпечення боргу) тощо. На фідуціарних засадах, наприклад, у формі мансипації з умовою, відомої з часів стародавнього римського права, можна віддати речі в найм, перевласнючи (продаючи) їх за найману плату, домовившись фідуціарно з «наймачем» про зворотній продаж (ремансипацію) речей через певний час, але вже за фіктивну ціну [2, С. 18].

В юридичній літературі сфера застосування fiducia cum amico характеризується неоднозначно. У романістичних джерелах зустрічаються посилання, за якими з допомогою цієї форми здійснювалися договори зберігання (depositium), позики (commodatum), доручення (mandatum). Але більшість дослідників пов'язували існування цього фідуціарного правочину з потребою оформляти відносини зберігання. Зокрема, як на обов'язкову умову його виникнення в літературі робиться посилання на існування особливих життєвих обставин: «у небезпезпечний час війни», у «часи смут», за яких дрібні власники, неспроможні до самостійного захисту нажитого добра, передавали у власність могутнішим членам роду свої землі, майно, сподіваючись під їхньою егідою зберегти його й отримати назад після того, як небезпека мине, закінчиться війна, повернеться з війни колишній власник фідуціарного майна.

Ця фідуціарна угода виникала, коли власник (фідуціант) не мав можливості особисто наглядати чи іншим способом управляти власним майном. У такому випадку власник укладав фідуціарну угоду з добре знайомою йому людиною, на підставі якої майно передавали згідно з актом мансипації сусідам, друзям, від'їжджаючи на якийсь час зі своєї домівки. Додатковою фідуціарною умовою в такому договорі було положення про те, що новий власник обіцяє здійснити ремансипацію, тобто передати майно колишньому власнику після його повернення.

Таким чином, що саме угоди fiducia cum amico, які мали свій початок у Стародавньому Римі, явилися родоначальниками довірчих відносин, дали розвиток інституту довірчого управління в романо-германському праві. Також можна припустити думку, що фідуціарні угоди вплинули і на формування інституту довірчої власності – trust-англо-американського права, який схожий з інститутом довірчого управління. Так як рецепція римського права проходить для всіх країн Європи неоднаково, мала латентний характер для Англії, для країн романо-германської системи права проявила свій вплив в найбільшій мірі.

Тяжке економічне становище України, нестабільність, агресія окупантів спонукають юридичну обмеженість в умовах воєнного стану, заблокованість реєстрів майнових прав, появу проблемних питань в реалізації прав власності громадянами України, які насамперед намагаються зберегти найвищу цінність – життя, нехтуючи майновими інтересами.

Все це спонукає Україну переглядати національне законодавство, спрощувати процедури оформлення договорів, угод тощо, звертатися до надбань римського права та враховувати всі можливості громадян та інших осіб щодо реалізації майнових прав в умовах війни, використовуючи в багатьох випадках такий фідуціарний договір як договір доручення, який має суто особистий характер, що базується на взаємній довірі сторін. Основні положення сучасної конструкції договору доручення сформувалися в римському приватному праві. Вже за часів римського приватного права юридична конструкція доручення дозволяла суб'єктам правовідносин досягати певних результатів без особистої участі через представника-повіреного в різних обставинах, в тому числі і під час війни. Якщо йдеться про договір доручення за римським приватним правом, то вважалося, що мова йде про дружню послугу одного вільного громадянина іншому [3, С. 231], безоплатність виконання доручення була істотною ознакою договору доручення в багатьох випадках. Як результат походження сучасного договору доручення пов'язано з таким фідуціарним договором як fiducia cum amico і проявляється в умовах сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Підопригора О. А. Римське приватне право. К.:Видавничий Дім «ІнЮре», 2001. 440 с.

2. Майданик Р. А, Довірчі угоди в праві Стародавнього Риму: поняття, види, правова природа. Вісник: Юридичні науки / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. 2000.№ 40. С.17-25.

3. Харитонов Е. О. Основы римского частного права: учебное пособие. Ростов-на-Дону: «Феникс», 1999. 416 с.

Ruslan Ennan,

PhD in Law, Associated Professor at the Department of Intellectual Property Law of National University «Odesa Law Academy»

THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF DIGITAL LAW AS A NEW LEGAL PHENOMENON

The modern life of society and the state is closely connected with modern information technologies. Information technologies are applied in all scopes of life of a society and a person. With the help of information and communication technologies, citizens realize their rights and duties; new forms of providing public services via the Internet are actively introduced, electronic payment services are developed and introduced, the concept of an electronic document and electronic signature is introduced at the legislative level, etc. Public relations, arising from the use of information technologies in spite of their wide distribution, are in their infancy and active development. Like any others, they require legislative regulation. The specificity of the relations under consideration is their introduction into various scopes of public life. Offenses, related to the infringement of the security of digital information, infringe upon such objects of legal protection as: private life, non-cash money, state, commercial and other secrets, intellectual property right, property, etc. However, despite the widespread introduction of information technologies into the life of society, the legal regulation of relations, associated with them, is fragmentary.

New terms «digital law» and «digital rights» appeared in modern legal literature. These terms do not yet have legislative securing. Digital law is a digital code or designation, a set of electronic data, existing in an information system, that meets the statutory features of a decentralized information system, provided that information technologies and technical means of this information system provide a person with unique access to

this digital code or the designation the opportunity to learn the description of the relevant object of civil rights, certifying the rights to the objects of civil rights at any time. The term «digital» in the concerned bill reflects, to a greater extent, the method of certification, and not the type of law, since the bill states, that it is possible to certify rights to objects of civil rights with a set of electronic data in the form of a code or designation in cases provided by law. The definition of «digital law» presented in the concerned bill contains an indication on the exclusion of non-material benefits from the scope of rights, that can be certified by a set of electronic data (digital code or designation), therefore, this is a new type of property right. It is difficult to agree with this position of the authors of the bill, because this definition significantly narrows the area of legal relations that are digital. So, for example, Internet piracy is massively widespread, illegal use and copying of works, images infringe on copyrights, and taking into account the specifics of electronic content, we can distinguish such type of rights as non-property digital rights.

Copyright protection on the Internet is a global problem. Most of the researches in the field of digital rights are dedicated to this issue. We also consider it possible to relate the honor and dignity of citizens, business reputation to this group of rights. The infringement of this group of rights is carried out through the dissemination of information discrediting honor and dignity, business reputation, information of private life, images of an intimate nature on the Internet. Considering the issue on information, relating to privacy and personal data on the Internet, should pay attention to two points: on the one hand, users enter their data themselves, understanding, that they can become known to an unlimited circle of people – both voluntarily and unintentionally; on the other hand, owners of social networks, various Internet resources develop their privacy policy and conditions, accepted by the user and must enforce them. Unscrupulous persons trade in personal data and personal information. The solution of the problem should be carried out in two directions – on the one hand, by developing software protection that is not accessible to hacking, on the other hand, by enhancing the protection of the digital rights of citizens in the legal field.

Non-property digital rights of citizens are recognized by the provisions of international law. So, on July 5, 2012, the United Nations Human Rights Council (HRC) adopted the first resolution on freedom of speech on the Internet – resolution L13 «Encouragement, protection and enjoyment of

human rights on the Internet». This resolution became innovative in its own way. In particular, the resolution confirms that the same rights that people have off-line should also be protected on the Internet, in particular, freedom of opinions expression, which is applicable independently of frontiers and by any means they choose, in accordance with articles 19 of the Universal Declaration of Human Rights and the International Covenant on Civil and Political Rights. Our digital identity is an integral part of everyone as an individual. Large companies manipulate the consumer behavior of their users by tracking and processing their digital activity and data, available online. The biggest problem of the digital age is the prevailing understanding of human rights as a concept, related to the physical identity of a person. However, personal data should be admitted as part of us as people, thereby expanding the concept of human rights to digital rights.

Posthumous private life becomes a relevant topic in legal literature. Posthumous private life is considered a human right to preserve his reputation and dignity after death. The assumption that the deceased has no rights to privacy inviolability, because his physical life is over, is not true in the modern information society. In the digital age, a deceased Internet user leaves his «legacy» on the Internet. The deceased has no longer the ability to dispose of his information and data. Legal control over the personal information of the deceased is important in privacy protection (in the afterlife), as the encroachment on it affects the honor of the deceased person and the interests of his relatives.

Digital rights as a new type of rights are the object of public relations not only in the sphere, regulated by civil law, but they can also be distinguished in the field of criminal law relations. Digital information also should be considered as the subject of a crime. Using information technologies, using digital information, other crimes can be committed, such as extortion, bringing to suicide, fraud, violation of inventive and patent rights, and others. By digital information, should be understood the totality of information, circulating in information and telecommunication devices, their systems and networks.

In legal literature, digital rights are defined as a complex of human rights, including the right to access, use, create and publish digital works, access and use computers and other electronic devices, as well as information and communication networks, including to provide learning. The right to access and use computers and other electronic devices in education is

provided at the federal level by imposing compulsory requirements for the organization of the educational process in standard legal acts.

Ensuring the rights of citizens to access information; ensuring freedom of choice of means of obtaining knowledge when working with information; ensuring legality and reasonable sufficiency when collecting, accumulating and disseminating information about citizens and organizations, etc. are cited as some of the fundamental principles of this strategy. Strategy introduces the concept of a digital economy. The development of the digital economy is a priority vector for the development of modern countries. Accordingly, the transition to a digital economy will require modernization of the legal regulation of new legal relations in the field of digital rights.

Digital rights should be understood as the rights of individuals to access, use, create and publish digital works, images, software, access and use computers and other electronic devices, as well as information and communication networks, in particular, to the Internet, ensuring the compliance of human rights and freedoms, protection from illegal encroachment on property, honor, dignity, business reputation, intellectual property and other legally protected property and personal non-property benefits. The following types of digital rights can be distinguished depending on the scope of legal regulation: digital property rights; personal non-property digital rights; digital rights as an object of criminal law protection; digital rights in the field of education; digital rights in the field of rendering of public services; digital rights in the field of economy.

Considering the variety of public life spheres, affected by the process of the implementation of digital rights, we consider the modern legal system is on the threshold of significant reformation. The rapid growth of introduced technologies, resources, services, payment systems, etc., operating in the Internet space in digital form, requires the timely response of the legislator to the changing conditions of modern reality. The introduction of the term «digital rights» into the modern legal system will entail a change in a vast array of legislative acts. However, today there is a need to admit a new type of rights – digital rights. Perhaps in the process of updating the legal regulation of modern public relations, a new branch of law will emerge – digital law. Digital law is a branch of modern law that regulates social relations in the field of information and communication technologies, regulating the rights of individuals to access, use, create and publish digital works, images, software, access and use computers

and other electronic devices, as well as information and communication networks, in particular, to the Internet, ensuring the compliance of human rights and freedoms, protection from illegal encroachment on property, honor, dignity, business reputation, intellectual property and other legally protected property and personal non-property benefits.

Журило Сергій Сергійович,
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Відшкодування моральної шкоди є універсальним засобом цивільно-правового захисту, який може бути застосований у разі заподіяння особі немайнових втрат унаслідок первісного порушення її як абсолютних, так і відносних (включно з договірними), не лише немайнових, а й майнових суб'єктивних цивільних прав, причому незалежно від того, сталося це в результаті порушення цивільних, інших приватноправових чи навіть публічно-правових відносин. Як відомо, метою застосування відшкодування моральної шкоди за всіх обставин є компенсація виключно немайнових втрат потерпілого. Сама можливість застосування такого роду стягнення справляє певний превентивний вплив, спонукаючи до належного виконання своїх обов'язків як самого боржника, так і загалом всіх суб'єктів цивільного права.

В Україні досить багато правових питань, які, не зважаючи на постійно змінюване законодавство, так і залишаються неврегульованими. Одним з таких питань є проблема відшкодування моральної шкоди фізичним особам внаслідок порушення їхніх особистих немайнових прав. Враховуючи те, що досі відсутня єдина судова практика стосовно того, в який випадках позовну вимогу про стягнення моральної шкоди можна вважати обґрунтованою, а в яких – ні, питання щодо відшкодування моральної шкоди є вельми актуальними.

До проблем, які виникли у процесі розвитку вітчизняного законодавства про відшкодування моральної шкоди та практики його застосування, необхідно віднести й невизначеність щодо об'єктивних і суб'єктивних чинників, які мають вирішальне значення для забезпе-

чення ефективного правового регулювання в цій сфері, а також критеріїв визначення дійсно справедливих розмірів компенсацій.

Як свідчить судова практика розгляду цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди, останнім належить чи не найбільша питома вага серед усіх розглядуваних судами цивільних справ.

Найбільш ефективним способом компенсації моральної шкоди є звернення з відповідним позовом до суду. Спори про відшкодування заподіяної фізичній чи юридичній особі моральної (немайнової) шкоди розглядаються, зокрема: коли право на її відшкодування безпосередньо передбачено нормами Конституції України або випливає із її положень, у випадках, передбачених ст.ст. 23, 1167 ЦК України та іншими нормативно-правовими актами, які встановлюють відповідальність за заподіяння моральної шкоди.

Аналіз судової практики свідчить про відсутність єдиного підходу судів при визначенні розміру моральної компенсації в аналогічних справах (за фактично однакових обставин); не задоволення судами позовних вимог про стягнення моральної шкодив тому розмірі, в якому її оцінив позивач, а суттєве її зменшення.[1]

І тут власне і виникають питання з приводу такого неоднозначного ставлення, оскільки, по-перше, статей 23 та 1167 ЦК України, що стосуються моральної шкоди, є досить нечіткими і встановлюють, що практично будь-яке порушення прав фізичної особи тягне за собою автоматичне завдання моральної шкоди; по-друге, ст. 611 ЦК України передбачає, що за порушення зобов'язання правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема відшкодування збитків та моральної шкоди; по-третє, Постанова Верховного Суду України №6-111цс13 від 06.11.2013 р., в якій визначено, у разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: 1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; 2) зміна умов зобов'язання; 3) сплата неустойки; 4) відшкодування збитків та моральної шкоди. Правові наслідки порушення зобов'язання настають тільки у випадках, коли це передбачено законом або договором. Покладення на сторону договору відповідальності за невиконання зобов'язання, яка не встановлена цим договором або законом, є порушенням ст. 611 ЦК України [2].

Верховний Суд України в своїй Постанові №6-1435цс17 [3] зазначив, що суди мали б виходити з презумпції спричинення позивачу

моральної шкоди відповідачем та обов'язку саме відповідача спростувати таку презумпцію, що обґрунтоване наступним:

- кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції (стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод);
- зазначаючи, що факт розповсюдження персональних даних не може бути підтвердженням завдання моральної шкоди, суди не звернули уваги на те, що позивач пов'язував моральну шкоду із спричиненими йому неправомірними діями відповідача душевними стражданнями;
- встановивши неправомірність дій щодо поширення телефонної розмови та фактично порушення особистого немайнового права позивача, суди не звернули уваги на приписи статті 276 ЦК України щодо обов'язку особи, діями якої порушене особисте немайнове право фізичної особи, вчинити необхідні дії для його поновлення;
- моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім випадків, встановлених ч. 2 цієї статті (ч. 1 ст. 1167 ЦК України);
- відмовляючи у задоволенні заявлених вимог з підстав недоведеності спричинення шкоди, суди фактично поклали на позивача обов'язок довести наявність у нього душевних страждань з приводу порушення його права на таємницю телефонного спілкування, що є неприпустимим з огляду на правову природу такого права, гарантії від порушень якого закріплені Конституцією України.

Варто підкреслити два останні абзаци, якими ВС України встановив презумпцію завдання моральної шкоди правопорушенням, оскільки нічого крім слів позивача в якості доказу завдання моральної шкоди суду надано не було.

Отже, можна констатувати різні підходи суду до проблеми відшкодування моральної шкоди, що зумовлює необхідність пошуку орієнтирів, які могли б допомогти знайти відповіді на зазначені питання, спонукає звернутися до рішень Європейського суду з прав людини, яким накопичено досвід присудження компенсацій за моральну шкоду, спричинену порушеннями з боку держав-відповідачів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Враховуючи викладене вище, вважаємо необхідним закріплення однакового розуміння принципів дії механізму захисту особистих немайнових прав потерпілих осіб, яка прослідковується в прагненні ЄСПЛ додержуватися послідовної лінії у визначенні розмірів компенсацій, що присуджуються у зв'язку з вчиненням однотипних порушень. Наприклад, у своєму рішенні від 04.04.2006 р. у справі «Шевченко проти України» Європейський суд з прав людини об'єктивно оцінюючи ситуацію, переглянувши присудження компен-сацій у подібних справах і з огляду на порушення, що були виявлені у даній справі», присудив заявникові 2000 євро як компенсацію моральної шкоди [4].

Вітчизняним судам слід було б виявляти таку саму наполегливість у прагненні забезпечувати правову визначеність у справах про відшкодування моральної шкоди. Загалом в умовах перевантаженості Європейського суду з прав людини розглядом багатьох схожих або навіть абсолютно ідентичних справ опора на міркування розумності й справедливості дозволяє йому вдаватися до своєрідної уніфікації розмірів компенсаційних виплат, що стягуються на користь заявників, які є потерпілими внаслідок подібних одне до одного порушень з боку держави-відповідача.

Зміна концепції Цивільного кодексу України із відшкодування моральної шкоди вимагає перегляду й низки усталених уявлень щодо поняття, правової природи, підстав та умов виникнення, призначення тощо зобов'язань відшкодування шкоди. Відповідно виникає необхідність розробки теоретичної моделі правозастосування цієї концепції, щоб забезпечити стабільну та єдину судову практику.

Ігнорування судом правил, створених ним самим, ставить під сумнів законність винесених рішень, в основу яких це правило було покладено. З іншого боку, при підтвердженні судом вищої інстанції правильності прийнятого рішення або при використанні вищим судом при розгляді аналогічної справи правила, створеного судом нижчої інстанції, авторитет цього правила підсилюється і воно стає зразком вирішення таких справ у нижчестоящих судах. У таких випадках у літературі зазначалося, що йдеться про сформовану практику вирішення певної категорії справ, і будь-який суддя при винесенні рішення зобов'язаний керуватися правилами, виробленими судовою практикою.

Інститут відшкодування моральної шкоди в Україні поки перебуває в «зародковому» стані і вимагає активного розвитку за рахунок

об'єднання зусиль адвокатського та судового корпусу, при обов'язковій підтримці з боку держави.

На судові органи доцільно покласти завдання визначати й послідовно укорінювати справедливі й розумні критерії належного розміру відповідальності у вигляді відшкодування моральної шкоди.

Судова практика має забезпечувати правову визначеність у питанні щодо присудження розмірних компенсацій при вчиненні аналогічних правопорушень. Натомість орієнтація на суми, що фігурують у рішеннях Європейського суду з прав людини, є обґрунтованою лише в частині відповідальності за неправомірні рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів публічної адміністрації – причому за умови врахування досягнутого в Україні рівня життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єштокіна В. Відшкодування моральної шкоди фізичним особам. URL:https://protocol.ua/ua/dosi_v_topi_vidshkoduvannya_moralnoi_shkodi_fizichnim_osobam/

2. Постанова Верховного Суду України №6-111цс13 від 06.11.2013 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS130471.html

3. Постанова Верховного Суду України від 27.09.2017 р. №6-1435цс17. URL: https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/6-1435cs17

4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шевченко проти України». *Офіційний вісник України*. 2006. № 33. Ст. 2410.

Кирилюк Алла Володимирівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка
кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІФИ ЩОДО БЕЗКАРНОСТІ ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Сьогодні мережа Інтернет є майданчиком для публікації і поширення мільйонів текстів та відео щодня – як оригінальних, так і створених із використанням фрагментів чужих авторських творів (кліпів, фільмів, програм, пісень, фото тощо). У кожного Інтернет-користувача свої уявлення про авторські права, їх справедли-

вість, обов'язковість дотримання та відповідальність за порушення. Одні й справді вірять, що немає способу притягти їх до подібної відповідальності, інші хибними аргументами намагаються заспокоїти себе і уникнути цієї відповідальності. Як це не дивно, вивів користувачів із омани і відкрив їм очі на реальну силу авторського права якраз борець за свободи і приватність кіберпростору, легендарний Бред Темплтон, який згідно з різноманітними рейтингами входить до списку найвпливовіших людей Інтернету, що захищає права користувачів.

Проект Темплтона «10 головних міфів про авторське право» широко відомий і популярний у Мережі, оскільки здатний привернути увагу будь-якого користувача, грамотно і доступно роз'яснивши природу взаємин автора та споживача в Мережі.

Міф 1. «Якщо немає повідомлення про авторське право (copyright notice), то твір не охороняється».

Так було раніше в країнах з англосаксонською системою права, проте сьогодні переважна більшість держав приєдналася до Бернської конвенції про охорону літературних та художніх творів 1886 р. – найважливішого багатостороннього міжнародного договору, що регулює питання авторського права. Наприклад, у США всі оригінальні твори, створені творчою працею автора після 1 квітня 1989 р., охороняються авторським правом незалежно від наявності повідомлення про авторське право. Отже, повідомлення про авторське право попереджає користувачів і полегшує завдання юристам, коли потрібно довести наявність порушення, проте далеко не завжди воно є там, де авторське право дійсно діє.

Виділяють таку форму повідомлення: «Copyright [дата] by [автор/правоволоділець]». Замість слова «copyright» можна використовувати значок ©, але в той же час значок (c) ніколи не давав правового захисту за законом.

Варто зазначити, що авторське право не вимагає обов'язкової державної реєстрації чи будь-якого іншого спеціального оформлення. Хоча така реєстрація була б додатковим захистом вашого авторського права. Свідоцтво про реєстрацію авторського права, видане Державним підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатентом), є найбільш значущим доказом приналежності авторських прав, а також дата створення твору. Для позначення авторського права в публікаціях використовується знак охорони авторського

права, після якого вказується ім'я автора та рік публікації твору. Знак охорони авторського права виглядає таким чином: ©

Міф 2. «Якщо я не отримую за це грошей, то нічого не порушую».

Навіть не отримуючи жодної копійки, користувач може завдавати автору відчутних реальних збитків, а отримання прибутку здатне лише вплинути на розмір компенсації, яку суд може зобов'язати користувача виплатити.

Міф 3. «Якщо авторський твір опубліковано в Інтернеті, він є суспільним надбанням і кожен охочий може використовувати його для своїх цілей».

Дійсно існує такий міф, мовляв автор виступив з твором публічно, а значить, дозволив необмеженому колу осіб використовувати та копіювати його усім бажаючим.

Інші вважають, що Інтернет – це система автоматичного «накопичення та розповсюдження», в якій за пропозицією (а не за згодою) автора робляться тисячі копій твору. З цим можна сперечатися, проте навіть якщо погодитися з першою тезою, то мова може йти лише про таке копіювання, яке зазвичай здійснюється за допомогою Мережі, але аж ніяк не можна говорити про те, що таке розміщення твору в Мережі передає цей твір у суспільне надбання. Жоден твір не є суспільним надбанням доти, доки термін його охорони не минув, або за винятком тих випадків, коли автор безпосередньо висловлює своє бажання переходу його твору до суспільного надбання. Під виразом «безпосередньо» розуміється, що автор чи правоволоділець має вказати: «Я передаю цей твір у суспільні надбання».

Також слід пам'ятати, що перехід твору в суспільне надбання означає відмову від виняткових прав на нього.

Передбачається, що особа, яка публікує той чи інший твір у Мережі, має права щодо цього твору. Якщо у цієї особи немає прав на твір, всі копії вважаються контрафактними і тоді публікація цього твору в Мережі вимагає будь-якого дозволу. Відповідно, це не тягне за собою жодного обмеження правам автора (правоволодільця) твору.

Міф 4. «Моя публікація чужого твору в н'юс-групах Usenet була вільним використанням».

Концепція «вільного використання» є виключенням із загальних правил авторського права з метою забезпечення можливості створення коментарів, пародій, повідомлень у новинах, досліджень з використанням творів, що охороняються авторським правом, без отри-

мання дозволу авторів таких творів. Однак вільне використання не повинно завдавати шкоди комерційному прибутку від поширення оригіналу. Тому, спосіб та обсяг цитування має бути чітко виправданий метою його застосування.

Глобалізація, інформатизація, можливість широкого доступу до відкритих ресурсів інформації з кожним роком зумовлює все більший інтерес до захисту прав інтелектуальної власності. Особливої уваги заслуговує інститут вільного використання об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема авторського права, через постійне зростання такого явища як плагіат та інших порушень авторського права. Вільне використання, в загальному, означає можливість правомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності без згоди автора.

Публікація в Usenet передбачає обговорення оригінального повідомлення і, як правило, визнається вільним використанням. Але слід пам'ятати, кожен конкретний випадок, аналізований судом, докладно вивчається щодо мотивації цитування.

Міф 5. «Якщо не використовувати авторське право, воно втрачається».

«Хтось захистив авторським правом цю назву».

Авторське право неможливо втратити, його можна лише передати. В американському законодавстві зазначено, що авторське право не охороняє назви. В українському законодавстві зазначається, що назва охороняється авторським правом, якщо створена творчою працею автора, оригінальна і може використовуватися самостійно. У даному контексті, «самостійне використання», звичайно, є розмитим і спірним формулюванням для юристів.

Назви більш надійно можна захистити через систему товарних знаків, невикористання яких і може призвести до втрати права на такий товарний знак.

Зазвичай реєструють торговельні марки на певні слова, що позначають певні товари або послуги. Наприклад, комп'ютер Apple. Фірма Apple Computer «володіє» словом Apple (яблуко) щодо комп'ютерів, незважаючи на те, що це звичайне слово. Компанія Apple Records володіє цим словом щодо музичної індустрії. Жодна з перелічених вище компаній не володіє словом «Apple» як таким, лише в певному контексті. Більше того, володіння товарним знаком не означає абсолютного права: це право має свої обмеження, встановлені законом.

Заборонено використання чужого товарного знака, якщо воно може призвести до того, що користувача переплутають із законним володільцем і в результаті той отримає необґрунтований дохід. Наприклад, щодо музичних кліпів було б надто нерозумним проставляти на них знак MTV.

Міф 6. «Якщо я створюю свій твір, але засновую його на вже існуючому творі, то всі права на твір належать мені».

Відповідно до законодавства про авторське право, право на створення похідних творів – виняткове право автора оригінального твору. Таким чином, дозвіл його обов'язковий. В американському законодавстві такий дозвіл не потрібний для створення пародій. При цьому рамки поняття «пародія» визначено досить чітко. Аналогічно, згідно з українським законодавством, створення твору в жанрі літературної, музичної чи іншої пародії або в жанрі карикатури на основі іншого правомірно та використання цієї пародії або карикатури допускаються без згоди автора чи іншого володільця виняткового права на оригінальний твір та без виплати йому винагороди.

Отже, законодавство про авторське право постійно змінюється. Користувачі повинні уважно стежити за прийняттям нових законів та внесенням поправок до існуючих.

Кривенко Юлія Василівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія

ВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Проблеми правильної кваліфікації окремих видів діяльності по виконанню зобов'язань ставлять перед вченими і юристами-практиками безліч питань. У першу чергу щодо правильного вибору правових норм, які можуть застосовуватися лише до конкретного виду юридичних фактів.

Для того, щоб найбільш повно розпізнати основні проблеми, що виникають при реалізації прав і обов'язків учасників кредитного зо-

бов'язання під час воєнного стану, проаналізуємо норми чинного законодавства , яке регулює дані правовідносини.

Як відомо,виконання зобов'язання – поняття збірне, що включає різні варіанти поведінки, передбачені зобов'язанням (де одна особа зобов'язана надати виконання, а інша, відповідно, вимагати такого надання) Скільки різноманітним є предмет зобов'язання, стільки різноманітні і дії з його виконання.

Виконання кредитних зобов'язань є складним юридичним складом, який включає в себе такі складові, як кредитний договір, прийняття кредитних зобов'язань і передачу банком кредитних коштів, настання встановленого договором терміну повернення кредиту тощо.

Відповідно до норм цивільного законодавства основним обов'язком банку, що витікає з кредитного зобов'язання, є надання кредитних коштів позичальнику в розмірі та на умовах передбачених кредитним договором.

Як правило, обов'язок позичальника за кредитним договором полягає в прийнятті кредитних коштів, їх використання за цільовим призначенням і подальшому поверненню з урахуванням відсотків у встановлений термін, при умові забезпечення збереження кредитних зобов'язань і здійснення банківського контролю. Вказані обов'язки позичальника в залежності від конкретного кредитного договору можуть бути змінені. Так, наприклад, у певних випадках може бути відсутнім обов'язок цільового використання кредитних коштів, або ж може відсутнім забезпечення за кредитом.

Крім цього, позичальник має право «відмовитися від одержання кредиту частково або в повному обсязі, повідомивши про це кредитодавця до встановленого договором строку його надання, якщо інше не встановлено договором або законом »

В момент отримання банком повідомлення про відмову від кредитного договору, він вважається розірваним в односторонньому порядку. Згідно з чинним законодавством, можна відмовитися від одержання кредиту частково або в повному обсязі, повідомивши про це кредитодавця до встановленого договором строку його надання, якщо інше не встановлено договором або законом [1].

Слід звернути увагу, що при вивченні основних прав і обов'язків як кредитора, так і позичальника можна дійти невтішного висновку, що у позичальника обов'язків значно більше.

Часом виконання кредитного зобов'язання щодо повернення коштів кредитору із боку позичальника вважається час, коли відповідні кошти надходять з цього приводу кредитора.

Кредитні кошти вважаються наданими кредитором позичальнику в останній момент їх перерахування на розрахунковий рахунок позичальника чи момент видачі їх готівкою через касу. Аналогічно відбувається нарахування відсотків використання цих коштів – з часу, коли кошти реально надходять позичальнику, а не з моменту укладення договору. Кредитні кошти надаються позичальнику або разовим платежем, або відкриття кредитної лінії. Разовий платіж може здійснюватися або безготівковим перерахуванням коштів на розрахунковий рахунок позичальника, відкритий у цьому банку, або видачею готівкою у касі банку.

У процесі виконання кредитних зобов'язань часто виникає безліч питань, що стосуються відповідальності сторін за невиконання або неналежне виконання кредитного договору, все вищевикладене ускладнилося внаслідок введення в країні воєнного стану.

Змінено правила роботи банків та небанківських фінансових установ, які надають послуги з кредитування. Зокрема:

- у період дії воєнного стану та у 30-денний строк після дня його припинення або скасування споживач не нестиме відповідальності перед кредитодавцем у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом;
- у разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитодавцю неустойки (штрафу, пені) та інших платежів;
- неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання за таким договором, підлягають списанню;
- забороняється у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит збільшення процентної ставки за користування кредитом, крім випадків, коли встановлення змінюваної процентної ставки передбачено кредитним договором чи договором про споживчий кредит;
- не передбачено скасування відсотків за користування кредитними коштами – таке нарахування є правомірним з боку кредитора [2].

Запропоновано подати на розгляд Верховної Ради України законопроект щодо списання заборгованості за споживчим кредитом з набуття рухомого і нерухомого майна під час військових дій, так як особа не повинна виплачувати борг за неіснуючий об'єкт. Вважаємо, що даний закон є популістським і ще більше ускладнить ситуацію.

Крім того, ще є ряд законодавчих ініціатив за допомогою яких намагаються врегулювати проблемні питання кредитних відносин.

Отже, слід зазначити,що виконання кредитного зобов'язання під час воєнного стану потребує подальшого вивчення та вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.25.49&nobreak=1.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. №2120-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#n225

Мазуренко Світлана Вікторівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІДТВОРЕНОЇ (СФОТОГРАФОВАНОЇ) АРХІТЕКТУРНОЇ СПОРУДИ (АРХІТЕКТУРНОГО ТВОРУ)

Ви сфотографувалися в Італії на фоні Колізею або музею Лувра у Франції. У Facebook є відео, зняте вами на камеру Ейфелевої вежі. Ви купували сувенірну продукцію із зображенням пам'яток Бельгії. Тим самим ви могли порушити право авторів даних архітектурних споруд. Звичайно, про те, що внаслідок фотографування може бути порушено авторське право, відомо далеко не кожному туристу. Та й якщо бути до кінця відвертими, то немає жодного сенсу у пред'явленні претензій туристам або простим перехожим, які фотографують будівлі або себе на їхньому фоні для домашнього архіву.

Водночас сувенірні компанії та інші суб'єкти підприємницької діяльності вважають, що їм це теж дозволено, не враховуючи при цьому особливості законодавства тієї чи іншої країни, та не дбають про отримання дозволів суб'єктів авторських прав на використання архітектурної споруди. Часто такі дії призводять до відповідної реакції з боку правоволодільців та переважно ліцензійних компаній.

Наприклад, одна відома своєю агресивною політикою у захисті авторських прав бельгійська ліцензійна компанія змушує численні Інтернет-ресурси по всьому світу видаляти всі фотографії однієї з найбільш відомих у Бельгії пам'яток – скульптури «Атоміум». При цьому вартість права відтворення цієї споруди коштує 90 євро на місяць. Таким чином, для визначення того, в яких країнах дозволено використання зображень архітектурних об'єктів, які існують особливості такого використання і що слід зробити, щоб уникнути порушення авторських прав авторів архітектурних споруд у країнах, де таке використання заборонено або значно обмежене, слід розглянути правові режими та судову практику з цього питання.

Право вільно фотографувати, відображати у малюнках, кінематографії, розповсюджувати такі фотографії, фільми, продукцію із зображенням архітектурної споруди, розміщеної в громадському місці, доступ до якої є вільним, без необхідності отримання дозволу автора та виплати авторської винагороди відомий у всьому світі під терміном «свобода панорами». Вперше цей термін *panoramafreiheit* був закріплений в німецькому Законі про авторське право (Urheberrechtsgesetz). У частині 1 статті 59 цього Закону зазначено: «Допускається відтворення творів, які розміщені у громадських місцях (на вулицях, дорогах) за допомогою прийомів образотворчого мистецтва, зображення графічним способом, на фотографіях, у кінематографічних роботах, а також розповсюдження та публічний показ таких творів. Для архітектурних творів це положення поширюється лише на екстер'єр». Таким чином, у Німеччині, а також Швеції, Великобританії та деяких інших країнах відсутня необхідність отримання дозволу від автора споруди на його використання і таке використання фактично не обмежене законодавчими застереженнями.

Відповідно до Закону Великобританії про авторське право, промислові зразки і патенти *свобода панорами* застосовується до споруд, скульптур, моделей будівель, і навіть робіт художнього мистецтва, якщо вони розміщені у громадських місцях чи місцях, доступ у яких

є вільним. Авторське право відповідно до статті 62 цього Закону не порушується при створенні графічних творів та їх публічному показі, відтворенні даних робіт на фотографіях та у фільмах внаслідок візуального зображення таких творів.

Проте існують країни, де законодавство значно обмежує свободу панорами. Цікавим у цьому аспекті є приклад США. У 1990 році в США було прийнято Закон про захист прав на архітектурні твори, де передбачено, що авторське право на твір архітектури не включає право запобігати виготовленню, розповсюдженню та публічному показу малюнків, картин, фотографій та інших робіт, що зображують твір, якщо архітектурний твір розміщено з громадського місця. У науковій літературі з цього питання свобода панорами саме у такому формулюванні пояснюється тим, що архітектурний твір, незважаючи на творчий характер та статус об'єкта авторського права, є утилітарним твором. Тобто твором, який призначений також для виконання практичних функцій (наприклад, проживання людей, якщо йдеться про готель, проведення засідань парламенту, якщо йдеться про будівлю парламенту тощо) У той самий час, до об'єктів архітектури не належать об'єкти PGS («pictorial, graphic and sculptural works»), у яких, на думку американських судів, утилітарний аспект відокремлений образотворчого. Саме це питання було детально розглянуто у рішенні у справі Leicester v. Warner Brothers, в якому йшлося про твір під назвою «Zanja Madre», який включає комплекс з кількох веж, вуличної стіни та внутрішнього двору, використаного у фільмі «Бетмен назавжди» як другий національний банк Готема. Автор цієї архітектурної споруди стверджував, що його твори відносяться до творів PGS, проте суди вказали, що твір «Zanja Madre» використовувався як частина цілісного архітектурного ансамблю та вежі або вулична стіна не була використана у фільмі окремо від архітектурного комплексу. Проте, якщо йдеться про певну скульптуру чи картину, тобто об'єкт, спрямований на реалізацію лише естетичних потреб, то суди стають на бік автора твору архітектури. Суди США прийняли рішення, яким визнали фотографа та Поштову службу США, що випускала марки із зображенням меморіалу, що порушили авторське право автора скульптури «Меморіал ветеранам Корейської війни», встановленої у Вашингтоні, яка є композицією з 19 солдатів, зроблених з нержавіючої сталі, ландшафт, переважаючий у Кореї (кущі ялівцю), і гранітні лінії, знаменують проблеми війни. Таким чином, у США свобода па-

норами поширюється лише на твори, що мають ознаки утилітарного твору.

Цікавим є також приклад Франції, яка з особливою увагою ставиться та захищає права на численні витвори мистецтва, розміщені на її території. Кодекс інтелектуальної власності Франції не передбачає можливість вільно відтворювати твори архітектури на фотографіях, у фільмах, телепередачах, інших творах, однак судова практика припускає таку можливість у тому випадку, якщо твір архітектури є частиною цілого і спеціально не виділяється у загальній картині відтвореного. Так, суди Франції не визнали порушення прав архітекторів вежі Монпарнас внаслідок відтворення вежі на листівках із нічним виглядом вулиці Ренн у Парижі. У рішенні було зазначено, що вежа становила частину вулиці Ренн і є звичним пейзажем більшості жителів на околицях Парижа. У Франції також була розроблена «теорія прихильності», згідно з якою суди повинні визначити в якій позиції та наскільки цілеспрямовано архітектурну споруду було відтворено.

При розгляді питання порушення авторського права на архітектурну споруду важливо враховувати, чи є цей твір архітектури громадським надбанням, тобто чи пройшов строк охорони авторських прав на даний об'єкт. Незважаючи на те, що строк дії авторського права обмежений, у деяких випадках вдається оминати і це положення. Так, 2007 року BBC опублікувало повідомлення про те, що влада Єгипту розглядала можливість прийняття закону, яким використання в комерційних цілях фотографій, на яких зображені єгипетські старовини, а саме великі піраміди Гізи, а також відтворення їх у масштабах оригіналу заборонялося.

Спроби поновлення строку дії авторських прав було здійснено й у Франції. Так, касаційний суд Франції підтвердив, що ілюміноване зображення Ейфелевої вежі захищене авторським правом, оскільки оригінальне підсвічування у поєднанні з вежею є новим архітектурним твором. Спробу будь-яку ціну захистити авторське право було здійснено і в Австралії. Так, всесвітньо відомий Сіднейський оперний театр з метою отримувати прибуток від комерційного використання зовнішнього вигляду театру було зареєстровано як торговельну марку. Однак судами США такий спосіб захисту відкидається, оскільки на фотографії або в іншому творі зображується добре відоме, доступне для громадськості архітектурне твір як пам'ятка, а не як торговельна марка, яка відрізняє певний товар.

Таким чином, слід визначити, які існують плюси та мінуси свободи панорами. З одного боку, певний об'єкт архітектури, розташований у громадському місці і доступний для його фотографування, адже він є частиною пейзажу і автор не може його приховати від очей та камер громадськості, що слід усвідомити авторам. До того ж це перешкоджає розвитку безкоштовних освітніх проектів, таких як Вікіпедія. З іншого боку, можна зрозуміти і архітекторів (скульпторів, художників), які порівняно з авторами інших об'єктів авторського права користуються найменшим захистом, оскільки їм вкрай важко перешкодити їхньому порушенню. Однозначно слід шукати певного компромісу з огляду на практику європейських держав. Порівнюючи законодавчі становища різних країн, слід зробити висновок, що це мають бути як певні будівлі, а й інші витвори мистецтва переважно тривимірні. При цьому цікавим є питання творчого характеру певної будівлі. Так, в одному з рішень Високого суду Лондона визначено, що в цьому творі має бути творчий прояв автора, хоча немає вимог естетичної краси об'єкта архітектури (наприклад, рішенням новозеландського суду протиударні шоломи із «Зоряних війн» було визнано об'єктом авторського права).

У багатьох країнах, які передбачають свободу панорами, це поняття виключає приміщення чи його частини, а інших – включає всі місця, у яких доступ є вільним і навіть за певну плату. При цьому в більшості країн свобода панорами виключає можливість відтворювати об'єкти архітектури з пересувних платформ, літаків, сходів або інших пристроїв, які не перебувають у місці, де розташований об'єкт авторського права або з якого він є доступним для огляду.

Як не дивно, свобода панорами обмежена некомерційним використанням об'єкта архітектури лише переважно у країнах СНД. У європейських державах таких положень майже немає. Вбачається, що дана позиція є правильною, оскільки, якщо архітектори, скульптори та інші творці архітектурних споруд не зводять свої об'єкти самостійно, а продають свої проекти компаніям, які, купуючи відповідні будівлі, хочуть також заробити на їхньому зовнішньому вигляді, не будучи при цьому їх авторами. Цікаво відзначити, що у європейських державах та США фотограф, який планує масштабну фото-сесію, або продюсер фільму у будь-якому разі подбає про отримання права відтворити цей об'єкт у своїх цілях. Закон України «Про авторське право та суміжні права» передбачає виключно можливість без згоди

автора відтворення з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії чи кінематографії, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення творів, побачених під час таких подій, в обсязі, виправданому інформаційною метою.

Макода Володимир Євгенович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права навчально-наукового Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОЇ ЧАСТКИ У РИМСЬКОМУ СПАДКОВОМУ ПРАВІ ТА ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Спадкування у римському праві-це перехід майна померлої особи до іншої особи [1].

У римському праві розрізняли два види спадкування: за законом та за заповітом. Спадкування за законом здійснювалося, якщо спадкодавець не залишав заповіт, відмовлявся від нього або ж заповіт визнавався недійсним [4,Д.28.3.6.5– Д.28.3.6.7]. Спадкування за заповітом здійснювалося, якщо спадкодавець залишав заповіт, у якому було чітко вказано спадкоємця та частку, яку він має отримати [4, Д.28.5.1.1].

Необхідно зазначити, що у римському спадковому праві існував принцип, за яким «ніхто не міг спадкувати одну частину за заповітом, а іншу за законом» – Nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest [2, с.76].

Іншим відомим принципом, що зберігався впродовж всього часу існування римської держави, була свобода заповіту, яка регламентувалася і в Законах XII таблиць.

Фактично, поняття «обов'язкова частка у спадкуванні» в законах римської держави не було чітко визначене, але його ідея виникла в ході практичної діяльності центумвіральних судів. У процесі розгляду справ про спадщину збільшувалася кількість суддів, що визнавали за необхідне визначати у заповіті певну частку спадщини, що обов'язково мала перейти найближчим родичам спадкодавця. У на-

уковій та навчальній літературі також часто вживають синонімічний термін на позначення обов'язкової частки – «матеріально-необхідне спадкування».

Обов'язкова частка в спадщині – це один із способів обмеження свободи заповіту, за умовою якого спадкодавець мусив зазначити в заповіті усіх членів своєї familia, чітко зазначити імена спадкоємців та їх частку в спадщині або поіменно усунути деяких від неї. У різні часи право на обов'язкову частку мали різні категорії осіб:

1) у квіритський період – прямі спадкоємці (діти та постуми) [4, Д.28.2.4] та еманциповані діти [4, Д.28.2.32];

2) у класичний період – додаються низхідні та висхідні родичі, надано можливість претендувати на цю частку повнорідним та єдинокровним братам і сестрам.

Усталеним розміром обов'язкової частки у квіритський період вважалася ¼ від законної частки. Тобто всього ¼ від всього майна спадкодавця, яке могло б перейти до родичів у випадку спадкування за законом. Візьмемо до прикладу Д.28.5.9.10, де зазначено: «Той із моїх братів, Тіцій або Мевій, хто одружується з Сейє, буде спадкоємцем трьох чвертей майна, а той, хто не одружується, – однієї четвертої».

Умови позбавлення спадкоємця права на обов'язкову частку:

– якщо спадкодавець у заповіті чітко зазначить ім'я спадкоємця (третьої особи) і додасть, що рідні не можуть претендувати на спадщину [4, Д.28.2.3.2];
– задля збереження майна для неповнолітньої дитини шляхом передачі майна за допомогою фідейкомісу [4, Д.28.2.18];
– порушення зобов'язання та перехід під владу домовладики іншого сімейства шляхом адрогації [4, Д.28.2.20];
– якщо спадкоємець знаходиться в полоні [4, Д.28.2.31].

Умови часткового позбавлення спадкоємця права на обов'язкову частку:

– якщо спадкоємець отримує спадок за першою чергою, то у другій – він позбавляється частини спадку [4, Д.28.3.4];
– якщо спадкодавець навмисно в заповіті не зазначив певну частину свого майна. У другому випадку більшість членів родин померлих користувалися позовом про додавання нерозподіленої спадщини до вже переданої їм частини. Саме у Д.28.5.13.2 розтлумачувався принцип нарощування або додавання нероз-

поділених частин спадщини. Тобто, якщо у заповіті спадкодавець розподілив між спадкоємцями їх долі спадщини, але залишилася якась частина, що не була за кимось закріплена, то цей залишок розподілявся між усіма спадкоємцями порівну.

Нормами Цивільного кодексу України гарантується право кожного на власний розсуд розпорядитися своїм майном на випадок своєї смерті. Право на обов'язкову частку – це суб'єктивне майнове право окремих спадкоємців першої черги (ст. 1261ЦК України – надалі ЦКУ) отримати певну частку у спадщині, незалежно від змісту заповіту. Хоча норми про право на обов'язкову частку розміщені у главі, присвяченій спадкуванню за заповітом, за своєю сутністю право на обов'язкову частку належить до спадкування за законом. Слід зазначити, право на обов'язкову частку існує лише за наявності заповіту. Суб'єкти, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, визначене ст.1241 ЦКУ, є вичерпним і розширювальному тлумаченню не підлягає. До суб'єктів, які мають право на обов'язкову частку у спадщині відносяться:неповнолітні діти спадкодавця (з 14 до 18 років);повнолітні непрацездатні діти спадкодавця (інваліди I, II чи III групи або які досягли пенсійного віку);непрацездатна вдова (вдівець); непрацездатні батьки. Згідно з ч. 3 ст. 75 СК України непрацездатними вважається той із подружжя, який досяг пенсійного віку, встановленого законом, або є інвалідом I, II чи III групи. Отримання особою пенсії за віком на пільгових умовах, не свідчить про її непрацездатність в розумінні статті 1241 ЦК України як особи, що має право на обов`язкову частку у спадщині. Аналогічні висновки викладені Верховним Судом у постановах від 07 жовтня 2020 року у справі № 750/7132/18,від 16 січня 2019 року у справі № 208/9389/15-ц,від 26 вересня 2019 року у справі № 303/674/17,від 23 жовтня 2019 року у справі № 285/2298/16-ц [3].

Пенсія за вислугу років не свідчить про втрату загальної працездатності особи. Вихід особи на пенсію на пільгових умовах не свідчить про її непрацездатність та не надає права на обов'язкову частку у спадщині. Непрацездатність може виникати внаслідок двох різних причин. Слід зазначити,що особи можуть бути непрацездатними за віком, тобто у разі досягнення ними пенсійного віку, встановленого ст. 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (для жінок – 59 років і 6 місяців, а з 1 квітня 2021 року – 60 років; для чоловіків – 60 років). Встановлений законом пенсійний

вік особи, яка може претендувати на отримання обов'язкової частки в спадщині визначається на дату смерті спадкодавця (на час відкриття спадщини). Спадкоємці також можуть бути непрацездатними за станом свого здоров'я. Мова йде про інвалідів 1-ї, 2-ї і 3-ї груп, якщо їх інвалідність встановлена МСЕК. Продовження особою трудової діяльності після досягнення загального пенсійного віку не позбавляє права на обов'язкову частку у спадщині.

Із аналізу судової практики вбачається, що підставами для зменшення обов'язкової частки у спадщині можуть бути,зокрема, непідтримання спадкоємцем зв'язків зі спадкодавцем, незважаючи на потребу останнього в цьому; погане поводження із ним;нездійснення належного догляду;надання заздалегідь неправдивих свідчень у суді проти спадкодавця;звинувачення спадкодавця у вчиненні тяжкого злочину;неповідомлення про те, що готується замах на життя спадкодавця;не надання спадкодавцеві допомоги, коли той перебував у небезпеці;аморальна поведінка обов'язкового спадкоємця не лише щодо спадкодавця, а й щодо інших спадкоємців, зокрема й тих, хто має право на обов'язкову частку;виокремлення спадкоємцю певної частки майна ще за життя спадкодавця. Хочу зазначити,що при вирішенні судом питання,щодо зменшення обов'язкової частки у спадкуванні,можливе зловживання судом владними повноваженнями,оскільки суд самостійно вирішує на яку саме грошову суму необхідно зменшити обов'язкову частку.

Хочу зазначити, що позбавлення особи права на обов'язкову частку судом ЦКУ не передбачено, хоча особа, яка має право на обов'язкову частку, може бути усунена від права на спадкування відповідно до статті 1224 ЦК України.

Вказане узгоджується з правовим висновком, що викладений у постанові Верховного Суду від 30 травня 2018 року у справі №483/597/16-ц (провадження № 61-5184св18)[5].

Слід зазначити,що в умовах воєнного стану в Україні, тимчасової окупації московією території України, немає вільного доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно,Реєстру прав власності на нерухоме майно,Державного реєстру іпотек,Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна та інші. У зв'язку з цим відповідні суб'єкти,у тому числі нотаріуси, вимушені переселенці, біженці не мають змоги отримати відповідні документи, які підтверджують право власності на майнові та немайнові права, а

уразі виникнення спору щодо визначення обов'язкової частки у спадкуванні,належно захистити свої права та обов'язки в суді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Римське право : підруч. / О. А. Підопригора, Є. О. Харитонов. 2-ге вид. К. : Юрінком Інтер, 2009. С. 487 – 491.

2. Поліщук М. Г. Порівняльна характеристика спадкового права Давнього Риму та спадкового права сучасного цивільного права України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції : наук. зб. / гол. ред. О. Л. Соколенко. 2017. № 6. Т.1. С. 74-77.

3. Судова влада України. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92315189; https://reyestr.court.gov.ua/Review/79958003;https://reyestr.court.gov.ua/Review/84746716;https://reyestr.court.gov.ua/Review/85966156

4. Дигести Юстиніана. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Pravo/digest/ index.php

5. Судова влада України. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/74439989

Матійко Микола Володимирович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗМІСТ ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ЯК ЕЛЕМЕНТ СТРУКТУРИ ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Являючи собою «зовнішній вираз властивостей права, що проявляються в їх впливі на суспільні відносини, свідомість та поведінку людей» функції права є «динамічним» явищем (при тому що вони є «залежними від суспільства», вони «розвиваються разом з ним та обумовлюються певним етапом його розвитку» [1, С.22]). «Змінюються, підвищуються суспільні потреби, змінюються та розширюються функції права. І навпаки, зменшуються суспільні потреби – це відбивається і у функціях права…»[2, С.10].

А. Я. Риженков погоджуючись з думкою С. С. Алексєєва про те, що «функції права і функції держави в соціально-політичному аспекті співпадають» [3, С.95], зауважує, що «співвідношення функцій права та держави в більш вузькому аспекті – в аспекті особливостей

регулювання поведінки людей – менш однозначно, більш приховане» [4, С.13].

При цьому на думку В. С. Ковальського «у своїй сукупності функції права мають спрямовувати його дію на підтримку людини, демократизацію держави й розбудову громадянського суспільства, на забезпечення як загальносоціальних, так і приватних інтересів…Чи не головним в аспекті дії права є акумулювання його функцій у напрямі ефективної реалізації прав громадян і розвиток громадянського суспільства» [2, С.14-16].

Зазначене актуалізує дослідження онтологічних характеристик приватноправових інститутів у сучасній юриспруденції, що дає підстави звернення до функціонального аспекту останніх.

Для того, щоб пізнати те або інше явище, важливо розкрити його структуру. У літературі обґрунтовано стверджується, що є припустимим вести мову про структуру не тільки права, а й будь-якого іншого явища, яке вивчається правознавством [5, С. 41].

Уявляється доцільним розглянути у цьому аспекті функції цивільного права. Під структурою розуміється закон зв'язку елементів, закон, що виражає впорядкованість відносин між елементами [6, С. 5].

Функції права розуміються як напрямки впливу права на суспільні відносини та соціальне призначення права. Враховуючи загальнотеоретичного розуміння функцій права, функції цивільного права можуть бути визначені, як напрямки впливу цивільного на суспільні відносини та соціальне призначення цивільного права.

Для побудови структури функцій цивільного права насамперед потрібний належний критерій віднесення до неї можливих елементів. Оскільки поняття структури відображає найбільш сформоване, те що зберігається, інваріантне [7, С. 277; 8, С. 13], остільки й елементи структури функції права повинні відповідати зазначеним вимогам. Важливо враховувати також, що право належить до числа так званих свідомих, «раціональних» регуляторів [9, С. 82] і, отже, характеристика його функціонування припускає виділення властивих регулятору компонентів (суб'єкт дії, об'єкт дії й т.д.).

Структуру функції цивільного права становлять такі елементи як зміст функції цивільного права, об'єкт функції цивільного права, суб'єкт функції цивільного права та засоби реалізації функції цивільного права.

У першу чергу, зміст функції цивільного права. Цей термін можна зустріти в юридичній літературі. Так, С. А. Іванов зазначає, що зміст функції права виражається у впливі права на певну групу суспільних відносин [10, С. 50]. На думку А. С. Пашкова, змістом функції є організація суспільних відносин і підпорядкування їх суб'єктів загальнодержавній волі, вираженій у законі [11, С. 71]. Нарешті, термін «зміст функції права» згадується без розкриття його змісту [12, С. 193-198; 13, С. 51-54].

Перш ніж з'ясувати, що має розумітися під змістом функції цивільного права, мабуть, необхідно вирішити питання, чи можливо взагалі виділення змісту в як елементу в структурі права. Для цього необхідно визначити співвідношення понять структури та змісту явища.

Зміст будь-якого явища утворює сукупність всіх елементів, сторін та процесів [14, с. 372]. Неприпустимість відриву змісту від форми явища свідчить на користь визнання першого найбільш складним елементом структури явища. На думку Д. А. Керимова, структура, як і будь-яка форма, не існує без того, що вона оформляє, її зміна підкоряється загальним закономірностям розвитку змісту та форми взагалі [15, с. 314].

Зміст функції цивільного права становить спосіб впливу цивільного права на суспільні відносини у певному напрямку, спосіб впливу, в якому проявляються сутність, ознаки та основні властивості цивільного права.

У системі функцій цивільного права важливе місце посідає регулятивна функція, змістом якої є спосіб впливу, що полягає у регулюванні суспільних відносин. Призначення цивільного права регулювати суспільні відносини може втілюватися у формі договорів, нормативних, правозастосовчих актів, встановленні правового статусу, правосуб'єктності, визначенні (передбаченні) юридичних фактів, встановлення конкретного правового зв'язку між суб'єктами права, визначенні оптимального типу правового регулювання стосовно конкретних суспільних відносин та ін. Особливості цього способу впливу полягають насамперед у встановленні позитивних правил поведінки, в організації суспільних відносин, в координації соціальних взаємозв'язків.

Право було не завжди, але з того моменту, як воно з'являється, воно стає одним з найважливіших засобів охорони суспільних відно-

син. Охоронний спосіб впливу і являє собою зміст охоронної функцію цивільного права. Зазначений спосіб націлений на охорону загальнозначущих, найбільш важливих економічних, політичних, відносин, усунення явищ, проти яких виступає суспільство. Він полягає в тому числі в захисті від порушень прав суб'єктів цивільного права, встановленні відповідальності юридичних і фізичних осіб та інших суб'єктів цивільних відносин.

Інформаційний спосіб впливу є змістом інформаційної функції цивільного права. Він надає змогу ознайомитися із засобами права у задоволенні прав і правомірних інтересів осіб, можливостями найкращим чином задовольнити свої потреби, гарантіями суб'єктивних прав, способами їх захисту, можливостями мінімізувати витрати. Інформаційний спосіб впливу проявляється в тому числі при отриманні відповідної правової інформації, за допомогою якої суб'єкти орієнтуються на певні типи поведінки, усвідомлюють зміст прав та обов'язків в зазначеній сфері.

Змістом уповноважувальної функції цивільного права виступає уповноважувальний спосіб впливу, який полягає у створенні передумов для саморегулювання, встановленні принципів внутрішнього регулювання за допомогою угоди сторін, можливості визначення правил поведінки, суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Компенсаційний спосіб впливу становить зміст компенсаційної функції цивільного права. У ньому полягає досить істотна особливість цивільного права – як інструмента відновлення справедливості. Він полягає в тому числі у забезпеченні можливості відновлення порушеного права та інтересу на еквівалентній основі.

Зміст функції цивільного права є внутрішнім елементом структури функції цивільного права, але не єдиним, функцію цивільного права характеризують й інші елементи.

Встановлення відповідності всіх елементів функції цивільного права один одному сприятиме посиленню конкретної функції цивільного права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агафонова Г. Ю. Проблема определения функций права. Юридический аналитический журнал. 2002. №1. С. 22-25

2. Ковальський В. С. Охоронна функція права: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2010. 336 с.

3. Алексеев С. С. Проблемы теории права. Курс лекций в 2-х томах. Свердловск. 1972, т. I. 396 с.

4. Рыженков А. Я. Компенсационная функция советского гражданского права. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1983, 96 с.

5. Сырых В. М. Философские проблемы методологии правовой науки. Советское государство и право. М. : Наука, 1977. № 10. С. 36-43.

6. Алексеев С. С. Структура советского права. М. : Юрид. лит., 1975. 264 с.

7. Борисов В. В. Правовой порядок развитого социализма. Вопросы теории. Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1977. 408 с.

8. Веденов М. Ф. Соотношение структуры и функций в живой природе / М. Ф. Веденов, В. И. Кремянский. М., 1966. 118 с.

9. Неновски Н. Преемственность в праве. М. : Юрид. лит., 1977. 168 с.

10. Иванов С. А. Функции советского трудового права. Советское государство и право. М. : Наука, 1976. № 12. С. 48-54.

11. Пашков А. С. Основные функции советского трудового права. Правоведение. Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1977. № 5. С. 67-78.

12. Макаревич Н. С. О содержании воспитательной функции социалистического права. Вопросы теории государства и права. Сборник статей. Вып. 2. Саратов : Изд-во Сарат. юрид. ин-та, 1971. С. 193-198.

13. Радько Т. Н. Основные функции социалистического права. Волгоград : НИи РИО, 1970. 142 с.

14. Философский словарь / Под ред. М. М. Розенталя. 3-е изд. М., 1975. 496 с.

15.Керимов Д. А. Философские проблемы права. М. : Мысль, 1972. 472 с.

Орзіх Юрій Геннадійович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ВОЄННИЙ СТАН В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ АБО КОНФЛІКТ ПРИНЦИПІВ ПРАВА

Повномасштабна війна рф проти України розділила життя країни на «до» та «після». Ця теза вбачається справедливою і для законодавства України.

Вже в перші дні війни стало очевидним, що діюче законодавство України аж ніяк не готове до умов війни. Цей фактор став підставою

для прийняття великої кількості нормативно-правових актів, що були покликані вирішити проблеми, яких раніше українське право і законодавство не знало.

Зазначимо, що сам спосіб у який органи державної влади стрімко змінили законодавство дещо відрізняється від канонічних, усталених механізмів юридичної техніки.

Одним з таких випадків стала норма Постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 року № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» (далі – Постанова). Відповідно до п. 3 Постанови, у редакції від 19.04.2022 року, *«…на час воєнного стану перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється. Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини.»*. [1]

В свою чергу, стаття 1270 Цивільного кодексу України(далі – ЦК України), відповідно до якої для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини, не змінено, вона існую у своїй первинній редакції 2003 року. [2]

Таким чином склалася ситуація коли норма, створена органом виконавчою влади (Кабінет Міністрів України) входить у колізію з нормою ЦК України, оскільки норма Постанови, з правової точки зору, створила альтернативне регулювання одних і тих самих правових відносин.

Ситуація, що склалася цікава з декількох позицій. По-перше, виникає питання дотримання принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову, закріплений статтею 6 Конституції України. [3] Оскільки це не ситуація правозастосування, в процесі якого перевага віддається підзаконному нормативному акту, а ситуація, коли нормативним актом, прийнятим органом виконавчої влади, врегульовані одні і ті ж самі правовідносини, що кодекс – актом вищої юридичної сили, прийнятим органом законодавчої влади. По-друге, у декількох своїх рішення Конституційний Суд України дійшов висновку, що оскільки Держава Україна є правовою державою, то в ній існує сувора ієрархія нормативних актів, відповідно до якої постанови та інші рішення органів виконавчої влади мають підзаконний характер і не повинні викривляти сутність і зміст законів (Рішення Конституційного суду України від 19.06.2001 року № 9-рп/2001). [4] За таких умов дія згаданої Постанови, керуючись не стільки згаданим Рішенням Конституцій-

ного суду України, скільки принципом ієрархії нормативних актів, ставиться під сумнів.

По-третє, і найцікавіше з огляду саме на правозастосування і необхідність здійснення суб'єктом правозастосування тлумачення норм – це причини та мотиви з яких Постановою Кабінету Міністрів України були врегульовані дані правовідносини саме таким чином та у такий спосіб.

Причини очевидні – війна. Мотиви – забезпечення прав тих спадкоємців, які через війну, окупацію, блокаду, знищення майна та документів, депортацію, необхідність виїхати з України заради збереження життя та інших причин, не мають можливості звернутися до нотаріуса, наприклад, із заявою про прийняття спадщини та, відповідно, претендувати на отримання спадщини після померлого спадкодавця. Таким чином, Постанова покликана забезпечити права та інтереси більш слабкого учасника цивільних правовідносин, що однозначним чином може бути витлумачене як вклад у підтримання та дотримання принципу на якому засновані цивільні правові відносини – принципу юридичної рівності учасників цивільних відносин (стаття 1 ЦК України).

У кінцевому рахунку, залишаючи дотримання Конституції України конституціоналістам, ситуація, що склалася може бути представлена як конфлікт принципів права – принципу ієрархії нормативних актів та принципу юридичної рівності учасників цивільних відносин.

Конфліктність цієї ситуації об'єктивується у тому, що правозастосування за даних умов Постанови та статті 1270 ЦК України одночасно є неможливим, суб'єкту правозастосування потрібно пройти етапи інтерпретативного вибору – яку норму застосовувати до реальної життєвої ситуації, як її витлумачити та як аргументувати правозастосування саме цієї норми та саме у такий спосіб.

Вибір на користь ЦК України означає, що суб'єкт правозастосування віддає перевагу принципу ієрархії нормативних актів, вибір на користь Постанови – перевага принципу юридичною рівності учасників цивільних відносин.

Така нестандартна ситуація ставить нові питання перед суб'єктом правозастосування і по суті є своєрідним викликом оскільки це вже не просто вибір між нормами, які потрібно застосувати, це вибір якому з принципів права необхідно слідувати. Питання, що постає у такій ситуації вимагає перегляду обсягів дискреції суб'єкта правозастосування, а саме чи має право суб'єкт правозастосування обирати,

якому принципу йому слідувати і якщо дійсно має право то, що саме стає критерієм такого вибору?

ЛІТЕРАТУРА:

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 року № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 164-2022-%D0%BF#Text .
2. Цивільний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20220507#n5933.
3. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.
4. Рішення Конституційного Суду України від 19.06.2001 року № 9-рп-2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-01#Text.

Тарасенко Леонід Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ ПАТЕНТІВ НА ВИНАХОДИ, КОРИСНІ МОДЕЛІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Україна у 2022 р. перебуває у складних умовах: війна з росією, економічна криза, потреба у швидкій відбудові інфраструктури, відновлення міст, забезпечення житлом і роботою великої кількості громадян, які втратила все і потребують відновлення соціального статусу.

Технології можуть відіграти вагому роль у вказаних процесах. Насамперед йдеться про технології, які охороняються патентами.

Патентне законодавство було оновлене у 2020 р. Зміни торкнулися практично усіх аспектів: набуття прав на винаходи, корисні моделі, їх зміст, здійснення та захист.

У цьому науковому дослідженні доцільно проаналізувати можливості, які надав законодавець щодо використання патентів в умовах воєнного стану і після завершення війни.

Багато сфер суспільного життя сьогодні потребують відновлення та модернізації. Особливо затребуваною є оборонна, медична сфера та будівельна сфера. У сфері оборони є гостра потреба у використанні багатьох інноваційних технологій, пов'язаних з озброєнням загалом, з використанням комп'ютерних технологій, які допомагають краще використовувати певні види зброї тощо. Сфера медицини потребує як новітніх медичних технологій, так і виробництво ліків у доволі великій кількості (частина таких ліків може бути запатентована і їх виробництво може потребувати отримання дозволу від правовласника). Сфера будівництва потребує застосування різних новітніх технологій, пов'язаних з ремонтом об'єктів інфраструктури (дороги, мости, трубопроводи тощо), будівництвом будинків, споруд тощо. Патентовані технології можуть допомогти забезпечити швидке виконання багатьох завдань у вказаних вище та інших сферах.

Патенти за загальним правилом засвідчують виключне, монопольне право його власника використовувати певний продукт або процес, який охороняється патентом на винахід чи корисну модель.

Безумовно, за наявності згоди власника патенту (або іншої особи, яка володіє виключними правами на винахід, корисну модель) можливе вільне використання технологій. Якщо такої згоди немає, слід застосовувати інші, передбачені законом можливості, для використання запатентованих технологій.

Для прикладу в умовах війни доцільно розглянути можливість застосування норм патентного законодавства щодо випадків використання патентованих технологій без згоди власника патенту, а також на умовах примусових ліцензій.

Зокрема, ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» передбачає перелік дій, які не визнаються порушенням патентних прав. Безумовно, не всі з них можуть вчинятися в умовах воєнного стану (чи після його завершення) з метою відновлення інфраструктури України і з метою потреб оборони та медицини. Але, вважаємо, більшість з них може цілком законно використовуватися державою (або її підприємствами). Зокрема, не визнається порушенням прав, що випливають з патенту, використання запатентованого винаходу (корисної моделі):

– в конструкції чи при експлуатації транспортного засобу іноземної держави, який тимчасово або випадково перебуває у водах, повітряному просторі чи на території України, за умови,

що винахід (корисна модель) використовується виключно для потреб зазначеного засобу. У даному випадку можливим є використання певних транспортних засобів (медичних, військових тощо), які тимчасово (на період війни або на інший час) надані Україні для виконання завдань, пов'язаних з їх функціональним призначенням;

– без комерційної мети. Це найбільш поширена підстава для використання патентованих технологій у воєнний час. Зазвичай такі технології можуть використовуватися державними та комунальними підприємствами, установами, організаціями, які або відповідно до закону є неприбутковими, або здійснюють діяльність, спрямовану на забезпечення обороноздатності країни без власної комерційної мети. Вважаємо, що використання патентів «без комерційної мети» можливе або як самостійна підстава використання технологій, або як складова інших випадків такого використання;
– з науковою метою або в порядку експерименту. Аналогічно попередньому випадку різні державні інституції можуть використовувати патентні технології з науковою метою, насамперед для того, щоб розробляти нові пристрої та винаходити нові, більш інноваційні продукти (та процеси), які можуть використовуватися насамперед в оборонній та медичній промисловості;
– за надзвичайних обставин. Закон не містить прямої вказівки на війну як обставину надзвичайного характеру, однак зважаючи на незакритий перелік надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія тощо), можемо стверджувати, що війна неодмінно належить до таких випадків. Варто наголосити, що цей випадок використання чужого патенту не є безоплатним, оскільки законодавець наголошує, що як це стане практично можливим слід повідомити власника патенту про таке його використання, і в подальшому слід виплатити йому відповідну компенсацію. На нашу думку, складно вирахувати розмір такої компенсації, оскільки закон не визначає жодних механізмів її обрахування. Вважаємо, що вона мала би залежати від тривалості і обсягу використання винаходу корисної моделі, від ціни ліцензії (якщо власник патенту має укладені ліцензійні договори), також мали би враховуватися засади добросовісності,

розумності і справедливості, адже зрозуміло, що використання патенту є вимушеним і відбувається в умовах воєнного стану задля забезпечення громадських та державних інтересів.

Окрім того, вважаємо, що використання винаходу, корисної моделі в умовах воєнного стану є можливим на засадах примусової ліцензії. Однак не всі випадки примусового ліцензування можна застосувати для потреб, які виникають під час війни.

Так, ст. 30 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» передбачає три випадки видачі примусової ліцензії: у разі невикористання (недостатнього використання) винаходу, корисної моделі протягом 3 років; у залежна (і перехресна) ліцензія; з метою забезпечення здоров'я населення, оборони держави, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства. Власне останній вид примусової ліцензії може використовуватися в умовах війни (і після її завершення), оскільки саме у даному випадку йдеться про використання патенту для потреб оборони, медицини, інших суспільних потреб. Якщо така потреба існує, отже, власник патенту не може самотужки її забезпечити. У даному випадку рішення про використання запатентованого винаходу (корисної моделі) приймається урядом без згоди володільця патенту. У такому рішенні повинно бути вказано, кому саме надається дозвіл. Безумовно, не слід забувати, що примусова ліцензія не означає «безоплатну ліцензію», і за таке використання винаходу, корисної моделі слід буде сплатити відповідну винагороду. Однак з урахуванням стану війни в країні, такий розмір мав би розраховуватися розумно і справедливо.

Також у воєнний час доцільно провести аналіз можливості застосування секретних винаходів, які стосуються насамперед сфери оборони. Враховуючи те, що відомості про державну реєстрацію секретного винаходу (корисної моделі) не публікуються, а ознайомлення з відомостями, внесених до Державних реєстрів України щодо секретних винаходів та секретних корисних моделей, здійснюється з дотриманням вимог Закону України «Про державну таємницю», публічно заінтересовані особи, які могли б використати такі винаходи, корисні моделі на користь України, не бачать цих запатентованих технологій. Тому у даному випадку саме держава повинна проявити активну позицію, здійснити моніторинг секретних винаходів, корисних моделей, визначити потрібні запатентовані технології і надати доступ до їх використання, в тому числі із застосуванням дій, які не вважаються порушенням патентних прав, або інституту примусового ліцензування.

Ткалич Максим Олегович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

Толмачевська Юлія Олегівна,
аспірантка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

СПОРТ І ВІЙНА: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Підступний напад російської федерації на Україну 24 лютого 2022 року ознаменував початок найтрагічнішої сторінки сучасної історії нашої держави. Цей день розділив життя українців на «до» та «після», докорінно змінивши долю мільйонів наших співвітчизників. Втім, незважаючи на жахливі обставини, наш народ дає гідну відсіч загарбникам і робить все можливе для збереження економіки країни. Сучасний спорт також є важливою сферою суспільного життя країни і потужним сектором економіки. Від початку російської агресії тисячі спортсменів стали на захист України зі зброєю в руках, при цьому інші відстоюють честь нашої країни на міжнародній арені.

Усвідомлюючи надзвичайну важливість перемог України не тільки на полі бою, а й на будь-яких інших майданчиках, держава сприяє виступам українських спортсменів на міжнародних змаганнях. Наприклад, спортсменам дозволено покидати територію України на період проведення змагань або підготовки до них. Зокрема, Правила перетинання кордону громадянами України, затверджені постановою КМУ № 57 від 03.03.1995 р. у п. 2-11 передбачають наступне: у разі введення в Україні воєнного стану пропуск спортсменів, які включені до складу національних збірних команд України з олімпійських, неолімпійських видів спорту та видів спорту осіб з інвалідністю; тренерів із складу національних збірних команд України, які забезпечують підготовку спортсменів, включених до складу національних збірних команд України з олімпійських, неолімпійських видів спорту та видів спорту осіб з інвалідністю; спортивних суддів та інших фахівців, що забезпечують, зокрема, організаційне, науково-методичне, медичне супроводження, антидопінговий контроль тощо підготовки спортсменів, які включені до складу національних збірних команд України з олімпійських, неолімпійських видів спорту та видів спорту осіб з

інвалідністю, через державний кордон здійснюється уповноваженими службовими особами Держприкордонслужби за умови виконання правил перетину державного кордону України та наявності підтвердних документів щодо участі в офіційних міжнародних спортивних змаганнях та навчально-тренувальних зборах, що проводяться за кордоном.

Підтвердними документами є рішення Мінмолодьспорту щодо включення до складу учасників спортивного заходу.

Спортсмени та інші особи, перелічені в постанові КМУ, можуть безперервно перебувати за кордоном не більше 30 календарних днів з дня перетину державного кордону, але не менше строку проведення заходу, визначеного в Єдиному календарному плані фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів України на відповідний рік. Строк перебування за кордоном може бути збільшений у разі, коли зазначені особи братимуть участь в іншому спортивному заході в іншій країні, визначеній Єдиним календарним планом фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів України на відповідний рік, який починається протягом 10 робочих днів з дня завершення попереднього спортивного заходу.

У разі непідтвердження мети поїздки уповноважені службові особи Держприкордонслужби відмовляють у перетинанні державного кордону.

Слід зазначити, що важливою складовою боротьби з агресором є обмеження участі спортсменів і спортивних команд з російської федерації у міжнародних змаганнях і позбавлення членства в міжнародних спортивних організаціях. Зокрема, станом на травень 2022 року на суб'єктів спорту з рф і білорусі накладено 125 спортивних санкцій. Зокрема, в галузі олімпійських видів спорту проти росіян та білорусів запроваджено 43 санкції, неолімпійських видів спорту – 68 санкцій, паралімпійських – 12 санкцій, а також 2 спільні санкції для олімпійських та неолімпійських видів спорту. Серед найбільш відчутних – заборона брати участь у Всесвітніх іграх 2022 року, які відбудуться 7-17 липня у Бірмінгемі (США).

Також Міжнародний паралімпійський комітет відсторонив спортсменів паралімпійських комітетів РФ та РБ від зимових Паралімпійських ігор у Пекіні та ухвалив рішення не допускати збірні команди цих країн до участі у 10 паралімпійських видах спорту. Крім того, російські та білоруські збірні усунено від участі у XXIV літніх Дефлімпійських іграх, що відбувалися в Кашіас-Ду-Сулі (Бразилія).

Санкції також запровадили Європейська спортивна організація глухих (EDSO), Міжнародна федерація баскетболу (FIBA), Міжнародна федерація тенісу (ITF), Міжнародна федерація карате (WKF), Міжнародна федерація таеквондо (ITF), Міжнародна федерація дзюдо, UEFA та інші.

За твердженням міністра молоді та спорту України Вадима Гутцайта, «за дорученням і в координації з Офісом президента України Мінспорту працює над посиленням санкційного тиску на країни, які здійснюють повномасштабну збройну агресію проти України. Наша мета – повна ізоляція росіян та білорусів від світового спорту вищих досягнень, допоки не буде відновлена територіальна цілісність України та не будуть відшкодовані всі завдані ними збитки» [2].

Отже, спорт відіграє важливу роль, як соціо-культурний чинник, який активно використовується в організації спротиву російській агресії в широкому контексті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України: Постанова КМУ від 27 січня 1995 р. N 57. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#Text

2. Проти Росії та Білорусі запроваджено вже 125 спортивних санкцій – Гутцайт. URL: https://ua.interfax.com.ua/news/sport/836121.html

Токарева Віра Олександрівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ ВОЄННИХ ДІЙ

Нагальним питанням є страхування ризиків воєнних дій, яке є високо збитковим та специфічним видом страхування через те, що не всі страхові компанії здатні забезпечувати покриття таких непередбачуваних ризиків. Історично страхування воєнних ризиків набуло поширення у Великобританії, через географічне розташування та історичну традицію перебування у стані війни з різними державами.

Історія страхування воєнних ризиків сягає часів панування на морі Іспанської Армади. Воєнні ризики є складними у їх кваліфікації, відсутності єдності понять, що може стати причиною спору між страхувальником та страховою компанією та виникненню спорів. Настання страхового випадку потребує необхідності вирішення питання щодо визнання події страховим випадком, а з тим виплати страхового відшкодування. Через те, що початок воєнних дії, de jure може кваліфікуватися як зіткнення, а не як війна, а для цілей договору страхування необхідно кваліфікація події як воєнних дій. Суди з цього приводи розходяться у тлумаченнях, подекуди, посилаючись на визначення війни яке міститься в джерелах міжнародного права, в інших випадках розглядають фактичні обставини справи. Це призводить до необхідності тлумачення визначення «війни» та воєнних ризиків [1].

Стандартні умови договорів страхування майна, транспортних засобів на умовах КАСКО, зазвичай, не передбачають покриття таких ризиків, як воєнні дії, терористичні акти та масових заворушень. Тому, покриття наслідків подібних подій потребує укладення окремих договорів страхування [2].

Висуваються пропозиції називати дане страхове покриття «захистом ризиків політичного насильства» через те, що поліс може передбачати покриття пакету як воєнних ризиків так і масових заворушень, забастовок, бунтів терористичних дій, ризиків [3]. Водночас, за звичай, для покриття негативних наслідків вищезазначених подій укладаються окремі договори щодо кожного ризику, адже кожний з них має свою специфіку та виключення із виплати страхового відшкодування [4].

Стосовно досвіду страхування ризику воєнних дій майнових об'єктів, на території Україні, то до 2022 року страхові компанії, надавали послуги зі страхування таких високо збиткових ризиків, хоча й планомірно підіймали розмір страхового тарифу з 2014 року.

Послуги зі страхування воєнних ризиків переважно надавалося й іноземними страховими компаніями, наприклад, британський Ллойдс. Страхові тарифи становили від 0,1% до 0,2% вартості майна.

Проте зростання ризику ескалації конфлікту на кордоні України, з листопада 2021 року вплинуло на стрімке зростання тарифу, та практично його підвищення вдвічі наприкінці грудня та до кінця січня, а в лютому 2022 року мінімальний розмір страхового платежу вже

становив приблизно 120-150 тисяч доларів США, а максимальний розмір страхового відшкодування був обмежений лімітом 10 млн. доларів. Відповідно, з 24 лютого 2022 року жодна страхова компанія як в Україні, так і у світі не приймає на страхування майно на території України від військових ризиків [3]. Слід констатувати, що страхові компанії не приймають на страхування ризики війни, терористичних дій, на території ведення воєнних дій.

Водночас, вітчизняній практиці страхування відомий випадок, коли страховик уклав договір страхування терористичних дій на території проведення антитерористичної операції після видання Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року» Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загроз і збереження територіальної цілісності України» № 405/201 4 від 14.04.2014. Коли подія реалізувалася, що стало підставою для виникнення спору та виплати страхового відшкодування, Вищий господарський суд України залишив у силі рішення суду першої інстанції, скасувавши рішення апеляційної інстанції, зазначивши, що, з огляду на принципи справедливості, добросовісності та розумності, укладений договір страхування навіть після видання Указ про проведення антитерористичної операції, страховиком, повинен був усвідомлювати підвішений рівень реалізації ризику, настання наслідків, а з тим і обов'язок здійснити виплату відшкодування [4].

Щодо випадку та непереборної сили в якості підстави для відмови у виплаті страхового відшкодування страховою компанією. Відповідно до статті 617 Цивільного кодексу України особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Частина 2 статті 218 Господарського кодексу України передбачає, що в разі, якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання сталося неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності. Не вважаються такими обставинами, зокрема, порушення зобов'язань контрагентами правопорушника, відсутність на ринку потрібних для виконання зобов'язання товарів, відсутність у боржника необхідних коштів.

Також, Торгово-промислова палата України (далі – ТПП України) на підставі ст.ст. 14, 141 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 № 671/97-ВР, Статуту ТПП України, листом від 28.02.2022 No 2024/02.0-7.1 засвідчила форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили): військову агресію стану Російської Федерації проти України, що стало підставою введення воєнного стану із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб, відповідно до Указу Президента України 24 лютого 2022 року від № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні».

Враховуючи це, ТПП України підтверджує, що зазначені обставини з 24 лютого 2022 року до їх офіційного закінчення, є надзвичайними та невідворотними обставинами для суб'єктів господарської діяльності та/або фізичних осіб за договорами.

Серед шляхів подолання наслідків повномасштабної війни в Україні Національна рада з відновлення України запропонувала, для залучення іноземних інвестицій до завершення воєнних дій, створення спільно із міжнародною фінансовою організацією MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency, член Групи Світового банку) загального трастового фонду, на аналог існуючого в Ізраїлі [5].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що рівень загрози терористичних актів, воєнних дій стає реальним, а з тим привертає інтерес дослідження шляхів подолання наслідків даних подій, до яких відноситься страхування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Страхование военных рисков : Проблемы толкования термина «война». URL: http://blog.pravo.ru/
2. Возможно ли страхование от военных рисков? 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/ru/analitycs/212501_vozmozhno-li-strakhovanie-ot-voennykh-riskov
3. Марфін І. Три особливі ризики. Чи можна застрахуватись від війни, тероризму та громадянських заворушень?. URL: http://brit-mark.com/ua/press-centre/brit-mark-media/2013/3-special-risks-can-companies-buy-insurance-against-war-terrorism-and-civil-strife
4. Качмар О., Бортман О. Обзор судебной практики ВСУ и ВХСУ по спорам, связанным со страхованим. URL: http://vkp.ua/content/news/files/kachmar_bortman_vkp_uz_101116_1478773612_en.pdf
5. Страхование от военных рисков станет одним из краеугольных пунктов Плана восстановления Украины – Гетманцев. URL: https://interfax.com.ua/news/economic/840839.html

Шаркова Ірина Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент, докторант Юридичного інституту
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

РИМСЬКО-ПРАВОВА КОНЦЕПЦІЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ (INTEGRITAS): АКТУАЛІЗАЦІЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Concordia, Integritas, Industria.
Девіз Дому Ротшильдів

Невже за допомогою доброчесності в сукупності з гармонією та технологічністю можливо досягти фінансового успіху світового масштабу?

Поняття *доброчесності* (лат. *integritas*; англ. *integrity*) в сучасному правовому дискурсі досить часто набуває дещо спрощеного трактування – лише як слово, що має значеннєвий зміст, протилежний *корупції* (лат. *corruptio*; англ. *corruption*). Не заперечуючи контрадикторного співвідношення цих іменників, не можна не помічати, що окрім того, що вони постійно взаємно виключають один одного, їхній зміст певним чином еволюціонує, причому з різною швидкістю. Так, у площині юридичної практики зміст «корупції» набуває все більш утилітарного характеру і упевнено тлумачиться як «діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг» [1, С. 369].

За цих умов, коли «доброчесність» інтерпретується просто як «відсутність корупції», це поняття в практиці правотворчості та правореалізації починає втрачати свій позитивний зміст. Це явно суперечить його активній доктринальній розробці в правовій герменевтиці. Зокрема, на зламі тисячоліть надзвичайно актуалізувалося вчення відомого американського мислителя та практикуючого юриста Роналда Дворкіна (Ronald Dworkin; 1931–2013) про *право як доброчесність* (*law as integrity*). Сутність його неможливо з'ясувати, оперуючи лише таким звуженим змістом *integritas*/*integrity* як безальтернативне «заперечення» корупції [2]. Тому існує необхідність звернутися до римсько-правових витоків цих двох важливих морально-правових понять.

Існує багато свідчень про еволюцію значеннєвого змісту *corruptio,* що дозволяє реставрувати його первісний сенс. Так, уважається, що

це слово походить від прикметника *corruptus* «зіпсований», що пов'язаний з дієсловом *corrumpere* «псувати, спокушувати, плюндрувати, схиляти до розпусти». Ймовірно було утворено з *cum* (варіанти *co-*, *com-*, *con-*) «з, разом» + *rumpere* «рвати, розривати», що, своєю чергою, походить від праіндоевр. *reup- [3].

Етимологія *integritas* не є достатньо дослідженою і, можливо, пов'язана з прикметником *integer* у значенні «повний, ідеальний». Саму ж сутність цього поняття розкриває такий військовий ритуал. В армії імператорського Риму під час щоденної ранкової перевірки, коли центуріон підходив до певного легіонера, солдат ударяв правим кулаком у свій панцир, де той закривав його серце, та вигукував: «Integritas!». Це слово, що лунало під акомпанемент звуку металу, позначало міцність, справність, досконаліть і озброєння, і духу воїна, символізувало вірність солдатського серця своєму легіону. Задоволений такою відповіддю командир переходив до наступного солдата [4].

Задум такого дійства був значно глибшим, ніж проста перевірка присутності солдат в строю та справності їхнього озброєння. Справа в тому, що римський центуріон у процесі навчання та виховання своїх підлеглих йшов шляхом від формування *obsequium* (покірності до наказів, виконання інструкцій) до *fides* (віри в інститути, що формують ці накази та інструкції) та далі – до *integritas* (цілісності, повноти, вірності). Це досягалося з використанням різних методів для накопичення *prudentia* (знання, отриманого з досвіду) та *sapientia* (знання, отриманого шляхом наполегливого вивчення наук) [5].

Близький до сучасної семантики «антикорупційний» зміст доброчесності розробив давньоримський політик, філософ, адвокат і оратор Марк Тулій Цицерон (Marcus Tullius Cicerō; 106 р.– 43 р. до н. е.). Саме він вживав термін *integritas* у значенні «непідкупності» (Cic. ad Q. fr. 1.13.37) [6, С. 729].

Згодом це поняття набувало розвинутого філософського змісту, за яким *integritas* – це вже «цілісність, що слід сприймати саме як присутність всіх компонентів в органічній єдності, через взаємодію яких річ визначається як така» (S. TH. I, 73, 1 col.) [7, С. 69].

Моральне, а згодом й естетичне, наповнення цього терміна актуалізувалося в Середньовіччі та Відродженні. Зокрема в межах християнського вчення *integritas* розуміється як «цілісність моральної природи», що є умовою реалізації «виправдання» (*justificatio*), що, власне, належить до юридичної сфери. «Звідси в понятті виправдан-

ня слід розрізнити три сторони: а) перехід від провини (*reatus*) до праведності (*justitia*) або виправдання у власному, суто юридичному, розумінні (*justificatio*), б) перехід від порочності (*vitiumvitiositas*) до святості (*sanctitas*) або освячення (*sanctificatio*) та в) перехід від зіпсування, пошкодження (*corruptio*) до цілого, здорового стану моральної природи людини (*Integritas naturae*) або корекції (*repicificatio*)» [8, С. 3–4]. Справжньою моральністю (*veritatis integrutas*) визнається абсолютне дотримання божественних заборон [9, С. 20].

В естетичному плані *integritas* як «повнота» постає однією з категорій прекрасного поряд з *consonando* («пропорція), *dantas* («зрозумилість»). Показово, що саму красу Фома Аквінський визначає як закінченість, досконалість (*perfectio sive integritas*) [10, С. 38].

На завершення короткого екскурсу до історії латиномовного терміна *integritas* слід додати вербалізацію когнітивного змісту доброчесності великим Вільямом Шекспіром (William Shakespeare; 1564–1616), який вживає поняття-судження *mentis integritas* (чистота думок) [11].

Таким чином, узагальнюючи вищевикладене, ми маємо оцінити як досить продуктивне звернення до витоків поняття доброчесності, що дозволяє з'ясувати його зміст *in intĕgrum*, тобто «у первісному, неспотвореному вигляді».

Це спонукало істотно змінити попередньо побудовану термінносистему дисертаційного дослідження за темою «Доброчесність (integritas) в римському праві: ґенеза та рецепція в Україні» [12] і висунути гіпотезу про те, що *доброчесність* (лат. *integritas*; англ. *integrity*) є узагальнюючим поняттям щодо двох інших: *моральності* (лат. *boni mores*; англ. *morality*) та *добросовісності* (лат. *bona fides;* англ. *good faith*).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельник М. І. Корупція. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енциклоп.», 2001. Т. 3. С. 369–370.

2. Дворкін Р. Цілість права. Філософія права. за ред. Дж. Фейнберга та Дж. Коулмена. Київ : Основи, 2007. С. 183–205.

3. Corruptio. *Свободная энциклопедия Викисловарь, многоязычный открытый словарь*. URL: https://ru.wiktionary.org/wiki/corruptio.

4. Kern, J. D. The origin of the Latin word, Integritas. Asu06's Blog. URL: https://asu06.wordpress.com/2010/03/15/the-origin-of-the-latin-word-integritas/.

5. Томас, Джозеф Дж. Четыре этапа нравственного воспитания командиров. Центр этического лидерства им. Адмирала Джеймса Б. Стокдейла. Высшее военно-морское училище ВМС США. URL: ttps://docplayer.com/27824357-Chetyre-etapa-nravstvennogo-vospitaniya-komandirov.html

6. Брагова А. М. Содержание цицероновского понятия iracundia. *Бюллетень науки и практики*. 2018. Т. 4. No 5. С. 727–734.

7. Умберто Эко. Эволюция средневековой эстетики. Санкт-Петербург: Азбука-классика, 2004. 288 с.

8. Рождественский А. Я. Из области сравнительного богословия : Учение западных вероисповеданий об оправдании. *Труды Киевской Духовной Академии.* 1909. № 9. С. 3–19. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Aleksandr_Yakovlevich_Rozhdestvenskij/uchenie-zapadnyh-veroispovedanij-ob-opravdanii/

9. Квинт Тертуллиан О зрелищах. Strelbytskyy Multimedia Publishing, 21 сент. 2017. 53 с.

10. Алисова Т. Б., Плужникова К. Н. Старопровансальский язык и поэзия трубадуров: Учебное пособие. Москва: МАКС Пресс, 2011. 176 с.

11. Вильям Шекспир. Генрих VIII (1613) Часть 3. Акт III. Сцена 1. Перевод В. Томашевского. URL: http://www.world-art.ru/lyric/lyric.php?id=6046&public_page=3

12. Шаркова І. М. Методологічний задум історико-компаративного дослідження римськоправових принципів доброчесності та добросовісності та їх рецепції в Україні. Материалы конференции «Політико-правова реформа в Україні: теорія, методологія, праксеологія». Київ, КНЕУ імені Вадима Гетьмана, 2021. С. 39 – 42.

Розумейко Дмитро Олексійович,
асистент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

У сурових реаліях неможливо ігнорувати зростання суспільних відносин з приводу обміну криптоактивами. Під час запровадження воєнного стану левова частка дій проводиться в економічному полі, однак влада запроваджує незвичні стратегії на державному та низовому рівнях.

За даними Chainalysis, Україна посідає 4 місце в рейтингу крипто прийняття, та близько 13% українців володіють криптовалютою [1].

Такий напрямок розвитку суспільних відносин змушує законодавця приймати відповідні акти для регулювання таких відносин. Тому в цьому році було підписано Закон України «Про віртуальні активи», який присвячений порядку обігу криптовалют, передбачає оподаткування криптовалюти та внесенні змін до Податкового кодексу України та інших нормативно-правових актів з метою оподаткування обігу криптовалют.

Аналізуючи історію розвитку спроб врегулювання обігу криптовалюти слід визначити еволюцію зусиль та видозмінення понять. Отже, першою спробою можна вважати «Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin» від 10.11.2014 р. зроблене Національним банком України [2]. У цьому роз'ясненні криптовалюту було визначено, як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства.

Така правова природа була притаманна криптовалюті в період 2014-2017 років до 10 жовтня 2017 р., коли Верховною Радою України було одержано «Проект Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» № 7183-1 [3]. В цьому документі було визначено криптовалюту, як децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку.

На нашу думку останній етап розвитку законодавства у сфері регулювання криптовалютних відносин розпочався з моменту одержання Верховною Радою України Проекту Закону України «Про віртуальні активи» [4]. Слід зазначити що в даній редакції відсутні згадки про «криптовалюти» «токени» і т.д., на заміну цим категоріям законодавець використовує «віртуальний актив». Віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [4].

Виходячи з цього визначення, ми розуміємо, що в даній редакції законодавець охоплює не тільки криптовалюти, а й інші нематеріальні блага, що є об'єктами цивільних прав, мають вартість та виражені сукупністю даних в електронній формі. Аналізуючи поняття віртуальних активів, зазначені у п.1 ч.1 ст.1 Закону України «Про віртуальні активи» та поняття нематеріальних благ, зазначені у ч.1 ст. 177 Цивільного кодексу України до віртуальних активів належать не тільки криптовалюти, а й всі інші відомості та/або дані, які можуть бути відображені в електронному вигляді та мають вартість [4, 5].

Слід також зазначити, що прийняття цього закону принесе зміни до інших нормативно-правових актів, наприклад, відповідно до підпункту 8 п. 3 розд. IV Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про віртуальні активи» передбачається внести зміни до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», виклавши п. 13 ч. 1 ст. 1 у редакції, яка відповідає визначенню віртуального активу згідно із п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про віртуальні активи». Оскільки в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» віртуальні активи визначаються, як цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [6].

Аналізуючи зміни, які відбулись від початку введення воєнного стану, слід зазначити швидкість реагування Міністерства цифрової трансформації України та більшості великих благодійних фондів. Для більшості осіб, які мають бажання допомогти Україні постає питання швидкості та анонімності їхніх дій. Анонімність криптогаманців дозволяла благодійникам купувати усе потрібне, не називаючи своїх імен. Держава відреагувала неймовірно швидко для структури такого розміру. Міністерство цифрової трансформації України відкрило криптогаманці для пожертв Україні [7].

Отже, підписання даного закону підкреслює важливу роль криптовалюти під час озброєного вторгнення країни агресора. За даними Міністерства цифрової трансформації України на криптогаманцях зібрано більше 60 млн доларів, завдяки можливостям швидко та анонімно здійснювати перекази у криптовалюті [7].

В якості підсумку, слід зазначити що дана політика законодавця спрямована на створення закону адоптованого до індустрії цифрових активів. Оскільки в Україні відсутній орган криптовалютного регулювання, уряд намагається перевести біржі та інші компанії, які займаються віртуальними активами в сферу компетенції фінансових регуляторів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The 2021 Global Crypto Adoption Index. Chainalysis. 2021. URL: https://blog.chainalysis.com/reports/2021-global-crypto-adoption-index/.
2. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin. Національний Банк України. 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14#Text.
3. Проект Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні. Верховна Рада України. 2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=62710&pf35401=436015.
4. Про віртуальні активи: Закон України. Верховна Рада України. 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text.
5. Цивільний Кодекс України. Верховна Рада України. 2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.
6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text.
7. Aid Force for Ukraine. Прес-офіс Міністерства цифрової трансформації України. 2022. URL: https://thedigital.gov.ua/news/zadoneytiti-na-dopomogu-ukraini-mozhna-v-kriptoaktivakh-digitalbits.

Байталюк Дарія Русланівна,
асистент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПИТАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ТА СПОНСОРУВАННЯ

Спільне інвестування та спонсорування з залученням цифрових інструментів, як і інші діджиталізовані явища, зародилися в регу-

лятивному середовищі, створеному для вирішення інших питань та «налаштованому» на більш консервативні моделі залучення ресурсів. Консервативне та негнучке правове регулювання не могло забезпечити оптимальну нормативну базу, оскільки не враховувало суттєвих особливостей цифрової моделі фінансування з використанням засобів мережі Інтернет. Вітчизняні ж тенденції збігаються з тими, що мають місце в розвинених державах, а правове регулювання проходить декілька етапів свого становлення: зародження явища спільного інвестування та спонсорування; їх активний розвиток поза жорстким правовим регулюванням; виникнення спорів із договорів, що укладаються з використанням краудфандингових майданчиків; усвідомлення критичної важливості регулювання, і нарешті, поява самого регулювання.

І. А. Хаванова наводить слушний аргумент на користь необхідності правового регулювання сфери спільного інвестування та спонсорування: «Практика показала, що традиційна регламентація роботи фінансових ринків, орієнтована на досить великі проекти та бізнес, що здійснюються на професійній основі, без належного врахування специфіки ринків краудфандингу може перешкоджати їхньому розвитку. З іншого боку, крихкість цих ринків, відсутність усталених професійних стандартів роблять їх дуже вразливими для шахрайства. Отже, певний рівень нормативного регулювання бажаний не лише для захисту інвесторів, спонсорів та осіб, які залучають фінансування, але й для самих краудфандингових платформ» [1].

І. М. Соколов, в свою чергу, приходить до висновку, що, незважаючи на те, що в різних країнах законодавство в сфері спільного інвестування та спонсорування розвивається в даний час незалежно та за різними векторами, спостерігаються однак і деякі загальні тенденції. Окремі державі які при визначенні основ державної політики в сфері інвестування використовують патерналістський підхід, вважають, що навіть «повнолітні та дієздатні інвестори не можуть самостійно й розумно розпоряджатися своїми коштами» [3].

Однак введення різноманітних бар'єрів та лімітів інвестування, які зустрічають в законодавствах по всьому світу, а також обмежень щодо коштів, що залучаються на крадфандингових платформах (термін функціонування, сфера діяльності, обороти, громадянство засновників та ін), не відповідає потребам даної сфери суспільних відносин і не обумовлюється будь-якими економічними характерис-

тиками. У зв'язку з цим, спостерігаються сильні розбіжності у національних правових режимах регулювання відносин спільного інвестування та спонсорування, а окремі краудфандингові платформи змушені виносити окремі напрями своєї діяльності в країни з найбільш сприятливим правовим регулюванням.

М. О. Кравченко та Д. О. Кураєв, аналізуючи чинний стан правового регулювання відносин спільного інвестування в Україні, відзначають необхідність використовувати правові інструменти, передбачені чинним законодавством, що є найбільш придатними для регулювання, тобто застосовувати аналогію закону. За неможливості застосування аналогії закону права та обов'язки сторін необхідно визначати, виходячи із загальних засад цивільного законодавства, тобто застосовувати аналогію права [2, с.130].

О. З. Уголькова та С. Є. Гончар в результаті аналізу дійсного рівня правового регулювання відносин спільного інвестування в Україні також приходять до висновку щодо необхідності включення краудфандингової діяльності до об'єктів регулювання кредитно-інвестиційної політики України. Як зазначають в своєму дослідженні науковці, суб'єктом державного регулювання краудфандингової діяльності має виступати держава, яка за допомогою центральних і місцевих органів влади повинна забезпечити прямий управлінський вплив на дані соціальні відносини. Як керовану підсистему автори розглядають краудфандингова діяльність, тобто відносини між відповідними краудфандинговими платформами (майданчиками), реципієнтами-краудфандерами та фізичними чи юридичними особами, що їх виступають спонсорами або інвесторами. Державне управління у сфері краудфандингової діяльності, на думку О. З. Угольковой та С. Є. Гончара, полягає у сприянні та створенні умов для розвитку краудфандингу, а саме: «систематичному забезпеченні умов для започаткування та постійного вдосконалення краудфандингових платформ; посиленні їх співпраці із іноземними платформами; здійсненні ряду заходів щодо легалізації одержаних від краудфандингової діяльності доходів (як для авторів проекту, так і для засновників краудфандингової платформи), та, найголовніше, – у популяризації цього фінансового інструменту серед населення та в законодавчому прирівнюванні його до інших способів акумулювання капіталу» [4, с.411].

Отже, питання правового регулювання краудфандингу з використанням сучасних цифрових інструментів залишаються актуальними

для наукової розробки та подальшого вдосконалення нормативного базису з метою конкретизації загальних норм та врахування особливих випадків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Габов А. В., Хаванова И. А. Краудфандинг: законодательное оформление web-модели финансирования в контексте правовой доктрины и зарубежного опыта. 2020. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/kraudfanding-zakonodatelnoe-oformlenie-web-modeli-finansirovaniya-v-kontekste-pravovoy-doktriny-i-zarubezhnogo-opyta

2. Кравченко М. О., Кураєв Д. О. Перспективи застосування краудфандінгу та краудінвестінгу для фінансування стартап-проектів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія : Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 24(2). С. 127-131.

3. Соколов Н. Н. Проблемы правового регулирования альтернативных форм финансирования инновационных проектов. *Инновации.* 2018. № 1 (231). URL: https://maginnov.ru/assets/files/volumes/2018.01/problemy-pravovogo-regulirovaniya-alternativnyh-form-finansirovaniya-innovacionnyh-proektov.pdf

4. Уголькова О. З., Гончар С. Й. Регулювання краудфандингу як об'єкта кредитно-інвестиційної політики держави. *Бізнес Інформ.* 2020. №2. С. 407–412.

Блохін Максим Юрійович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

На жаль, така дата як 24 лютого 2022 року назавжди розділила життя українців на «до» та «після». Мабуть, ніхто навіть і уявити не міг, що на території найбільшої європейської країни в кінці першої четверті XXI століття може розгорнутися повномасштабна війна з використанням тяжкого озброєння, авіації, артилерії та вже давно заборонених Женевською конвенцією способів ведення бойових дій. Але життя триває, і для підтримання сталого розвитку нашої країни,

для збереження прогресивного руху наукової та юридичної сфери в Україні нам все ж таки потрібно приділяти увагу дослідженню усіх правових питань, особливо тих, котрі отримали неабиякий рівень актуальності у воєнний період, з думкою про щасливе та успішне майбутнє.

З самого початку бойових дій на території нашої держави, український уряд, невідкладно, Указом Президента № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. (надалі – Указ), запровадив режим воєнного стану. Згідно цього Указу, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конкретні конституційні права та свободи людини і громадянина. Але, відповідно до ст. 64 Конституції України, в умовах воєнного часу громадяни не можуть бути обмежені у правах і свободі людини – праві на життя, на повагу та гідність, на свободу та особисту недоторканність, адже вищевказані права відносяться до невід'ємних, а тому мають бути дотримані навіть за умови наявності будь яких дестабілізаційних процесів, в тому числі воєнних дій [1].

Також, даний Указ приніс чимало серйозних правових змін у законодавчу сферу в цілому, в тому числі змінились базові правові норми, що безпосередньо стосуються персональних даних і питань їх захисту, адже в рамках повномасштабного вторгнення ворога як на територію держави, так і в усі суспільні сфери, влада посилила режим захисту персональних даних для власного убезпечення та убезпечення громадяни від «витоку» їх персональних даних, задля того щоб не зазнати поразки «інформаційному фронті».

Важливість захисту персональних даних в умовах воєнного стану також обумовлена тип, що євроінтеграційні процеси України в цей час не стали «на паузу», а навпаки набрали ще більших обертів, тому стандартизація українського законодавства відносно норм та принципів європейського законодавства, а також згідно вимог самого Європейського Союзу є надважливим аспектом розвитку нашої країни.

Звісно, перед аналізом нинішнього положення такого поняття як «персональні дані», слід спочатку встановити його легальну дефініцію «персональні дані» в рамках вітчизняного Закону України «Про захист персональних» (надалі – Закон). Даний Закон регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку

з обробкою персональних даних. Даним Законом визначено, що персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

Також, особливу уваги хотілося б звернути саме на підстави для обробки персональних даних, адже основні зміни стосуються саме цього питання, а будь-які питання щодо використання, обробки, розпорядження та інші дії з персональними даними можуть здійснювати виключно за нормами, передбаченими діючим законодавством України. Так, згідно ст. 11 Закону, підставами для обробки персональних даних є: згода суб'єкта персональних даних на обробку його персональних даних; дозвіл на обробку персональних даних, наданий володільцю персональних даних відповідно до закону виключно для здійснення його повноважень; укладення та виконання правочину, стороною якого є суб'єкт персональних даних або який укладено на користь суб'єкта персональних даних чи для здійснення заходів, що передують укладенню правочину на вимогу суб'єкта персональних даних; захист життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних; необхідність виконання обов'язку володільця персональних даних, який передбачений законом [2].

Умовно, дані підстави на обробку можна розділити на дві підгрупи: *перша* – підстави, які базуються на основі поінформованого та вільного волевиявлення суб'єкта персональних даних (згода суб'єкта персональних даних на обробку його персональних даних; укладення та виконання правочину, стороною якого є суб'єкт персональних даних або який укладено на користь суб'єкта персональних даних чи для здійснення заходів, що передують укладенню правочину на вимогу суб'єкта персональних даних); *друга* – підстави, за якими фактично відсутня необхідність надання дозволу суб'єктом або одержання цього дозволу від суб'єкта персональних даних на обробку інформації про нього.

Тобто, виходячи з вищевказаного, можна зробити висновок, що згода на обробку персональних даних обов'язково має містити наступні елементи, а саме: *поінформованість* (суб'єкт персональних даних має право отримати повну інформацію відносно суб'єкта, який оброблятиме персональні дані, мети їх обробки та характер персональних даних, що мають передаватись для обробки, а також набір прав щодо захисту та обробки персональних даних згідно діючого законодавства) та *добровільність* (повне, законне та усвідомлене во-

левиявлення суб'єкта персональних даних щодо їх передачі за відсутності будь-якого впливу або примусу від інших суб'єктів).

Але, слід зазначити, що якщо обробку персональних даних здійснює суб'єкт владних повноважень з метою виконання покладених на нього обов'язків, в такому разі згода на таку обробку не вимагається. Вона здійснюється на підставі дозволу, наданого суб'єкту владних повноважень відповідно до норм національного законодавства, відповідно до його компетенції.

У тих випадках, коли дії з персональними даними здійснюються з метою захисту життєво важливих інтересів громадян, обробка персональних даних може здійснюватися саме на цій підставі. При цьому, настання інших підстав для обробки персональних даних не потребується.

Раніше законодавець дещо розширив повноваження правоохоронних органів та збройних сил щодо перевірки документів (доступу до персональних даних), прийнявши Порядок перевірки документів у громадян, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 року № 1456, за яким передбачено, що такі українські органи, як Збройні сили, Національна гвардія, Служба безпеки, Національна поліція, Державна митна служба, Державна прикордонна служба та Державна міграційна служба мають право проводити огляд документів та речей без дозволу суб'єкта для забезпечення безпеки країни та захисту інтересів суспільства.

Також, вищевказаними державним органами було надано низку рекомендацій щодо уникнення випадків незаконної обробки персональних даних, серед яких зменшення активності в соціальних мережах, обмеження використання цифрових версій документів та розповсюдження фото- та відеоматеріалів. Звісно, не слід забувати і про використання легального програмного забезпечення, антивірусів та систематичного оновлення паролів з використанням двоетапної автентифікації.

Отже, навіть в умовах війни держава продовжує піклуватись про безпеку своїх громадян в інформаційному полі, що звісно дає можливість говорити про Україну як європейську державу, що ставить на першому місці права, свободи та законні інтереси своїх громадян, а не цинічні тоталітарні засади управління.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

2. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 34. ст. 481. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17.

Ващак Владислав Анатолійович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

КІБЕРВОЄННИЙ СТАН В УКРАЇНІ: ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНТЕРНЕТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року ряд прав та свобод українців було обмежено для гарантування захисту та обороноздатності країни. В умовах війни протистояння поширюється і на інтернет-сферу. Так, онлайн-середовище використовується для поширення дезінформації, стеження за переміщенням військових, місцем розташування об'єктів військової та критично важливої інфраструктури. В таких умовах державою запроваджується ряд обмежень для цілей національної безпеки та унеможливлення зловживанням правом на доступ до інтернету.

Кібервоєнним станом можна назвати усі заходи, введені державною владою, які перешкоджають доступу до інформації або її поширенню в Інтернеті, також контролюють та використовують Інтернет для забезпечення загального блага та обороноздатності країни, національної безпеки. Вони можуть набувати різних форм, зокрема: обмеження пропускної здатності, що спричиняє низьку швидкість Інтернету, яка дозволяє завантажувати лише текст, блокування певних веб-ресурсів, таких як соціальні мережі або служби обміну повідомленнями, а також часткове або повне відключення доступу до Інтернету. [1].

Нині Інтернет став одним із основних засобів реалізації права на свободу отримання та поширення інформації та ідей, що забезпечує

необхідними інструментами для участі в діяльності та дискусіях з політичних питань та питань, що становлять загальний інтерес. Більше того, що стосується важливості Інтернету у здійсненні свободи вираження поглядів, то його доступність і здатність зберігати та передавати величезні обсяги інформації, відіграє важливу роль у реалізації громадськості доступу до новин і сприяння поширенню інформації в цілому. Створена користувачами діяльність в Інтернеті забезпечує безпрецедентну платформу для здійснення свободи вираження поглядів...» (Cengiz та інші проти Туреччини, рішення ЄСПЛ від 1 грудня 2015 року, §§ 49 і 52) [2].

Варто зазначити, що міжнародне законодавство, незважаючи на важливість права на свободу слова, в тому числі і в Інтернеті може встановлювати обмеження щодо реалізації такого права. Так, Європейська конвенція з прав людини в ч. 2, ст. 10 зазначає, що «Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду» [3].

В умовах кібервоєнного стану інтернет-технології повинні використовуватися для досягнення загальнодержавних цілей (подолання агресії, фіксування злочинів і т.д.). Цифрові технології є потужними інструментами для збору доказів. В умовах кібератак та збоїв в Інтернеті люди в Україні за підтримки Міністерства цифрових технологій працюють над документуванням і каталогізацією злочинів, скоєних російськими військами, за допомогою чат-ботів, додатків і веб-сайтів.

З початку вторгнення українські чиновники, юристи та правозахисні групи намагаються розробити нові способи каталогізації та перевірки численних відео, фотографій та свідчень очевидців злочинної поведінки російських військ. Варто зауважити, що компанії, які адмініструють соціальні медіа, повинні відкоригувати свою політику модерації контенту, щоб зберегти матеріал з доказовою цінністю та гарантувати, що облікові записи очевидців не будуть заблоковані за поширення вмісту з елементами насильства. Платформи соціальних

мереж зобов'язані забезпечити людям доступ до вільного доступу до збереження інформації в Україні та в інших кризових зонах по всьому світу [4].

Світ, як фізичний, так і цифровий, опиняється в безпрецедентному часі, в умовах війни в Україні. Корпоративні гіганти, такі як Meta, Google і Apple, які завжди вважали себе нейтральними технологічними фірмами, тепер розміщують кольори прапору України, на своїх веб-сайтах, забороняють реалізацію своїх продуктів у Росії у відповідь на її вторгнення. Тим часом, сам Інтернет змінюється для російських користувачів – заблоковані Twitter і Facebook, TikTok не дозволяють російським користувачам публікувати повідомлення, а поліція, як повідомляється, зупиняє людей на вулицях, щоб подивитися, що вони переглядають на своїх телефонах [5].

Отже, у підсумку можна зазначити, що введення особливого правового режиму використання Інтернету (кібервоєнного стану) є важливим інструментом для забезпечення національної безпеки в кризових ситуаціях. Так, в демократичному суспільстві ми не говоримо про повне відключення доступу до мережі, а скоріше його контрольованість та специфічне використання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Internet shutdowns and human rights. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Press/Internet-shutdowns-and-human-rights.pdf
2. Access to Internet and freedom to receive and impart information and ideas. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Access_Internet_ENG.pdf
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Updates: Digital rights in the Russia-Ukraine conflict URL: https://www.accessnow.org/digital-rights-ukraine-russia-conflict/
5. Russia-Ukraine: Is internet on verge of break-up? – BBC News URL: https://www.bbc.com/news/technology-60661987

Карташев Денис Володимирович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ДОГОВІР НАДАННЯ ПОСЛУГ ОХОРОНИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Безпека є одним із найважливіших факторів сталого розвитку суспільства. Високий рівень злочинності залишається однією з головних загроз для безпеки майна особи та самого громадянина. На це вказують статистичні дані. Важливим в даному контексті є не лише якісна робота правоохоронних органів (яка залежить, в тому числі, від обмеженості державного бюджету, недовіри громадян, корупції, перевантаженості роботою тощо), використання інститутів громадянського суспільства, а й застосування приватно-правових засобів захисту себе та свого майна від злочинних посягань. Дієвим засобом захисту тут може стати укладення договору з послуг охорони майна особи, а також персональної охорони фізичної особи.

Відповідно до Закону України «Про охоронну діяльність» під охоронною діяльністю розуміється надання послуг з охорони майна юридичних та фізичних осіб, а також надання послуг із забезпечення безпеки громадян. Як і більшість цивільних відносин, відносини у цій сфері вимагають договірного врегулювання на рівні замовника і виконавця таких послуг. Згідно з українським законодавством договір охорони відноситься до цивільно-правових договорів.

Зацікавленість суб'єктів у забезпеченні своєї безпеки, захисті майнових та немайнових прав зумовлює попит на договір охорони. Додаткової актуальності тема набуває при врахуванні особливостей, спричинених інформатизацією суспільства, стрімким розвитком інформаційних технологій (в тому числі, Інтернету речей, штучного інтелекту тощо), можливістю використання їх при здійсненні охоронної діяльності та забезпечення при цьому належного рівня захисту прав особи.

Договір охорони є консенсуальним. Зміст послуги з охорони майна чи особи полягає у здійсненні сукупності технічних, організаційних чи інших дій, спрямованих на забезпечення стану непорушності предмета охорони, захисту від будь-яких посягань та сторонніх впливів, тоді як зберігач зобов'язаний вжити всіх належних заходів для забезпечення умов внутрішньої та зовнішньої схоронності речі, а також повернення переданої речі без зміни її характеристик і властивостей.

Закон України «Про охоронну діяльність» визначає організаційно-правові принципи здійснення господарської діяльності у сфері надання послуг з охорони власності та громадян, у ст. 1 закріплює визначення понять «охорона майна» та «охорона фізичної особи», які більш широко розкривають зміст послуги охорони. Так, під охороною майна розуміється діяльність з організації та практичного здійснення заходів охорони, спрямованих на забезпечення недоторканності, цілісності визначених власником і належних йому будівель, споруд, територій, акваторій, транспортних засобів, валютних цінностей, цінних паперів та іншого рухомого і нерухомого майна, з метою запобігання та/або недопущення чи припинення протиправних дій щодо нього, для збереження його фізичного стану, припинення несанкціонованого власником доступу до нього та забезпечення здійснення власником цього майна всіх належних йому повноважень стосовно нього. Охорона фізичної особи визначається як діяльність з організації та практичного здійснення заходів охорони, спрямованих на забезпечення особистої безпеки, життя та здоров'я індивідуально визначеної фізичної особи (групи осіб) шляхом запобігання або недопущення негативного безпосереднього впливу факторів (діяльності або бездіяльності) протиправного характеру.

Договір охорони є виключно оплатним, що закріплено в ст. 978 ЦК України (на відміну від договору зберігання, щодо якого законодавець не дає такої чіткої вимоги щодо його оплатності).

Особливостями договору охорони майна, що знаходиться в житлових приміщеннях, є наступне: передумовою укладання договору є обстеження житлового приміщення і обладнання його засобами охоронної сигналізації; замовник в односторонньому порядку оцінює вартість свого майна, що безпосередньо впливає на розмір щомісячної оплати послуг; розмір оплати послуг не залежить від їх фактичного обсягу; періодом охорони вважається час з моменту прийому об'єкта під охорону і до зняття його з охорони замовником чи довіреною особою. Охорона несе перед замовником матеріальну відповідальність за збитки в межах вартості майна, оціненого замовником під час укладання договору.

Важливими є й умови, за яких охорона звільняється від відповідальності, я саме коли: особа, яка протиправно проникла в квартиру, затримана на місці; збитки, спричинені замовнику крадіжкою майна, виникли внаслідок проникнення в квартиру через місця, від об-

ладнання яких технічними засобами охорони замовник відмовився; крадіжка здійснена за період, коли охорона тимчасово не могла здійснюватися з технічних причин, про що замовника було заздалегідь сповіщено; замовник не здав дублікати ключів від вхідних дверей квартири, під'їзду, холу, що перешкодило затриманню зловмисника; замовник розголосив присвоєний кодовий номер або правила користування технічними засобами охорони; замовник вніс зміни в схему охоронної сигналізації, внаслідок чого вона не спрацювала; шкода заподіяна без проникнення в квартиру та інші підстави.

Зростаюче значення охоронних послуг в наш час та недостатня увага з боку вчених-юристів до розробки даного договору дає можливість окреслити коло питань, які бажано було б більш детально висвітлювати в науковій літературі. Зокрема це питання щодо: визначення поняття договору про надання послуг з охорони, його змісту, сторін договору, класифікації даного договору, особливості відповідальності сторін. Особливої уваги потребують вивчення питання особливостей укладання договору про надання послуг з охорони, коли має місце використання штучного інтелекту або інших технологічних рішень, а також у період введення воєнного стану.

Кучерявенко Вікторія Сергіївна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОЦІНОЧНІ СУДЖЕННЯ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ ПОРУШЕНИХ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Оціночні судження, на ряду з фактичними твердженнями є центральними цивільно-правовими категоріями у справах про захист честі, гідності та ділової репутації порушених в засобах масової інформації (далі за текстом – ЗМІ), яким національні суди приділяють особливу увагу під час розгляду справ відповідної категорії.

Відповідно до положень ч.ч.1-2 ст. 30 Закону України «Про інформацію», ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком

наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовностилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири).

С. Я. Вавженчук та В. Т. Довгопол вказують, що для більш повного розуміння поняття «оціночне судження», наданого в українському законодавстві, його можна визначити як висловлювання, що містить упевненість або сумнів стосовно соціальних явищ, людської діяльності або поведінки. [1, С.6]

Елементами оціночних суджень, як це вбачається з положень ч.2 ст.30 Закону України «Про інформацію» є: 1) висловлювання, які не містять фактичних даних; 2) критика; 3) оцінка дій; 4) висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовностилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири).

Загальним для кожного з вищенаведених елементів оціночного судження, є те, що відповідно до законодавчих положень висловлення оціночних суджень не повинно супроводжуватися оперуванням фактичними даними (які на відмінно від оціночних суджень можуть бути перевірені на предмет їх відповідності дійсності та спростовані у встановленому законом порядку). Втім, встановлення зазначеної вимоги аж ніяк не нівелює той аспект, що будь-яке оціночне судження повинно ґрунтуватися на певному мінімуму фактичних обставин та їх достовірності. На переконання Європейського суду з прав людини (далі за текстом – ЄСПЛ) і національних судів, будування оціночних суджень на недостовірних фактах виходити за рамки того, що охороняється свободою слова та обумовлює можливість захисту порушених прав шляхом спростування фактів, які покладено в основу оціночних суджень. Що побічно має свій наслідок у вигляді спростування оціночних суджень.

Характерним по відношенню до оціночних суджень є також те, що на нормативному рівні здійснюється охорона не лише їх змісту, але й форми їх вираження. Особливого значення даний тезис набуває у разі висловлення представниками ЗМІ оціночних суджень за допомогою фейлетону, карикатури, тощо. Адже зазначені стилі публіцистики передбачають перебільшення та загострення ключових відомостей. [1, С.5] Окрім того, за усталеною позицією ЄСПЛ і національних судів,

свобода журналіста включає право на можливе перебільшення та навіть провокацію.

На переконання ЄСПЛ та національних судів, при визначенні допустимості перебільшення та загострення ключових відомостей відносно особи, при вираженні оціночних суджень в будь-якій формі, вагомого значення набуває статус такої особи.

Відповідно до положень абз.2 ч.2 ст.30 Закону України «Про інформацію» якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому самому ЗМІ з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію особи, на ЗМІ, який таким чином та у такий спосіб висловив думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду.

Таким чином, як вбачається з вищенаведеного неможливість притягнення ЗМІ до відповідальності за висловлення оціночних суджень та неможливість спростувати оціночні судження є загальними постулатами у справах про захист честі, гідності та ділової репутації порушених в ЗМІ, які серед іншого мають винятки та в цілому не нівелюють можливість захисту честі, гідності та ділової репутації особи порушених внаслідок висловлення представником ЗМІ оціночних суджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вавженчук С. Я., Довгопол В. Т. Оціночні судження та фактичні твердження, як цивільно-правові категорії у сфері захисту честі, гідності та ділової репутації. *Підприємництво, господарство і право.* 2011. № 7. С. 3-6

Маршук Юлія Сергіївна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАКОННІСТЬ ВИСЕЛЕННЯ БОРЖНИКА З ІПОТЕЧНОГО ЖИТЛА

В умовах глобалізації іпотека житла є необхідним елементом у сфері кредитування, яка дієво виконує свою роль. Цей вид забезпечення виконання зобов'язання повною мірою задовольняє вимоги боржника, який потребує фінансування, та вимоги кредитора, для якого іпотека виступає своєрідною гарантією повернення наданих в кредит коштів.

Як свідчить аналіз матеріалів судової практики, боржник не завжди в змозі виконати своє зобов'язання перед банком, а тому єдиним варіантом, який залишається у кредитора є звернення стягнення на предмет іпотеки та його виселення.

У зв'язку з цим постає питання: чи є законним виселення з іпотечного житла власника майна та членів його сім'ї, що проживають у ньому?

Одним із важливих аспектів відповіді на нього є визначення джерела придбання іпотечного житла.

Почнемо з головного, статтею 47 Конституції України передбачено та закріплено право кожного на житло, за якою ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше, як на підставі закону за рішенням суду [1].

Відповідно до ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права [2].

Відповідно до ч.1 ст. 40 Закону України «Про іпотеку», звернення стягнення на передані в іпотеку житловий будинок чи житлове приміщення є підставою для виселення всіх мешканців, за винятком наймачів та членів їх сімей. Виселення проводиться у порядку, встановленому законом [3].

Житловим кодексом УРСР (чинним до цього часу) регулюється порядок виселення осіб із займаного приміщення.

Так, згідно зі ст. 109 Житлового кодексу Української РСР, виселення із займаного жилого приміщення допускається з підстав, установлених законом. Громадянам, яких виселяють з жилих приміщень, одночасно надається інше постійне жиле приміщення, за винятком виселення громадян при зверненні стягнення на жилі приміщення, що були придбані ними за рахунок кредиту (позики) банку чи іншої особи, повернення якого забезпечене іпотекою відповідного жилого приміщення. У такому разі виселення є підставою для надання відповідним особам жилих приміщень з фондів житла для тимчасового проживання. Постійне жиле приміщення, що надається особі, яку виселяють, повинно бути зазначено в рішенні суду [4].

Співвідношення прав нового власника іпотечного житла та боржника, який проживає у такому житлі, прослідковуються достатньо чітко. У боржника в такому випадку через порушення умов основного зобов'язання виник обов'язок виконати останнє за рахунок акцесорного зобов'язання (іпотечного житла). Відмова добровільно звільнити таке житло перешкоджає новому власнику користуватися та розпоряджатися нерухомим майном на свій розсуд, внаслідок чого порушуються його законні права та інтереси.

Звісно, позбавлення житла в будь-якому випадку є крайнім заходом та завжди має бути виправданим та співвідносним із тим тягарем, що буде понесено новим власником.

Судова практика, враховуючи вищезгадані норми, сформувала позицію з цього питання. Верховний Суд у Постанові від 31 березня 2021 року у справі № 753/72/17 дійшов висновку, що колишні власники та особи, що проживають у житлі, яке придбане за їхні кошти та передане в іпотеку, навіть після звернення іпотекодержателем стягнення на таке майно, у силу положень ст. 109 ЖК Української РСР мають право на користування таким житлом до моменту виселення із наданням їм іншого постійного житла [5].

Тобто, можливість усунення перешкод у користуванні та розпорядженні іпотечним житлом новим власником може виникати лише за умови виселення попереднього власника з іпотечного майна, що було придбане за рахунок кредиту та забезпечене іпотекою цього житла. Якщо ж іпотечне житло було придбане не за рахунок кредитних коштів, то без одночасного надання іншого постійного житлового приміщення виселення не допускається.

Такою ж є правова позиція щодо іпотечного житла, яке було придбано частково за власні кошти боржника та частково за кредитні кошти.

Верховний Суд у своїй Постанові від 12 квітня 2021 року у справі №310/2950/18 дійшов висновку, що вважати спірну квартиру придбаною за рахунок кредиту банку, повернення якого забезпечене іпотекою відповідного жилого приміщення, не можна, оскільки вона частково набувалася за кошти боржника, а відтак, і виселенню з такої квартири без надання іншого жилого приміщення, відповідачі не підлягають [6].

Таким чином, дотримання принципу права на житло є визначальним при прийнятті рішення щодо виселення боржника з іпотечного майна незважаючи на порушення виконання ним основного зобов'язання. Саме тому встановлення факту, за які саме кошти було придбано іпотечне житло, є вирішальним у цьому питанні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відом. Верхов. Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ратифікація від 17.07.1997. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text
3. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 р. № 898-IV. Відом. Верхов. Ради України. 2003. № 38. Ст. 313.
4. Житловий Кодекс України від 30.06.1983, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text
5. Постанова Верховного Суду від 31 березня 2021 року у справі № 753/72/17. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/96074863
6. Постанова Верховного Суду від 12 квітня 2021 року у справі N 310/2950/18 (провадження No 61-16820сво19). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96309957

Мінковський Вадим Вадимович,
аспірант кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕПРАВОМІРНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МАРКИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ В УМОВАХ ВІЙНИ

24 лютого 2022 року через військову агресію Російської Федерації проти України Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 було ведено воєнний стан на території України [1]. Зазначена обставина значною мірою впливає на велику кількість юридичних явищ, зокрема на притягнення до цивільної відповідальності за неправомірне використання торговельної марки в мережі Інтернет.

Слід зазначити, що цивільна відповідальність за неправомірне використання торговельної марки в мережі Інтернет полягає у відшкодуванні порушником майнової та/або моральної (немайнової) шкоди. Крім того, Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) передбачено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [2]. Таким чином, притягнення порушника до цивільної відповідальності здійснюється у судовому порядку.

Однією з особливостей настання цивільної відповідальності за зазначене цивільне правопорушення є те, що через тимчасову окупацію окремих територій України судові органи не можуть здійснювати правосуддя, внаслідок чого порушники прав інтелектуальної власності не несуть відповідної цивільної відповідальності.

Для вирішення зазначеного проблемного питання Верховним Судом було прийнято Розпорядження «Про зміни територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану» від 06.03.2022 р. № 1/0/9-22 відповідно до якого, змінено підсудність деяких судів , що надає можливість здійснення правосуддя та притягнення порушників до цивільної відповідальності [3].

Також, через тимчасову окупацію окремих територій України виникають складнощі при визначенні розміру матеріальної шкоди, завданої неправомірним використанням торговельної марки в мережі Інтернет. Зазначена обставина має значення якщо суб'єкт підприємницької діяльності (порушник) здійснює діяльність із продажу

контрафактного товару на тимчасово окупованих територіях та не подає ніякої фінансової звітності. Таким чином, унеможливлюється застосування принципу визначення розміру майнової шкоди, що запропоновано Вищим господарським судом України, відповідно до якого одиниця контрафактного товару витісняє з ринку одиницю оригінального товару. Розмір обраховується по одному із двох варіантів: або за вартістю контрафактного товару, або за вартістю оригінального товару [4]. Таким чином унеможливлюється отримання інформації про сам факт продажу контрафактного товару, визначення вартості однієї одиниці товару та визначення кількості проданого товару. У свою чергу, для вирішення зазначеного проблемного питання необхідне звільнення тимчасово окупованих територій України.

Ще однією особливістю є прийняття Закону України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», відповідно до якого майнові права інтелектуальної власності, строк чинності яких спливає на день введення в Україні воєнного стану або під час дії воєнного стану, залишаються чинними до дня, наступного за днем припинення чи скасування воєнного стану [5].

Виходячи із цього, враховуючи що майновими правами інтелектуальної власності є право на використання торговельної марки; виключне право дозволяти використання торговельної марки; виключне право перешкоджати неправомірному використанню торговельної марки, в тому числі забороняти таке використання, слід зазначити, що зазначена норма права сприяє настанню цивільної відповідальності за неправомірне використання торговельної марки в мережі Інтернет. Таким чином, власники торговельних марок, строк дії свідоцтва на які закінчується у період дії воєнного стану та які неправомірно використовуються в мережі Інтернет мають правові підстави для обчислення розміру завданої майнової та немайнової шкоди від такого використання.

Крім того, продовження права перешкоджати неправомірному використанню торговельної марки дає змогу власнику прав на торговельну марку звертатися до адміністрації веб-сайту, на якому вона неправомірно використовується із вимогою про припинення такого неправомірного використання.

Підводячи підсумки, слід наголосити, що через військову агресію Російської Федерації проти України виникли певні особливості

настання цивільної відповідальності за неправомірне використання торговельної марки в мережі Інтернет, пов'язані із підсудністю судових справ, визначенням розміру та відшкодуванням майнової шкоди. Також слід зазначити, що в період дії воєнного стану удосконалюється галузеве законодавство, що сприяє удосконаленню правової охорони прав власника свідоцтва на торговельну марку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003 р. №№ 40-44. Ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

3. Про зміни територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану: Розпорядження Верховного Суду від 06.03.2022 р. № 1/0/9-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Rozp_06_03_2022.pdf

4. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: Постанова Пленуму ВГСУ від 17.10.2012 № 12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text

5. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 01.04.2022 р. № 2174-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text

Мошинська Яна Степанівна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ

Найбільшим досягненням у процесі розвитку міжнародного права щодо захисту прав дитини є закріплення пріоритету благополуччя дитини над правами батьків. Зокрема, відповідно до ст. 171 Сімейного кодексу України [1] (далі – СК України) дитина має право бути

вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Якщо дитина бажає висловити думку при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном, то така думка дитини має бути обов'язково вислухана та врахована при винесенні відповідного рішення судом. При цьому суд може винести рішення всупереч думці дитини тільки, якщо цього вимагають її інтереси. Однак , як свідчить судова практика щодо вирішення спорів стосовно виховання дитини, визначення місця її проживання, позбавлення батьківських прав, а також і при усиновленні судами зазвичай не вислуховуються думки дітей, чим порушуються їх права.

Крім того, положення сімейного законодавства щодо встановлення підстав для відібрання дитини як без позбавлення, так й із позбавленням батьківських прав (ст. ст. 164 та 170 СК України), сформульовані занадто у загальному сенсі та можуть тлумачитися судом неоднозначно, що призводить до невиправданого втручання у сімейне життя з боку держави. Зокрема, чітко не визначено у законодавстві України та у судовій практиці зміст дій або бездіяльності, що становлять ухилення від виконання обов'язків батьками щодо виховання дитини, що вимагає відповідного напрацювання усталеної судової практики з цього питання.

Зазначеними обставинами обумовлюється актуальність дослідження проблемних питань позбавлення батьківських прав.

Відібрання дитини від батьків є санкцією за порушення батьківських обов'язків. Сімейний кодекс України намагається детально врегулювати питання застосування такого способу захисту прав та інтересів дитини як відібрання її у батьків (ст.ст. 164-170 СК України). У батьків дитина може бути відібрана у виключних випадках, зокрема, шляхом позбавлення їх батьківських прав. Відібрання дитини від батьків або одного з них також можливе без позбавлення їх (одного з них) батьківських прав у випадках, передбачених п.п. 2-5 ч.1 ст.164 СК України, а також в інших випадках, якщо залишення дитини у них є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання.

Слід зазначити, що позбавлення батьківських прав можливе лише щодо дітей, які не досягали 18 років і не набули повної дієздатно-

сті у зв'язку з укладенням ними шлюбу з 16 років. Однак при ньому батьки позбавляються батьківських прав і на майбутнє, тобто і після досягнення їх дітьми повноліття.

Аналізуючи норми СК України, слід зазначити, що у ч. 1 ст. 164 СК України законодавець намагався встановити виключний перелік підстав позбавлення батьків батьківських прав. Однак, що через відсутність деталізації зазначених у п.п. 2-5 ч.1 ст. 164 СК України випадків, коли дитина може бути відібрана у батьків, механізму оцінки ризиків небезпеки для дитини з боку батьків та усталеної судової практики з цього питання, вирішення важливих питань долі дитини залишається на розсуд судді, що приймає рішення у конкретній справі.

Як свідчить судова практика, судді не завжди адекватно оцінюють небезпеку для дитини, позбавляючи її батьківської турботи та виховання з формальних причин. Зокрема, так сталося у справі Савіни проти України [2], що розглядалася у Європейському суді з прав людини, коли у незрячих батьків відібрали дітей лише через те, що діти живуть у примітивних побутових умовах. У цій справі національними судами не було визначено наявність небезпеки для дітей у разі продовження їх проживання із батьками. У цій справі ЄСПЛ вказав на недоліки роботи органів опіки та піклування у питаннях обов'язкового врахування думки дітей при вирішенні питання про позбавлення їх батьків батьківських прав, сприяння поліпшенні фінансового стану родини замість відібрання дітей і покарання їх батьків шляхом позбавлення їх батьківських прав не через невиконання ними батьківських обов'язків, а через бідність, яка безпосередньо пов'язана із вадами їх здоров'я.

Можливими шляхами подолання недоліків правового регулювання підстав та порядку відібрання дітей від батьків має стати удосконалення судового механізму забезпечення захисту прав учасників цих відносин. Зокрема, найбільшою гарантією має стати обов'язкове врахування судом думки самої дитини стосовно питання позбавлення її батьків батьківських прав. Зазначена категорія справ не може розглядатися судом за формальними ознаками і тому треба законодавчо закріпити дискреційні повноваження суду у сімейних справах, що надає можливість урахування при вирішенні рішення судом конкретних обставин справи. Обов'язково у цій категорії справ мають призначатися різні види експертиз та консультацій із спеціалістами (напри-

клад, психологами, представниками органів, що надають фінансову допомогу сім'ям з дітьми тощо). Також у законодавстві України слід встановити випробувальний строк у 1 місяць для батьків, щодо яких розглядається справа про відібрання дітей, для усунення обставин, що становлять небезпеку для дітей (зокрема, поліпшення житлових умов, припинення зловживання алкогольними, наркотичними засобами тощо).

Не можна перекладати усю вину за виховання дітей лише на батьків, оскільки державою мають проводитися соцальні роботи з фінансової та психологічної підтримки багатодітних та інших сімей, які мають особливі потреби. Адже, відповідно до ч. 4 ст. 164 та абз.3 ч. 1 ст. 170 СК України під час ухвалення рішення про позбавлення батьківських прав суд бере до уваги інформацію про здійснення соціального супроводу сім'ї (особи) у разі здійснення такого супроводу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#n46

2. Справа «Савіни проти України». Рішення ЄСПЛ від 18 грудня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_454#Text

Негуляєва Ірина Миколаївна,
аспірант кафедри регіонального управління та публічного адміністрування навчально-наукового Інституту публічної служби та управління Національного університету «Одеська політехніка»

НОВІ ПРОГРАМИ ГРОШОВОЇ ПІДТРИМКИ ТА РЕЄСТРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Після 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Україна вдруге зіткнулася з масовим внутрішнім переміщенням людей всередині країни. Але карта бойових дій охопила значно більше територій України порівняно з 2014 роком та призвела до масового виїзду людей за межі своїх громад, що вимагало миттєвої реакції на обставини зі сторони держави, запровадження нових підходів, при-

йняття рішень для допомоги людям, не зважаючи на те що поняття «внутрішньо переміщена особа» для України не нове, як і процедура реєстрації. Для забезпечення обліку внутрішньо перемішених осіб з 18 грудня 2018 року Міністерством соціальної політики України впроваджено єдину Web-орієнтовану інформаційну технологію формування сегмент «Облік ВПО», минулого року розпочато впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери. Під час воєнного стану в Україні для забезпечення обліку внутрішньо переміщених осіб з 13 березня 2022 року було запроваджено новий механізм – портал або мобільний застосунок «Дія» [1], який надає комплексну послугу для українців. У застосунку можна оформити статус внутрішньо переміщеної особи та соціальні виплати для себе та своїх дітей від держави.

Проте, незважаючи на спрощення процедури, кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб нижча за фактичну величину. Задля мотивації ставати на облік внутрішньо переміщеним особам Уряд запроваджує нову програму. Три основні напрями, які охоплює ця програма – гроші, робота, житло

Гроші. Всі хто виїхав з району активних бойових дій мають можливість подати заявку на отримання коштів через портал «Дія», та щомісячно отримувати допомогу 2 тисячі гривень, діти та особи з інвалідність по 3 тисячі гривень, шляхом переведення коштів на карту отримувача. Механізм подачі заявок через портал «Дія» забезпечує прискорення процесу обробки за рахунок відсутності зайвих паперів та бюрократії.

Робота. Роботодавці за кожного працевлаштованого вимушеного переселенця будуть отримувати по 6,5 тисяч гривень, які повинні витрачатися на оплату праці таких працівників. Також для підтримки бізнесу знижено податки, запроваджено кредити під нуль відсотків, проведена масштабна дерегуляція.

Житло. Ті родини, які прихистили у себе переселенців мають отримувати компенсацію на оплату житлово-комунальних послуг у розмірі 450 гривень за кожного, кого прихистили. Також Уряд компенсує громадам витрати на комунальні послуги в місцях, де надається тимчасовий прихисток у школах, садочках, будинках культури та комунальних установах.

Крім того на сьогодні в Україні діє декілька програм, які організували міжнародні організації. Всі вони зорієнтовані на внутрішньо

переміщених осіб, та постраждалих внаслідок війни. Серед цих програм:

1. Програма грошової допомоги від ЮНІСЕФ «Спільно» – *програма грошової допомоги для незахищених родин із дітьми, які постраждали через війну та потребують фінансової підтримки.* Допомогу зможуть отримати родини, що належать до таких категорій:
   - родини, як мають трьох і більше неповнолітніх дітей, з яких принаймні одна дитина не досягла двох років;
   - сім'ї з двома або більше дітьми, де одна дитина має інвалідність.

Виплата складає 2220 грн. для кожного члена сім'ї на місяць, але не більше як для п'ятьох людей. Виплату даватимуть одноразово на три місяці, тобто суму за три місяці одним платежем.

2. Грошова допомога для внутрішньо переміщених осіб від Агенції ООН у справах біженців. Грошова допомога, людям, які були змушені покинути свої домівки внаслідок воєнних дій з метою допомогти їм задовольнити свої нагальні потреби в тому числі тимчасове житло, їжу та предмети особистої гігієни, аби вони могли оселитися та відновити життя на новому місці.

3. Грошова допомога для внутрішньо переміщених осіб від Світової продовольчої програми ООН. Право на виплату додаткової грошової допомоги мають внутрішньо переміщені особи, Виплата допомоги здійснюється в розмірі 2220 гривень на кожного члена домогосподарства на місяць протягом трьох місяців, але не більш як для трьох осіб [2].

4. Грошова допомога для внутрішньо переміщених осіб від Червоного Хреста та Міністерства соціальної політики [5]. Виплата допомоги здійснюється в розмірі 2500 гривень на місяць. Термін надання допомоги – 1 місяць.

Більшість програм грошової підтримки які існують в Україні реалізуються спільно з Урядом України, та надаються внутрішньо переміщеним особам, відомості про яких включено до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб. Тому так важливо людям, які були вимушені виїхати зі своїх домівок в інші регіони країни ставати на облік, та отримати статус внутрішньо переміщеної особи, крім того кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб буде відображати реальні масштаби внутрішнього переміщення людей в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1 . Про внесення змін до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи: Постанова КМУ №269 від 13 березня 2022 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-2022-%D0%BF#Text

2. Про реалізацію спільного з Всесвітньою продовольчою програмою ООН проекту щодо додаткових заходів із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб: Постанова КМУ № 446від 15 квітня 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2022-%D0%BF#Text

3. Статус внутрішньо перемішеної особи в Україні. Юрліга. URL:https://jurliga.ligazakon.net/news/211039_status-vnutrshno-peremshcheno-osobi-v-ukran

4. Українська правда. URL:https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2022/04/13/685663/

5. Мінсоцполітики разом зі структурами Червоного Хреста запровадять додаткові грошові виплати постраждалим від війни від 26 квітня 2022 р. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-razom-zi-strukturami-chervonogo-hresta-zaprovadyat-dodatkovi-groshovi-viplati-postrazhdalim-vid-vijni

Слепньова Катерина Вадимівна,

аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ 3D КАДАСТРУ В ЗЕМЕЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Раціональне використання земельних ресурсів є найважливішим фактором економічного розвитку будь-якої країни, її підвищення рівня життя і затвердження в світовому співтоваристві. При вивченні стану земель отримують дані, які в подальшому стають орієнтиром по розробці нормативних правових актів, схем землеустрою, визначення і планування раціонального використання земель та їх охорони, і т.д. Для оперативного і швидкого вирішення завдань управління, контролю і оцінки процесів, що змінюються, потрібні володіння новими засобами обробки просторової інформації.

Нині в Україні діє двовимірний кадастр об'єктів нерухомості, тобто 2D. Розвиток міської інфраструктури призводить до того, що двомірної (2D) реєстрації вже не достатньо для виявлення складної бага-

торівневої забудови. Він не дозволяє враховувати багаторівневі об'єкти: дорожні розв'язки, мости і тунелі, будівлі нестандартної форми з нависаючими поверхами. Крім того, діюча система обліку об'єктів нерухомості не має можливості враховувати особливості рельєфу, що істотно впливає на оцінку їх кадастрової вартості. Двомірні системи реєстрації об'єктів нерухомості поступово повинні поступитися своїм місцем сучасному комплексу структурованих середовищ, в якому розвиток і комплексне використання простору буде переважати.

Доцільною пропозицією для покращення роботи кадастрової системиі є запровадження карт і малюнків у форматі 3D. Тривимірне зображення будь-якого об'єкта має безумовні переваги в багатьох випадках в порівнянні з плоскою, двомірної картинкою. Важливим це буде для функціонального погляду на кадастр майбутнього, адже розвиток гірських рекреаційних зон та урбанізація територій, вимагає, з одного боку, визначення положення і розмірів підземних споруді(тунелів, транспортних розв'язок, паркінгів, об'єктів сфери обслуговування тощо), з іншого боку, будівництва гірськолижних трас, туристичних маршрутів тощо.

В даний час йде постійний розвиток сучасного обладнання і техніки, існує достатня кількість різних програм по обробці та створенню тривимірних об'єктів, але немає єдиного підходу і методики. Тому питання створення підходу тривимірної інформаційної системи у сфері земельних відносин є досить актуальним у зв'язку з активною інтенсифікацією використання земельних ресурсів і надзвичайно великим накопиченням різних об'єктів нерухомої власності і комунікацій на земельних ділянках і під їх поверхнею, зокрема, в рамках великих міст.

Тривимірна візуалізація місцевості і об'єктів, розміщених на ній, значно розширює можливості відображення об'єктів і місцевості в тривимірному просторі, що полегшує роботу в їх управлінні, а також це багатоцільове використання поверхневих, надземних і підземних ділянок землі. На що підштовхує ст. 79 Земельного Кодексу України: право власності поширюється не тільки на поверхневий шар, але і на простір, що знаходиться над і під поверхнею ділянки, на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд [1].

Запровадження 3D кадастру земельних ділянок спонукає до нагальною потребаи більш чіткого визначення земельної ділянки.

Щодо поняття «3D кадастр» і «3D ділянка» як і раніше залишаються неоднозначними: що конкретно є (або могло б бути) 3D ділянкою безпосередньо залежить від правового та організаційного контексту того, чи іншого законодавства. Робоча група FIG по 3D кадастрам визначає 3D ділянку як просторову одиницю, у якій (одне або більше) унікальні і гомогенні права (наприклад, право власності або право користування) обтяження та обмеження, пов'язані з усім об'єктом, включеним в систему управління нерухомістю [2, с. 59].

Крім реалізації функції реєстрації та гарантування достовірності прав з боку держави, така система сприяла б розвитку і прозорості ринку землі, створенню його інформаційної інфраструктури, запровадженню іпотеки земельних ділянок, підвищенню ефективності та об'єктивності оподаткування. У цій сфері зростає роль просторових інформаційних систем і необхідності надання інформації в тривимірному вигляді.

Найбільші труднощі для впровадження 3D кадастру пов'язані з юридичною складовою обліку та реєстрації 3D моделей в кадастрі, для чого в ряді країн приймаються комплексні програми розвитку, що включають велику кількість нормативно-правових актів і законодавчих ініціатив.

Одним із основних питань тривимірного кадастру в Україні є його правова складова. Національне законодавство у сфері реєстрації речових прав на нерухоме майно та державного кадастрового обліку не містить згадки про 3D об'єкти, в той же час відсутні перешкоди для їх кадастрового обліку та державної реєстрації. Згідно з чинним законодавством, кадастрова модель даних в Україні повинна бути приведена до рівня такої моделі в більшості країн світу (Данія, Швеція, Ізраїль, Норвегія, Австралія тощо). Але через недоробки деяких нормативних документів продовжує діяти попередня модель. Якщо кадастрова модель буде приведена до рівня розвинених країн, тоді, ґрунтуючись на цій моделі, можна виділити три рішення для реєстрації 3D ситуацій: повний 3D-кадастр, гібридний кадастр, 3D-ознаки в чинній кадастрової системі реєстрації [3, 4]. На нинішньому етапі розвитку системи реєстрації в Україні необхідно сконцентруватися на розвитку і реалізації концепції, яка ґрунтується на 3D – ознаках в чинній кадастрової системі реєстрації, з подальшим переходом на концепцію гібридного рішення. Також, необхідно враховувати різні відносини між просторовими об'єктами та поверхнею ділянок, які

вплинуть на структуру даних, топологій та процесів у 3D кадастрі. Наприклад, це може бути: обмеження права власності на поверхню ділянок на визначену висоту та глибину; реєстрацію спільного права власності (багатоквартирні будинки); облік просторових елементів окремо від поточної поверхні реєстрації; пошарову реєстрацію з окремим правом власності, досягнутих шляхом експропріації підземних/надземних частин від поверхні ділянки. Введення тривимірного кадастру може сприяти удосконаленню існуючої системи реєстрації прав і кадастрового обліку, а також розширенню переліка послуг наданих різним користувачам.

Отже, перспективи впровадження 3D кадастру земельних ділянок в Україні повинні мати позитивний результат, оскільки він буде зручний у використанні та враховуватиме багато проблем та недоліків, які зараз існують. Також тривимірна реєстрація є викликом сучасності для нашої країни, а особливо до законодавства та технічного розвитку, однак ми повинні його прийняти, імплементувати у життя та з користю використовувати ці напрацювання, що сприятимуть захисту інтересів громадян та держави зокрема. 3D кадастр дасть можливість органам виконавчої влади та іншим службам вирішувати різні задачі з управління розвитку територій. Сучасні технології дозволяють найбільш швидко, максимально просто економічно ефективно отримувати, обробляти та управляти просторовими даними. Подальше використання сучасних геоінформаційних технологій і розробок дозволить створити чотиривимірний кадастр із задіянням ще однієї осі – тимчасової, що дозволить спостерігати зміни об'єктів нерухомості в часі.

Для успішного впровадження 3D кадастру необхідно інтегрування законодавства, і тут важливим аспектом буде адаптація українського законодавства до міжнародного. Необхідно удосконалити сучасне земельне законодавство у сфері реєстрації речових прав на нерухоме майно та державного кадастрового обліку. Пропонуємо, за принципом інтегрованих систем обліку уніфікувати й об'єднати земельний кадастр та реєстр речових прав на нерухоме майно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.

2. Тоскін П. С., Путренко В. В. «3D кадастр міських населених пунктів». *Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених*. Київ. 2015. С. 59-60.

3. Drs. Stoter J., Dr. Salzmann M. A., Prof. Peter Van Oosterom, Prof. Paul Van Der Molen. Towards a 3D Cadastre. URL: http://www.juritecture.net/docs.htm
4. Stoter J. Needs, possibilities and constraints to develop a 3d cadastral registration system. URL: http://www.juritecture.net/

Тащі Марія Сергіївна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗМІНИ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ НА ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ ПОДРУЖЖЯ

У зв'язку з введенням воєнного стану на території України та військові дії держави-агресора в Україні, законодавство України зазнало певних змін, що мають на меті забезпечити максимально можливий захист інтересів держави та її громадян. В першу чергу були внесені зміни до законів та підзаконних актів, які забезпечують основні для більшості громадян механізми реалізації своїх прав.

Такі зміни також наразі поширяться на регулювання корпоративних прав, а саме у частині можливості реалізації корпоративних прав громадянами держави-агресора та юридичними особами, які є резидентами держави агресора, тобто держави, яка у будь-який спосіб окупувала частину території України або яка вчиняє агресію проти України, визнана Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом.

Надалі, розробляються спеціальні зміни до законодавчих актів, які сприяють забезпеченню безпеки, у тому числі економічної, України. Це відповідно стосується непрямого впливу держави-агресора в Україні через участь його громадян та юридичних осіб у корпораціях (юридичних особах), зареєстрованих відповідно до законодавства України.

Деякі зміни вже узгоджені Верховною Радою, інші ще перебувають на розгляді та узгодженні відповідних комітетів, зокрема – Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань участі юридичних осіб, зареєстрова-

них на території держави-агресора та/або кінцевими-бенефіціарними власниками яких є громадяни держави-агресора та громадян держави-агресора у юридичних особах, що зареєстровані за законодавством України» №7277 від 12.04.2022 р. (далі – «Закон №7277»).

Законом №7277 вносяться зміни у Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та Закон України «Про акціонерні товариства» у частині реалізації прав учасників юридичних осіб – фізичних та юридичних осіб, які є резидентами держави-агресора.

Як зазначає О. А. Беляневич, корпоративні права учасника товариства виникають щодо конкретної юридичної особи і включають дві групи прав:

1) майнові права, в тому числі право на отримання частини прибутку від діяльності товариства, право на отримання частини його активів у разі ліквідації;

2) організаційні (або немайнові) права, в тому числі право голосу, право брати участь в управлінні, право на отримання, інформації про діяльність [2].

Зокрема, відповідно до Закону №7277 за рішенням загальних зборів може бути виключений із учасників товариства з обмеженою, або додатковою відповідальністю – резидент держави-агресора. Також на період дії воєнного стану, такий учасник не має право отримувати дивіденди. Також обмежені питання, щодо вирішення яких враховується думка учасника, який є резидентом держави агресора [3].

Аналогічно, учасник акціонерного товариства, який є резидентом держави-агресора, не має права приймати участь у вирішенні питань, які належать до компетенції загальних зборів та отримувати дивіденди на період воєнного стану [4].

Якщо у товариства з обмеженою, чи додатковою відповідальністю або у акціонерного товариства лише один учасник, то застосовуються спеціальні правила, відповідно до яких окремі рішення не приймаються загальними зборами на період дії воєнного стану. Також обмежується право відчужувати частку у юридичній особі нерезидентам держави-агресора на період дії воєнного стану.

Наразі проект ще на стадії узгодження. Однак у разі його прийняття в чинній редакції виникають наступні питання щодо заборони відчуження частки у юридичній особі чи компетенції участі в управлінні товариством. Особливо, якщо частка у товаристві належить

подружжю на правах спільної сумісної власності, коли лише один з подружжя є громадянином держави-агресора.

Згідно з чинним українським законодавством «відчуження» передбачає будь-яку передачу корпоративних прав, включаючи продаж, дарування, міну, в результаті чого право власності на корпоративні права переходить до нового власника [3].

Таким чином, відповідно до чинної редакції Закону №7277 виникають обмеження і для не громадянина держави-агресора, якщо частка у товаристві належить йому на праві спільної сумісної власності, що концептуально суперечить праву на майно та вільне їм розпорядження, закріплене у ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що ратифікований Україною. Оскільки, передбачені обмеження не мають на меті обмежити права громадян будь-якої іншої країни та Закон №7277 цього прямо не визначає.

У зв'язку з цим, пропонується внести зміни, які передбачають право відчуження частки у товаристві від громадянина держави-агресора у окремих випадках, у тому числі:

1) передача (оплатна чи безоплатна) у особисту власність одного з подружжя, який не є громадянином держави агресора, або

2) відчуження виділеної частки у товаристві того з подружжя, який не є громадянином держави агресора.

Також виникає питання щодо правомірності обмеження прав одного з подружжя, який не є громадянином держави-агресора, на отримання дивідендів. Це також може бути розцінено як порушення прав особи, зокрема право на майно, що передбачає заборону перешкоджати отриманню доходів від активів особі, якщо це не заборонено законодавством.

Отже, окремі положення Закону №7277 мають бути доповнені окремими винятками, або ж передбачити прямо, що обмеження які застосовуються до власників часток у товаристві – громадянами держави агресора, поширюється також на власників – не громадян держави-агресора, якщо такі частки належать їх на праві спільної сумісної власності із громадянами держави агресора.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про державну підтримку кінематографії в Україні: Закон України № 1977-VIII від 23.03.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1977-19#Text

2. Беляневич О. А., Мягкий А. В. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми. Монографія / О. А. Беляневич, А. В. Мягкий. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2017. 320 с.

3. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України № 2275-VIII від 06.02.2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text

4. Про акціонерні товариства: Закон України № 514-VI від 17.09.2008. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text

5. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

Андрушко Діана Олександрівна,
студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: д.ю.н., професорка Некіт Катерина Георгіївна

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Права людини є загальнолюдською цінністю, які не можуть бути обмежені у правовій державі. Адже гарантування прав і свобод людини є головним обов'язком держави, держава відповідальна перед людиною та суспільством за свою діяльність. Але тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України. Відповідно до ст. 41 Конституції України «кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності» [2].

Взагалі, на думку професора Є. О. Харитонова «власність – це такі відносини між людьми з приводу речей, у яких одні особи (власники) ставляться до речей як до своїх, а всі інші (не власники) мають ставитися до них як до чужих» [4, с. 21]. Цивільний кодекс України у пункті 1 ст. 316 надає законодавче визначення права власності, як «право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб» [5].

В літературі і в законодавстві зміст права власності розкривається через тріаду повноважень, а саме володіння, користування та розпорядження своїм майном.

«Право володіння – це юридична можливість фактичного, господарського або іншого впливу особи на річ.

Право користування – це юридична можливість видобувати корисні властивості речі.

Право розпорядження – це юридична можливість визначати фактичну та юридичну долю речі.» [3].

В єдності ці три правомочності можуть належати лише власнику речі. Але як зазначалось вище, це право в умовах воєнного стану може обмежуватись.

Відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» під час воєнного стану може примусово відчужуватися майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку. У пункті 1 ст. 1 цього закону, примусове відчуження майна визначається як «позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості» [1].

Рішення про примусове відчуження майна приймається військовим командуванням, погодженим відповідно з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради. У місцевостях, де ведуться бойові дії, примусове відчуження здійснюється за рішенням військового командування без погодження з такими органами.

Також, за відчужене майно передбачена компенсація згідно ст. 11 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»:

- Попереднє повне відшкодування вартості примусово відчуженого майна здійснюється на підставі документа, що містить ви-

сновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проведена у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження.

- Наступна повна компенсація: колишній власник або уповноважена ним особа після скасування правового режиму воєнного стану звертається до військового комісаріату за місцем відчуження майна із заявою, до якої додаються акт і документ, що містить висновок про вартість майна.
- Повернення відчуженого майна: підставою для повернення майна є рішення суду, яке набрало законної сили якщо після скасування правового режиму воєнного стану майно, яке було примусово відчужене, збереглося, а колишній власник або уповноважена ним особа наполягає на поверненні майна. Одночасно особа зобов'язується повернути грошову суму, яка була нею одержана у зв'язку з відчуженням майна, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна.

Отже, стає зрозуміло, що примусове відчуження майна та відповідно обмеження права власності відбувається виключно для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку. Обмеження такого права є необхідною умовою досягнення легітимної мети і має застосовуватись лише у тих випадках, коли досягнення такої мети є неможливим через менш обтяжливі заходи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закону України № 4765-VI від 17.05.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17
2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.
3. Некіт К. Г. Право приватної власності в інформаційному суспільстві: теорія і практика: монографія. Одеса: Гельветика, 2021. 554 с.
4. Харитонов Є. О., Харитонова О. І, Некіт К. Г. Право власності: навчальний посібник. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 256 с.
5. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV URL: http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.25.49&nobreak=1.

Аносєнков Іван Анатолійович,
Ішкова Аліна Сергіївна
студенти 2-го курсу факультету прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції) Національного університету
«Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., професорка О. М. Калітенко

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ФОРС-МАЖОРНА ОБСТАВИНА У ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Сьогодні, в умовах військової агресії з боку Російської Федерації, в Україні майже не лишилося сфер людської життєдіяльності, які б не зазнали певних змін та впливу. Зокрема, актуальним питанням постає негативний вплив обстановки, що склалася, на можливість людей виконувати цивільно-правові зобов'язання. У випадку невиконання зобов'язань, визначених договором, передбачається відповідальність, проте, існують форс-мажорні обставини, які є підставами для звільнення від неї. Ці обставини визначаються законодавством та прописуються окремим розділом майже в кожному договорі. З огляду на це, постає необхідність визначити чи є воєнний стан форс-мажорною обставиною та чи може він бути підставою для звільнення від відповідальності, що настає у зв'язку із неналежним виконанням зобов'язань.

Таким чином до прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України було додано пункт 18, який зазначає, що у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцяти денний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитодавцем (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності, визначеної статтею 625 цього Кодексу, а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Також, вказаним пунктом установлено, що неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитодавцем (позикодавцем) [1].

Крім того, законодавець доповнив Закон України «Про споживче кредитування» пунктом 6^1, який встановлює заборону у період дії в

Україні воєнного стану та у тридцяти денний строк після дня його припинення на збільшення процентної ставки за користування кредитом. Також, за, зазначених вище умов, у випадку неможливості позичальника виконати зобов'язання, він звільняється від відповідальності перед кредитодавцем [3].

Проте, наразі законодавець не вносив змін щодо регулювання інших видів договорів, крім договору позики. З огляду на це, стосовно інших видів договорів діє стаття 617 Цивільного кодексу України, яка зазначає, що особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили [1].

До цього ж, Господарський кодекс у положеннях статті 218 передбачає, що у випадку, коли інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилося неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності [2].

Отже, законодавець звільнив позичальника від відповідальності у зв'язку із воєнним станом незалежно від того було неналежне виконання зобов'язання безпосередньо наслідком бойових дій чи ні. Проте, за іншими договорами, стороні, яка не виконала свої зобов'язання чи виконала їх неналежно, потрібно буде довести факт того, що це стало наслідком введення воєнного стану.

Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» у частині 2 статті 14^1 передбачає військові дії як форс-мажорні обставини, що об'єктивно унеможливлюють виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди, тощо) [4]. З огляду на таке формулювання, лише посилання на введення воєнного стану буде недостатньо. Необхідно довести, що неналежне виконання чи невиконання зобов'язання є результатом введення воєнного стану. У разі, якщо буде доведено факт того, що порушення зобов'язання є результатом умов воєнного стану, Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» у частині 1 статті 14^1 передбачає, що торгово-промислова палата України та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати засвідчують форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) та видають сертифікат про такі об-

ставини протягом семи днів з дня звернення суб'єкта господарської діяльності за собівартістю[4].

Слід зауважити, що форс-мажорні обставини є підставою лише для звільнення від відповідальності за неналежне виконання чи невиконання зобов'язань, в той час, коли необхідність їх виконання нікуди не зникає. Крім того, умовами договору можуть бути передбачені дії, які слід вчинити сторонам договору у разі виникнення форс-мажорних обставин. Невиконання цих дій може позбавити особу можливості посилатись на обставини непереборної сили.

Підбиваючи підсумки ми можемо стверджувати, що наразі, істотних змін зазнали лише наслідки недотримання зобов'язань, передбачених договором позики (у разі, якщо недотримання викликано воєнним станом). Законодавець, зокрема, звільнив боржників за договорами позики від оплати штрафу, пені, трьох процентів річних, інфляційних втрат та іншої відповідальності.

Стосовно інших цивільно-правових договорів, то слід зазначити, що на даному етапі наслідки невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, передбачених ними, лишилися фактично без змін. Це означає, що сторона буде звільнена від відповідальності через недотримання зобов'язання у випадку, якщо зможе довести, що порушення зобов'язання було наслідком форс-мажорної обставини (непереборної сили).

З огляду на вищезазначене, у випадку порушення зобов'язання, передбаченого цивільно-правовим договором, що виникло внаслідок воєнного стану, слід звертатися до Торгово-промислової палати для засвідчення форс-мажорних обставин, що надасть можливість в подальшому посилатись на них як на підстави для звільнення від відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435- IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40-44. Ст. 356.

2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436- IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144.

3. Про споживче кредитування. Закон України від 15 листопада 2016 року № 1734-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2017, № 1, ст.2.

4. Про торгово-промислові палати в Україні. Закон України від 02 грудня 1997 року № 671/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998, № 13, ст. 52.

Богачук Евеліна Романівна,
студентка 2-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., професорка О. М. Калітенко

НАДАННЯ ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ ЗА РАХУНОК КОШТІВ ПРОЕКТІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Слід почати з того, що з початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, тобто починаючи з 24 лютого 2022 року більше ніж чверть населення України вимушені були залишити свої домівки заради своєї ж безпеки через збройну агресію з боку Російської Федерації. Війна Росії проти України неминуче призвела до страждань маси невинних та мирних людей у небачених масштабах. Варто зауважити, що понад сім мільйонів українців стали внутрішньо переміщеними особами в межах нашої країни. Фактично, під визначенням внутрішньо переміщені особи слід розуміти осіб, які є вимушеними переселенцями, але які, в свою чергу, покинувши місце постійного проживання, залишаються в межах країни, громадянами якої вони є, та користуються її захистом.

Зрозумілим є те, що потреби таких людей на даний час величезні та постійно продовжують зростати, адже всі вони залишились без роботи та даху над головою. На щастя, уряд нашої держави оперативно адаптував свої програми соціального захисту, щоб допомогти українському народу та вирішити дану проблему. Проте той факт, що переміщення українців у таких масштабах потребує допомоги й від інших країн і міжнародних організацій, є очевидним.

Внаслідок цього завдяки міжнародній підтримці, наш Уряд запустив спільно з ООН дві програми виплат. За укладеними домовленостями вимушені переселенці, які нагально потребують допомоги будуть отримувати по 2220 гривень щомісяця на кожного члена родини. Ці кошти будуть виплачуватись українцям протягом трьох місяців. Крім того, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців окремо допоможе малозабезпеченим пенсіонерам, які також змушені були стати вимушеними переселенцями. Їм так само додатково буде виплачуватись вищевказана сума. Ці кошти виплачуватимуться готівкою.

Слід зазначити, що спочатку реалізація проектів поверхнево була запущена саме у Вінниці, тому що представництво ООН розміщено саме в цьому місті, проте зараз усе «йде» вперед та вдосконалюється, тому дана програма інтенсивно розповсюджується по території усієї країни.

Для того, щоб мати право на отримання такої допомоги від міжнародних партнерів, перш за все, треба бути зареєстрованими як ВПО, яким, у свою чергу, необхідно перебувати на обліку як платники єдиного внеску у справах на загальнообов'язкове державне соціальне страхування на тій території, де безпосередньо тривають бойові дії, та яка визначена в переліку, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 204 [3]. На сайті агенції з питань біженців ООН ми також можемо побачити перелік таких областей, де вже сьогодні успішно реалізована програма. Крім того, відомості про вимушених переселенців мають бути включені до Єдиної інформаційної бази даних про таких осіб.

Важливим моментом є те, що допомога за програмою ООН надається додатково до загальної програми допомоги від держави, тобто дві тисячі гривень на одну особу та три тисячі гривень для дітей, а також осіб з інвалідністю .

Агентство ООН у справах біженців оперативно проводить збір даних про українців, які були змушені покинути свої домівки внаслідок воєнних дій і воно має на меті фінансово підтримати людей задля задоволення своїх першочергових потреб, включаючи оренду житла, купівлю їжі та предметів гігієни.

Хочеться продовжити розповідати про те, що існує чітко встановлена процедура, щоб отримати обіцяні кошти.

Для отримання допомоги Міністерство соціальної політики України формує і передає необхідний перелік внутрішньо переміщених осіб. За результатами проведеної перевірки та аналізу отриманої інформації задля того, щоб уникнути подвійних виплат, Всесвітня продовольча програма ООН, у свою чергу, надсилає текстове повідомлення на контактний номер мобільного телефону з підтверджуючим кодом та інформацією про те, як отримати грошовий переказ, а Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців – повідомлення про прийняте рішення щодо виплати допомоги.

Слід сказати, що виплати будуть зараховуватись у різних формах: шляхом переказу на банківський рахунок, який особа може

вказати під час реєстрації, або ж через Укрпошту. Виплата ж останнім способом здійснюється у тому випадку, коли людина не має банківського рахунку або дані щодо нього були введені неправильно. Задля отримання коштів за Продовольчою програмою ООН потрібно знайти найближче відділення банку, який співпрацює з платіжною системою Western Union, повідомити реквізити платежу працівнику банку, надати паспорт та контрольний номер переказу.

Якщо аналізувати проект Управління Верховного комісара ООН у справах біженців внутрішньо переміщених осіб, то варто сказати, що саме ООН не має представництва на місцях в регіонах і воно реалізує таку програму через громадські організації: БФ «Право на Захист», КримSOS, NEEKA, Nehemiya... Найпоширенішою з них є Благодійний фонд «Право на захист», який відкрив у багатьох містах України свої центри реєстрації. Сама реєстрація відбувається умовно в два етапи: реєстрація в черзі на те, щоб подати документи та, власне кажучи, подача цих документів. З собою необхідно мати паспорт, ідентифікаційний код та документи, які підтверджують, що особа перемістилася саме в цей регіон. Також слід зазначити, що не є обов'язковою умовою йти всій родині і реєструватись, адже це може зробити одна особа від домогосподарства. Детальні умови реалізації проекту визначаються Меморандумом про співпрацю між Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців та Міністерством соціальної політики. Обробка персональних даних осіб здійснюється відповідно до законодавства про захист персональних даних [1].

Щодо виплати за Продовольчою програмою ООН, то треба вказати, що реалізація цієї програми здійснюється додатково, тобто на підставі відомостей, що містяться в Єдиній інформаційній базі даних про ВПО, незалежно від отримання інших видів допомоги, зокрема виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам [2]. Тобто все , що потрібно, це , перш за все, бути оформленим як внутрішньо переміщена особа. Крім того, слід обов'язково подати необхідну заявку на виплату від держави, а додатково звертатись до Центру надання адміністративних послуг немає необхідності. Щодо строку надходження коштів, то орієнтовно він складає два тижні, однак він може коливатись у залежності від завантаженості та ситуації в країні.

Отже, підбиваючи підсумки, можемо зазначити, що надання допомоги постраждалим українцям є добровільною волею ООН, загальною метою якої є забезпечення права кожному громадянину України, який тікає від насильства, переслідувань та війни у своїй країні, на захист та безпечне місце для життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про реалізацію спільного з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців проекту щодо додаткових заходів із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету міністрів України від 15 квітня 2022 року №445. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-realizaciyu-spilnogo-z-upravlinnyam-verhovnogo-komisara-oon-u-spravah-bizhenciv-proektu-shchodo-dodatkovih-zahodiv-iz-socialnoyi-pidtrimki-vnutrishno-peremishchenih-osib-445

2. Про реалізацію спільного з Всесвітньою продовольчою програмою ООН проєкту щодо додаткових заходів із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб: Постанова Кабінету міністрів України від 15 квітня 2022 року №446. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-realizaciyu-spilnogo-z-vsesvitnoyu-prodovolchoyu-programoyu-oon-proektu-shchodo-dodatkovih-zahodiv-iz-socialnoyi-pidtrimki-vnutrishno-peremishchenih-osib-446

3. «Про затвердження переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких надається допомога застрахованим особам в рамках Програми «єПідтримка»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 року № 204. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/204-2022-%D1%80#Text

Варава Владислав Вадимович, Богданова Дар'я Сергіївна,
студенти 2-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., професорка О. М. Калітенко

ПЕРЕВАГИ КВАЛІФІКОВАНОГО ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПИСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Необхідність у комфортній, швидкій, дистанційній та доступній формі ведення документообігу виникла з початку введення карантину внаслідок коронавірусної хвороби, коли виникла необхідність

у соціальній дистанції та дистанційній формі роботи. Після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну та окупації деяких районів країни , необхідність у електронному документообігу в «польових» умовах значно зросла.

Основою електронного документообігу є електронний документ. Сутність цієї категорії визначається ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», відповідно до якої електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [1]. Електронний документ вважається повноцінною формою документа. Окрім того, на законодавчому рівні електронний документ, в якому зафіксований зміст правочину, прирівняний до його паперової форми. Відповідно до ст. 207 Цивільного кодексу України, правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), якими обмінялися сторони [2]. Таким чином, електронний документ, на рівні з паперовим, є доказовим засобом для підтвердження здійснення правочину.

Для засвідчення юридичної сили паперового документа проставляються рукописні підписи та печатки. Для ідентифікації автора або підписувача електронного документу іншими суб'єктами електронного документообігу та захисту його інформаційного наповнення використовується кваліфікований електронний підпис.

Кваліфікований електронний підпис – удосконалений електронний підпис, який створюється з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа [3].

Кваліфікований електронний підпис має таку ж саму юридичну силу, як і власноручний підпис, та презумпцію його відповідності власноручному підпису [3]. Його використання дає змогу:

- здійснити ідентифікацію осіб, що підписали електронний документ;
- визначити точну дату та час підписання документу, що підтверджується акредитованим центром сертифікації ключів;
- підтвердити цілісність підписаних електронних документів, оскільки вони не підлягають редагуванню після їх засвідчення

Основні переваги КЕП над фізичним підписом

КЕП	Підпис
Швидкість підписання і доставки до адресата. Документи, підписані кваліфікованим електронним підписом можуть бути передані до місця призначення за лічені секунди. Підписання документів електронним підписом займатиме 3-4 секунди вашого часу.	Час на підписання документа і доставка. Якщо підписання документа займає декілька секунд, то на його доставку адресату необхідно витратити від декількох годин до декількох днів – в залежності від відстані та способу доставки.
Безпека документа. Чинність КЕП підтверджується кваліфікованим надавачем електронних довірчих послуг і унеможливлює підробку і видачу себе за іншу особистість.	На сьогодні існує безліч шахрайських схем, в яких злочинці підробляють підпис особи. Іноді такі підписи сильно відрізняються від того, що міститься в паспорті, а іноді для перевірки на справжність необхідна почеркознавча експертиза.
Захист від стороннього впливу. Після підписання документу, правки до нього вносити неможливо, після внесення змін до документу, його необхідно підписати знову, як новий документ.	На відміну від електронного документу, в паперовий варіант можливо вносити правки і видозмінювати його
Мобільність. Можливість здійснення правочину і ведення діловодства в будь-якій точці світу в простій та доступній формі.	Паперова форма документа ускладнює мобільність правочину, адже доставка документу вимагає час, а зберігання – місця.
Інклюзивність. Можливість широкого кола осіб з інвалідністю отримувати якісні публічні послуги та вести діловодство не виходячи з дому.	Паперова форма документа передбачає безпосередню присутність особи у приміщенні, що не завжди доступно та інклюзивно, наприклад для осіб з інвалідністю.
Скорочення витрат часу та грошей на ведення діловодства.	Постійна необхідність на фінансові та часові витрати
Можливість швидко та легко отримати доступ до документів завдяки системі пошуку.	Витрати на зберігання та архівування документів

Загалом електронний документообіг має низку переваг перед паперовим, а в період війни виступає основним способом формування, передачі, відправлення, передавання, одержання документації через обмеження, що виникли в наслідок війни. Впровадження електронного документообігу є одним з основних напрямів підвищення ефективності, точності та якості інформаційного забезпечення управління. Кожен із них має свої можливості й функціонал.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 01.01.2022 р., № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України, 2003, № 36, ст.275*

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 07.05.2022 р., № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України, 2003, №№ 40-44, ст.356*

3. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 01.01.2022 р., № 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради, 2017, № 45, ст.400*

Гуральник Ліза Василівна,
студентка 3-го курсу судового-адміністративного факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцентка Спасова К. І.

ІНСТИТУТ СПАДКУВАННЯ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Однією із складових системи сучасного цивільного права є інститут спадкового права або просто інститут спадкування. Оскільки базис всієї цивілістики бере свій початок ще за часів Римської імперії, доцільно розглядати спадкове право як один із інститутів римського приватного права. В усі часи людського існування процес спадкування був неминучим, тому потребував обов'язкового правового регулювання. У системі римського права інститут спадкування активно прогресував, проходячи певні етапи розвитку та навіть розглядався як окрема галузь права, поряд із сімейним та зобов'язальним правом [1].

Всього виділять чотири етапи розвитку спадкового права, кожен з яких пристосовував правові норми до тогочасних життєвих

реалій. Першим етапом становлення інституту спадкування є спадкування за давнім цивільним правом, яке регулювалось Законами XII таблиць. Було передбачено два основних види спадкування: за законом та за заповітом, серед яких переважною формою спадкування виступало спадкування за заповітом. Основними ознаками спадкування за преторським едиктом, який був другим етапом розвитку інституту спадкування, є ослаблення формальності при складанні заповіту та поява такого поняття, як перша і друга черги спадкоємців за законом. Наступних два етапи, а це спадкування за імператорським законодавство і правом Юстиніана, є найбільш значними для інституту спадкування, адже в цей період виробляється чітка система спадкового права, яка враховувала всі соціально-економічні умови в римському суспільстві. Також в цей період усіх родичів померлого було розділено на 5 класів і така черговість наслідування діє й до сьогодні [2].

В Стародавньому Римі існував такий принцип спадкування, що майно померлої особи вважалось її власністю до моменту прийняття спадщини у власність спадкоємцем, таке майно носило назву «лежача спадщина» [3].

Ще одним основоположним принципом є «nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest», який означає, що спадкування не може відбуватися одночасно і за заповітом, і за законом. Хоч й спадкування за заповітом з'явилось пізніше спадкування за законом, воно було більш розповсюджене та вважалось основною формою спадкування. Так відбулось в міру того, що за особою повністю закріплювалось право власності на майно, отже і сама особа мала право розпоряджатися ним на власним розсуд. Основним документом, за яким здійснювалось і досі здійснюється спадкування даного виду є заповіт. Заповіт не можна назвати договором, скоріше він є одностороннім волевиявленням, правові наслідки від складання якого виникнуть лише тоді, коли укладач заповіту (тобто спадкодавець) помре і якщо спадкоємці надають згоду на прийняття спадщини. Розрізняли дві форми заповітів – приватні, які складались без участі органів влади, і публічні, в складанні яких тією чи іншою мірою приймали участь органи державної влади. Заповіт вважається недійсним, якщо спадкодавець не володів активною заповідальною правоздатністю, а спадкоємці – пасивною заповідальною правоздатністю, якщо заповіт був складений з порушенням закону, або якщо в ньому не вказано конкретних

осіб-спадкоємців. За умови визнання заповіту недійсним або взагалі його відсутності у дію вступає спадкування за законом [4].

Отже, можна стверджувати, що римське приватне право залишило значний слід в історії становлення інституту сучасного спадкового права. На сьогоднішній день у нормах цивільного права, що стосуються безпосередньо спадкування, покладені основи римського спадкового права, відображені ті принципи спадкування, які використовувались ще за імператора Юстиніана.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Римське спадкове право як джерело сучасного спадкового права. URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9792/.

2. Курило Т. В., Студент М. М. Інститут спадкування за заповітом: становлення та правова еволюція. 2010. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/02_2010/ktvtpe.pdf.

3. Нестерчук Є. С., Новосад А. С. Порівняльна характеристика спадкового римського права та спадкового сучасного права України. 2018. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2242/1/20.pdf.

4. Поліщук М. Г. Порівняльна характеристика спадкового права Давнього Риму та спадкового права сучасного цивільного права України. 2017. URL: http://apnl.dnu.in.ua/6_tom_1_2017/20.pdf.

Даниленко Анастасія Вікторівна,
студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: д.ю.н., професорка Некіт К. Г.

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Воєнний час є надзвичайно складним для будь-якої держави. Це необоротний механізм, що знищує і призводить до занепаду майже всіх сфер розвитку країни, а саме: соціальну, економічну, культурну, політичну та інші. Проте, який б скрутний час не настав, в обов'язок держави входить саме підтримання найсприятливіших умов для життя громадян та нагляд за безперечним дотриманням і виконанням прав і свобод людини і громадянина.

Економічна сфера являє собою одну з основних складових гарантій вдалого розвитку держави і її місця у світовому круговороті. Ніхто не бажає зазнати кризи чи посилювати й до того не стабільну ситуацію. На заразі в українців виникло питання щодо їх грошового обов'язку – кредиту. Із вище зазначеного можна зрозуміти, що із роботою та працевлаштуванням в умовах воєнного стану виникають серйозні труднощі. А через затримання заробітної плати, чи взагалі її відсутності виникають і проблеми із виконанням свого грошового зобов'язання.

З огляду на ситуацію, що сталася в країні ВРУ прийняла ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України». У якому зазначається про те, що до ЦКУ, а саме до розділу «Прикінцеві та перехідні положення» додаються додаткові пункти (18 і 19) щодо улагодження проблем із кредитуванням у період надзвичайної ситуації. У пункті 18 говориться про те, що на період венного та надзвичайного стану в Україні, а також у тридцятиденний строк після його припинення у разі заборгованості споживачем перед кредитором, тобто за невиконання свого грошового обов'язку за укладеним договором у якому зазначено про акт кредитування між споживачем і кредитором, особа що має грошове зобов'язання звільняється від відповідних санкцій за порушення даного договору. Споживач визнається звільненим від зобов'язань зазначених у статті 625 ЦКУ, на строк вказаний у пункті 18 прикінцевих та перехідних положень зазначеного Кодексу. Таким же чином від штрафу в різних його виглядах звільняється особа, що прострочила чи не внесла внесок до кредитно-фінансової установи [1].

Виходячи з цього положення можемо сказати про такий феномен як кредитні канікули. Національній банк України пояснив, що кредитні канікули – це відстрочка сплати боргу, так звана «пауза» у розрахунках особи із кредитором. В силу воєнного стану деякі із банків автоматично надали своїм клієнтами кредитні канікули строком від одного до трьох місяців починаючи з двадцять четвертого лютого дві тисячі двадцять другого року. Проте, індивідуальне звернення до банку з приводу даного питання також залишаться актуальним.

Отже, на час воєнного стану та тридцятиденний строк після нього у разі якщо споживач не встиг внести зазначену для кредиту суму грошей, він не несе відповідальність перед кредитором. Якщо ж споживач не мав змоги уникнути прострочення здійснення зобов'язань

перед кредитором, то особа буде звільнена від виплати штрафу чи пені, тобто від будь-якої неустойки та інших платежів, які передбачені в договорі про споживчий кредит у випадку невиконання чи часткового виконання споживачем своїх зобов'язань [4].

Аналогічним чином присутня заборона, що стосуються надбавки процентної ставки за користування займаних грошей. Однак є виняток, коли дана процедура була передбачена у кредитному договорі чи договорі про споживний кредит. Важливо зазначити і те, що всі нововведення у законодавство не дають дозволу на скасування відсотків за користування кредитними грошима та не скасовують виконання споживачем своїх зобов'язань за кредитним договором. Відсотки, що нараховує кредитор є правовірним діянням. Як вже зазначалось, що кредитні канікули це саме надання «паузи» у виконанні свого грошового зобов'язання, а не його прощення. А також кредитні канікули це не зобов'язання кредитора, а саме его право надати таку можливість. Тому індивідуальне звернення і обговорення з кредитором про кредитні канікули є бажаним, якщо ви цього потребуєте[3].

Беручи до уваги дані обставини, можна дійти висновку, що законодавством України в умовах війни задля полегшення умов українців щодо їх грошових зобов'язань було встановлено відміну санкцій за недотримання кредитних обов'язків, а не їх скасування. Дані привілеї матимуть силу саме на час дії воєнного стану та на тридцятиденний строк після дня його припинення. Держава намагається всебічно підтримувати своїх громадян і надавати їм належну допомогу. Як держава є важливим аспектом гарантії реалізації для громадян своїх прав, так і громадяни є значущими для своєї країни, оскільки саме вони займають відповідальну роль у сприянні на економічний, соціальний і культурній розвиток країни у якій живуть, працюють, сплачують податки та роблять внески до усестороннього піднесення держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text

2. Цивільний Кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 року. *Офіційний вісник України. 2003.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n3107

3. Нові правила роботи банків і небанківських фінансових установ, що займаються кредитуванням, під час війни. *Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України.* URL: http://surl.li/boweg
4. Муравська Н. Кредитні канікули під час війни: умови та хитрощі банків. *Юридична газета «Online».* 13.05.2022. URL: http://surl.li/caihn

Данілейко Поліна Максимівна,
студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: д.ю.н., професорка Некіт К. Г.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОГО МАЙНА У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з повномасштабним вторгненням Російської федерації на територію Української держави, одразу після введення воєнного стану, були проведені заходи з закриття усіх державних реєстрів. Першочергова причина цьому – захист інформації, яка в них міститься, від несанкціонованого та незаконного втручання, запобігання махінаціям та викраденню данних.

Наразі, мабуть, кожен, і я особисто, неодноразово був свідком того, як люди, які були змушені покинути міста (та відповідно домівки), де вони попередньо проживали, загалом через нестабільну ситуацію у більшості сфер, які забезпечували нормальне функціонування життя населення та через відсутність почуття безпеки в цілому, зацікавлені у придбанні квартир чи приватних будинків. Проте, усі вони стикаються з труднощами, пов'язаними з тимчасово обмеженим доступом до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, що фактично унеможливило більшість операцій на ринку нерухомості.

«Під час війни перевірити, хто насправді є власником квартири чи будинку, нотаріус не зможе», – заявляв Денис Малюська – міністр юстиції України [1]. Це означає насамперед те, що операції, пов'язані з купівлею-продажем житла стали небезпечними для обох сторін. Відповідно до Цивільного кодексу України права власності на нерухомі речі, виникнення, зміна та припинення цих прав повинні бути належним чином зареєстровані [2, ст.182]. Така реєстрація згід-

но з законом має виконуватися уповноваженим органом, який також зобов'язується надати інформацію про реєстрацію та зареєстровані права [2, ст. 183]. Зараз забезпечення цього права не може виконуватися у повній мірі, тому громадяни нерідко натрапляють на шахрайські махінації під час спроби придбати житло законним шляхом. Президент Асоціації спеціалістів з нерухомого майна України, Юрій Піта, стверджує, що такі схеми є абсолютно юридично незахищеними та вкрай ризикованими, а головне – не мають юридичних наслідків, оскільки є ризик того, що будь-яка зі сторін угоди може в будь-який момент відмовитись від виконання засвідчених у них зобов'язань [5].

Мова йде про такі шляхи укладання договорів купівлі-продажу: покупці купують квартири укладаючи попередні договори, за довіреністю або квартири отримані у спадщину. Розглянемо окремо кожний з запропонованих:

1. Національне законодавство визначає попередній договір, як договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку укласти «основний» договір у майбутньому на умовах, встановлених попереднім договором [2, ст.635]. Однак, попередній договір не є правовстановлюючим документом і тому не надає будь-яких прав на нерухомість, яка буде збудована у майбутньому. Отже, з якими саме ризиками можуть зіткнутися покупці, укладаючи попередні договори на купівлю квартири:

1) Власник нерухомого майна може укласти декілька таких попередніх договорів купівлі-продажу з кількома покупцями щодо однієї квартири чи будинку
2) Продавець чи забудовник може змінити як об'єкт купівлі продажу, так і проєкт будівництва
3) Відсутність забезпечувального платежу, як гарантійної функції
4) Порушені строки будівництва

2. Шахраї роблять собі довіреність на право повністю розпоряджатися нерухомістю та отримувати за нього плату. Актуальними стали випадки, коли аферисти стверджують нібито власник нерухомості перебуває наразі закордном і не має змоги повернутися для укладання правочину. Спеціалісти радять в такому випадку вимагати від довіреної особи будь-яким можливим чином встановити безпосередній зв'язок з власником, бажано відеозв'язок. Якщо це неможливо, то варто звернутися до шахрая із запитаннями, відповідь на які він не зміг би підготувати наперед, а саме питання стосовно сусідів, сплати

комунальних послуг, інших нюансів з квартирою. Однак, я вважаю, що відповіді аферисти теж можуть видаватися досить впевненими та викликати довіру у певній мірі, тому, якщо справа дійде вже до сплати за житло, то такий платіж необхідно проводити лише на банківський рахунок власника квартири і ні в якому випадку не сплачувати готівку в нотаріуса.

3. Для того, щоб безпечно оформити договір купівлі-продажу за заповітом, треба аби минуло декілька місяців після отримання спадкоємцем спадщини, тому що дуже часто у випадку, якщо спадщина отримана нещодавно, заповіт щодо неї може бути фальсифікованим або можливий випадок, коли на спадщину претендують особи, які під час підписання договору купівлі-продажу лише відстоюють своє право на спадок, і тому, коли, наприклад, право спадкоємця буде усунено в судовому порядку в майбутньому, такий договір щодо нерухомості, буде вважатися недійсним. Однак, найголовніша проблема під час війни полягає у тому, що, через заблокований доступ до реєстру, неможливо перевірити наявність судових позовів до спадкоємця або позовів щодо визнання його права на спадок недійсним [5].

З урахуванням усього попередньо з'ясованого, необхідно зазначити, що відповідно до Цивільного кодексу України, правочини, що вчинені особою під впливом тяжких для неї обставин і на вкрай не вигідних для неї умовах, можуть бути визнані недійсними за рішенням суду, і при цьому не важливо, хто був ініціатором такого правочину [2, ст.233].

Проте, варто сказати, що віднедавна набула чинності Постанова Кабінету Міністрів України, в якій влада дещо послабила заборони стосовно реєстрів і поступово повернула повноцінне виконання функцій держави. Хоча зазначена постанова все одно містить значну кількість обмежень та виключень.

Зокрема, я хочу звернути увагу на такі обмеження: по-перше, відновлення Державного реєстру прав на нерухоме майно відбувається лише на територіях, де не ведуться активні бойові дії, по-друге, щодо реєстрації діє певний принцип територіальності, який означає, що реєстрація прав на нерухоме майно проводиться нотаріусами лише за місцем знаходження нерухомого майна, а що стосується міста Києва та Київської області – можливість проведення операції лише з місцевим нотаріусом, по-третє, мова йде не про будь-якого нотаріуса: наказом Міністерства юстиції України затверджено конкретний пере-

лік нотаріусів, які уповноважені виконувати функцію реєстрації прав на нерухоме майно, а це також означає, що усі договори посвідчені до моменту набрання чинності постановою та наказу міністерства, не можуть бути зареєстровані у державному реєстрі [4]. По-четверте, Кабмін установив і обмеження на відчудження нерухомого майна за довіреністю, а враховуючи те, що більшість осіб наразі або є внутрішньопереміщеними особами, або служать у лавах ЗСУ, або перебувають за кордном, таке обмеження значно вплине на ринок нерухомості та послабить його пожвавлення. Та щодо останнього важливого моменту, то варто зазначити про те, що навіть після відновлення роботи реєстрів, вчиняти дії з нерухомістю впродовж наступного місяця після реєстрації права не нерухоме майно забороняється [1,3].

У висновок, хочу сказати, що населення країни безсумнівно зіштовхнулося з низкою перешкод з моменту запровадження в державі воєнного стану, проте на прикладі згаданої постанови та інших нормативних актів, ми можемо спостерігати лише позитивні зміни, в цілому через зняття повного блокування Реєстру прав та можливості законно укладати угоди купівлі-продажу та реєстрації прав на інше нерухоме майно, що демонструє зацікавленість держави у швидшому відновленні функціонування ринку нерухомості. Однак, зараз, як ніколи раніше, треба бути достатньо скурпульозними до таких операцій, як купівля-продаж житла, тому що сьогодні, на жаль, не можливо бути повністю впевненим, що ти не потрапиш до «пастки» шахраїв, які незаконно та несправедливо користуються положенням та ситуацією в країні під час війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Відновлення доступу нотаріусів до державних реєстрів в умовах воєнного стану: алгоритм дій. URL: https://npu.ua/news/algoritm/

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n1050

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функіонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 р. № 480 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/480-2022-%D0%BF#Text

4. Про затвердження переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна: Наказ Міністерства юстиції України від 3 травня 2022 р. № 1760/5. URL: https://ips.ligazakon.net/document/

view/mus36930?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=j103&_ga=2.245996932.1839129849.1652542104-1746324606.1605973484

5. Офіційний веб-портал Асоціації спеціалістів нерухомого майна (рієлторів) в Україні. URL: https://www.asnu.net/objects/index/srt=/

Ігнатко Марина Юріївна,
студентка 2-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., професорка О. М. Калітенко

МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ, ЗАПОДІЯНИХ МАЙНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

На період воєнного стану в Україні тема про механізми відшкодування збитків, заподіяних майну під час війни, є надзвичайно актуальною. На сьогодні є лише спосіб відшкодувати збитки – це судовий процес. Утім, усе можна було б спростити, наприклад, запровадивши адміністративну процедуру компенсації, що, своєю чергою, розвантажить суди.

Насамперед, варто було б створити реєстри, у яких буде відображено, скільки майна зруйновано, хто від цього постраждав, яких збитків завдано. Також Україна має передбачити певну модель компенсації шкоди постраждалим. Для цього можна було б створити компенсаторний фонд, який мав би державні кошти й кошти міжнародних донорів [2, с. 121-122].

Щоб захистити своє майно фізичним та юридичним особам варто дотримуватися важливих правил. Під час бойових дій у місці розташування підприємства або поблизу нього уповноважені особи, перш за все мають забезпечити збереження основних документів юридичної особи, зокрема: (1) статутних документів, (2) документи про господарську діяльність юридичної особи, (3) документи бухгалтерського обліку, (4) інвентаризаційні документи, (5) право власності та технічні паспорти, (6) проектно-кошторисну документацію, (7) нормативно-правові документи на обладнання та предмети/товари всередині підприємства.

Ці документи слід сканувати та зберігати на спеціальних серверах зберігання файлів, наприклад, Google. Оригінали документів слід перемістити в безпечне місце. Якщо частина документів була втрачена, необхідно забезпечити якнайшвидше їх відновлення. Важливість цього кроку полягає в їх подальшому використання для встановлення об'єктивної шкоди, заподіяної підприємству.

Війна РФ проти України вже давно не відповідає положенням про закони війни: не тільки знищуються об'єкти військової інфраструктури, а й цивільні, у тому числі майно українських громадян та іноземний бізнес.

Натомість це має розглядатися юридично обґрунтованим способом. Механізми відшкодування шкоди, завданої окремому майну підприємства або всьому майну повсюдно обговорюються комплекси в результаті військових дій РФ [1, с.293-295].

У разі пошкодження або знищення майна підприємства можна викликати представників Національної поліції України та ДСНС на місце події. Ці служби офіційно зафіксують збитки, заподіяні підприємству. Однак зрозуміло, що в районах активних бойових дій такий варіант, швидше за все, буде недоступний. Самостійна фіксація пошкодження та стану майна повинна проводитися з одночасним поєднанням таких методів:

1) фото-та відео запис:

Перш за все, перед записом необхідно переконатися, що речі незмінні. По-друге, необхідно включити служби геолокації в додатку, щоб локація була записаною. По-третє, по можливості увімкніть автоматичне збереження відео файлів на спеціальних серверах зберігання файлів. По-четверте, перед записом відео для особистого користування слід визначити точне місце розташування об'єкта записано з усіма необхідними реквізитами, а також назвою пристрою, що використовується для запису, та його серійним номером номер (включаючи IMEI). Після цього можна почати запис.

На самому початку слід навести камеру на себе і чітко представитися (із зазначенням ПІБ, дати народження, паспортних даних та відношення до підприємства, а також вказівки: точна дата та місце зйомки відео, назва пристрою, яким воно знімається.

Додатково слід зазначити дату, час та обставини, за яких майно було пошкоджено. Потім у відео документі має бути детально відображений стан предметів навколо опис характеру пошкодження. На фотографії має бути пейзаж, а також план окремих об'єктів, що мають особливо значущу цінність і були пошкоджені.

2) складання опису стану майна:

Затвердженого зразка немає, тому цей опис може бути складений у довільній формі.

Однак слід вказати таку інформацію:

1. Деталі опису, дата і час його складання;

2. Особиста інформація про фізичну особу, яка складає такий документ (бажано комісія працівників або уповноважених осіб підприємства);

3. Ідентифікаційні відомості про підприємство або його майно, які були пошкоджені;

4. Характер пошкодження майна;

5. Обставини заподіяння шкоди майну. Причому, використовуючи план приміщення з технічного паспорта, схему локалізації зруйнованих або пошкоджене майно слід оформити, якщо це можливо.

Отримання показань свідків та інших доказів:

Якщо поблизу місця події є камери відеоспостереження, необхідно отримати їх запис, момент заподіяння шкоди підприємству або його майну. Крім того, якщо були свідки на подію обов'язково зафіксувати їхні свідчення.

Бажано це робити як у письмовому, так і у відео форматі. У кожному форматі варто записувати ідентифікаційні дані свідка, а також безпосередньо його показання щодо обставин про заподіяну шкоду підприємству та іншу пов'язану інформацію.

Таким чином, теоретичний спосіб відшкодування в нинішніх реаліях такий: людина подає позов у національний суд, виграє справу. Україна компенсує збитки і потім може вимагати стягнення цих коштів із РФ. Крім того, єдиний спосіб зобов'язати РФ виплатити такі компенсації українцям -позиватися в ЄСПЛ. Також варто зазначити, що потрібно надати відповідний статус постраждалої від російської агресії громадянам України, а також визначити порядок оцінки збитків і тих, хто має їх відшкодовувати.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Крисань Т. Є. Визначення збитків у законодавстві та праві зарубіжних країн. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2008. Вип. 9. С. 293–295.

2. Крисань Т. Є. Склад збитків за цивільним законодавством України. Південноукраїнський правничий часопис. 2008. Вип. 1. С. 121–122.

Клименко Юлія Андріївна, Степаненко Артем Олександрович,
студенти 2-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., професорка О. М. Калітенко

ПРАВО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА ОТРИМАННЯ ОДНОРАЗОВОЇ ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ

На сьогоднішній день існує проблема щодо надання одноразової грошової допомоги військовослужбовцям та їх членам сімей. В Україні це питання завжди поставало як з боку науковців, що займаються зазначеною темою, так і з боку тих осіб, що напряму пов'язані з лавами Збройних Сил. «Стан соціального захисту військовослужбовців головним чином впливає на процес належного проходження військової служби та виконання своїх функціональних обов'язків. Якщо соціальні гарантії, що встановлені для військовослужбовців законодавством, не забезпечуються, то відбувається порушення їх конституційних прав і свобод» [1, с. 313].

Слід зазначити, що на теперішній час існує законодавча база, яка регулює це коло питань, але залишається застарілою та потребує значних змін, а саме таких, що будуть відповідати сучасним Європейським вимогами. У зв'язку зі збільшенням чисельності Збройних Сил України та аналізуючи Закон України «Про чисельність Збройних Сил України», питання, щодо надання грошової компенсації набуває ще більшої актуальності.

Варто зазначити, що положення деяких нормативно-правових норм містять неточності щодо випадків, за яких мають здійснюватися виплати. Таким чином, це надає можливість державі ухилятися від зобов'язання здійснення соціальної допомоги. Тож виходячи з цього, необхідно на законодавчому рівні передбачити положення, які будуть чітко сформульовані та регламентовані, що дасть можливість уникнути неоднозначного трактування та підвищити соціальний захист.

Вивчаючи положення Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» необхідно зазначити загальний перелік підстав для виплати одноразової грошової допомоги, що призначається і виплачується у випадку встановлення інвалідності, яка виникла внаслідок поранення, а тобто травми, контузії або каліцтва, отриманого під час виконання військової служби, а та-

кож встановлення інвалідності особі після її звільнення із зазначених вище причин.

Сьогодні право на отримання даної соціальної виплати регулюється Постановою Кабінету Міністрів від 28 лютого 2022 р «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану». В даному нормативно-правовому акті зазначаються підстави виплати та її розмір. Постанова направлена на урегулювання здійснення грошової допомоги під час воєнного стану особам, які проходять військову службу.

Якщо ж розглядати питання надання права на отримання одноразової грошової допомоги, варто звернути увагу на невідповідність законодавчих приписів, щодо основного Закону України. Стосовно виплат іноземцям та особам без громадянства потрібно зазначити, що надання такого права повинно регулюватися іншими нормативно-правовими актами. Адже законотворці, вказують у положеннях статті те, що право на соціальний захист мають «особи». Тобто не має чіткого визначення, які саме військовослужбовці можуть отримати цю допомогу. Виникає обширне трактування зазначеного терміну, тому що в Законі не використовується поняття «громадянин».

Тому вивчаючи Закон, можемо дійти висновку, що творці під терміном «особа» визначають військовослужбовців різних правових статусів, а точніше: громадянина України, іноземця чи особу без громадянства. Це створює колізії в порівнянні з Конституцією України, адже якщо посилатися на статтю 17 частину 5: « Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей» [2] знаходимо певні розбіжності. Це свідчить про порушення конституційних приписів. Вирішуючи дану проблему, слід або внести відповідні зміни до Основного Закону нашої держави, про те, що Україна бере на себе обов'язок надати соціальний захист не тільки громадянам своєї держави, але й іншим особам, які перебувають в лавах Збройних Сил України.

Виправлення даної колізії вкрай важливе, адже по суті цей закон є неконституційним, а тобто гальмує процес розвитку України, як соціально-правової держави, яка «створює необхідні передумови для гідного існування кожної людини на мінімально необхідному рівні, а

також вживає заходів щодо усунення або мінімізації необґрунтованих соціальних розбіжностей між різними фізичними особами» [3, с. 76].

Виходячи с цього, реалізація військовослужбовцями наданих їм соціальних прав в контексті гарантування їх правового статусу в сучасних умовах розвитку є досить неоднозначною та суперечливою. Тож в подальшому це питання потребує підвищеної уваги під час прийняття інших нормативно-правових актів, які безпосередньо стосуються даної сфери.

Отже, вивчаючи та аналізуючи Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» можемо дійти висновку, про те, що питання врегулювання щодо одноразових виплат військовослужбовцям має деякі недоліки в законодавстві, а також потребує усунення колізій та прогалин в даній сфері права.

Тож підводимо підсумки, досліджуючи дане питання, слід вказати, що соціальний захист військовослужбовців, є важливою функцією держави, яка спрямована на закріплення системи правових і загальних гарантій, що покликані забезпечувати реалізацію конституційних прав і свобод, а також задовольняти потреби військовослужбовців в матеріальних і духовних сферах, відповідно до особливої сфери їх діяльності, положенні в суспільстві і в належній підтримці соціальної стабільності у військовому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Права людини в Україні –2014. Доповідь правозахисних організацій / За ред.: О. А. Мартиненка, Є. Ю. Захарова. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 340 с.

2. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

3. Григоренко Я. О. Реалізація принципу субсидіарності у контексті розуміння базових параметрів соціальної держави. Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2016. Вип. 22. С. 75-77.

Король Андрій Сергійович,
студент 2-го курсу факультету прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції) Національного університету
«Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., професорка Калітенко О. М.

ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦЯ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛЬЩІ)

Реалії теперішнього часу такі, що у світі велика кількість біженців які вимушено покинули свої країни через різні причини але в більшості випадків біженцями стають через війну. Від 2014 року в Україні триває російсько-українська війна, а з 24 лютого 2022 року вона набула повномасштабного характеру. Російське вторгнення на територію України спричинило появи великої кількості біженців.

Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» надає таке визначення біженцю: «біженець – особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань» [1].

Польське як і українське законодавство опирається на визначення щодо поняття «біженець» яке закріплено в міжнародному правовому акту, а саме в «Конвенції про статус біженців».

Польські науковці дають таке визначення: «біженець – особа, яка через обґрунтований страх переслідування через расу, релігію, національність, політичні переконання чи належність до певної соціальної групи була змушена покинути країну походження і яка через ці страхи, не може або не хоче користуватися захистом своєї країни. Біженці тікають від переслідувань, що виникають, в т.ч. внаслідок воєн, революцій чи етнічних чисток. Часто це люди чи родичі людей, які пережили трагічні події, нелюдське поводження (наприклад, тортури) або нанесли на себе смерть».

Як ми можемо побачити що, не така вже суттєва різниця у визначеннях двох країн.

Стаття 56 Конституції Польщі визначає що: «Іноземці можуть скористатися правом притулку в Республіці Польща на умовах, визначених Законом.

Іноземцю, який шукає захисту від переслідування в Республіці Польща, може бути надано статус біженця відповідно до міжнародних угод, обов'язкових для Республіки Польща» [2].

Також польське законодавство має окремий нормативний-правовий акт який регулює дане питання він називається Закон Польщі «Про надання захисту іноземцям на території Республіки Польща». 2 дія даного закону має назву «Статус біженця». Варто зазначити що перші статті цього розділу вказують в яких випадках буде відмовлено в надані статусу біженця [3].

Від 24 лютого 2022 року Республіка Польща приймає у себе велику кількість наших громадян, які покинули свої домівки внаслідок війни. І вже 12 березня в Польщі був прийнятий новий закон «Про надання допомоги громадянам України у зв'язку зі збройним конфліктом на території цієї країни» [4].

В цьому нормативно-правовому акті розписані всі умови за яких особа може отримати статус біженця. Одна із цих умов це наявність власного цифрового ідентифікаційного номеру PESEL (Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności). PESEL – це 11-цифровий ідентифікаційний номер, унікальний для кожної особи. Такий ідентифікатор кожного, хто проживає на території Польщі, чи має документ про постійне/ тимчасове перебування, міститься в універсальному реєстрі населення.

Відповідно до статті 18 «Про надання захисту іноземцям на території Республіки Польща»: «Провадження про надання статусу біженця розпочинається за поданою заявою особисто іноземцем.

2. Заява про надання статусу біженця стосується також неповнолітніх дітей супроводжує іноземця і може обіймати подружжя за його згодою виражені в письмовій формі.

3. Провадження про надання статусу біженця неповнолітній дитині іноземця, народжених на території Республіки Польща розпочинається за заявою його законного представника.

4. Стороною у провадженні про надання статусу біженця є іноземець, який подала заяву про надання статусу біженця» [3].

Згідно з цим законом, якщо особа виконала всі умови щоб отримати статус біженця її гарантується відповідно до статті 31 «Громадянин України, перебування якого на території Республіки Польща вважається законним для відповідно до ст. 2 пункт 1 і який внесений до реєстру PESEL, має право на допомогу у вигляді одноразової допомоги готівка в розмірі 300 злотих на особу, призначена для утримання, зокрема для покриття витрат на харчування, одяг, взуття, засоби особистої гігієни та житлову плату» [4].

Проаналізувавши законодавство яке регулює питання отримання статусу біженця Республіки Польща, можна виділити такі переваги та недоліки.

До переваг слід віднести:

1. Статус біженця робиться безкоштовно;
2. Надається безкоштовне житло;
3. Безкоштовний і одяг, їжа, медична допомога;
4. Надання безкоштовної «зеленої карти» для страхування автомобіля на 30 днів;
5. Також безкоштовний проїзд у громадському транспорті та потягах (із наявністю українського паспорта).

До недоліків варто віднести:

1. Вилучення закордонного паспорта терміном від 6 місяців до 2-х років;
2. Заборона на пересування в інші країни, в тому числі і в Україну;
3. Заборона на працевлаштування та навчання в університетах (у деяких містах дітям можна відвідувати дитячі садки та школи).

Отже, статус біженця це не якісь привілеї, а це необхідність для тих чиє життя і здоров'я в небезпеці. Варто бути вдячним Польщі за те що вона приймає наших громадян, адже і для самих поляків складно утримувати біженці тому що, це зайві витрати. І як підсумок, на нашу думку великої різниці між нашими законодавствами які регулюють питання «біженців» немає. Оскільки все збудовано навколо одного міжнародно-правового акту, Женевської Конвенції про статус біженців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України № 3671-VI від 08.07.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text

2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/O/D19970483.pdf

3. USTAWA z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20031281176/T/D20031176L.pdf

4. USTAWA z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20220000583/T/D20220583L.pdf

Костилєва Юлія Володимирівна,
студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин Національного університету «Одеська юридична академія»
Костилєва Ірина Володимирівна,
студентка 2-го курсу факультету адвокатури та антикорупційної діяльності Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: д.ю.н., професорка Некіт К. Г.

НОТАРІАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ЗА ЧАСІВ РИМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Нотаріат – це визначальний інститут цивільного права, метою якого є захищати приватну власність та забезпечувати безспірність майнових прав, охорону прав усіх учасників цивільного обороту.

Поняття «нотаріус» (notarius) вперше було згадано у записах секретаря видатного політичного та громадського діяча Марка Тулія Цицерона (103 р. до н. е.), що означало протоколіста, який веде запис спорів сторін, стенографа та це не було пов'язано з жодною нотаріальною функцією [3; С. 62].

Поява та становлення нотаріату саме як правового інституту пов'язано із діяльністю табеліонів (tabelliones), які не перебували на державній службі. Вперше про них згадується відомим юристом Домініцієм Ульпіаном на початку III століття в одному ряду з юристами (iuris studiosi) і повіреними (advocati), що вказувало на їхню важливу роль у той час. Під контролем держави вони виконували такі функції: складання юридичних актів (libellos concipere), підписувати

свідчення (testationes consignare), складати чи писати чи підписувати заповіти (testamenta ordinare vel scrivere vel signare), оформлення юридичних угод у документальну форму, так як на той час був суворий формалізм [3; С. 60-64].

Процедура складання юридичних актів полягала складалися на гербовому папері з папірусу, підписувалися сторонами та свідками, засвідчувалися підписом табеліона, після чого опечатувалися, далі вносилися до судового протоколу, після чого заперечити справжність документа було неможливо. Оформлення документів табеліонів відбувалося у спеціально відведених приміщеннях на центральних вулицях та площах міст, і у виняткових випадках вдома. А за часів імператора Візантійської імперії Юстиніана (527 р. – 565 р.) для нотаріусів місцем вчинення дій з'являється спеціально обладнана нотаріальна контора.

У період існування Римської імперії було проведено суттєві зміни у роботі нотаріусів, які вже були згруповані у колективи. Функції нотаріусів розширюються – вони починають брати участь у діяльності судових та адміністративних органів, присутні у судових процесах та при допитах свідків, записують свідчення учасників, складають судові рішення.

Після падіння Західної Римської імперії всі документи, вчинені нотаріусами, стали називатися «instrumenta publica» чи «chartae publicae». Тому термін «табеліон» зникає та замість нього з'являється відоме у наші дні – «нотаріус».

Що в сучасних державах, що і в ті далекі часи нотаріуси поділялися на державних та приватних. Україна регламентує діяльність нотаріусів в Законі України «Про нотаріат» від 02.09.1993 року.

Ст. 34 цього Закону визначає коло нотаріальних дій, серед яких виділимо основні: посвідчення правочинів; видання свідоцтва про право на спадщину, права власності на частку в спільному майні подружжя; засвідчення вірності копій документів, виписок з них, справжності підпису, вірності перекладу документів з однієї мови на іншу; передача заяви фізичних та юридичних осіб іншим таким особам; прийняття на зберігання документи та інше.

Можна зазначити функції нотаріату, які визначають напрям діяльності цієї сфери. Їх можна поділити на дві великі групи, такі як:

1. Загальносоціальні – характеризують місце нотаріату в системі органів цивільної юрисдикції та правової системи України;

2. Нотаріально – спеціальні – відображають особливості, специфіку нотаріальної діяльності щодо учасників нотаріального процесу. Залежно від характеру та змісту впливу на цивільні правовідносини функції нотаріату також можна поділити на регулятивну, охоронну та контрольну [2; С. 788].

Серед загальносоціальних функцій можна виділити:

- правоаналізуюча – нотаріат аналізує і робить висновки щодо застосування відповідного положення законодавства;
- превентивна – підтверджуючи законність і достовірність нотаріальної дії, запобігає правопорушенням та можливим негативним наслідкам;
- підвищення правосвідомості громадян – надає правові консультації, роз'яснює наслідки дії;
- вплив на законотворчість – усуває прогалини та неузгодженості під час застосування законодавства.

Нотаріально-спеціальні функції:

- охоронна – потенційний захист прав та інтересів громадян та організацій, коли відсутнє їх порушення;
- регулятивна – впливає на правовідносини суб'єктів, застосовуючи норми матеріального та процесуального права [5; С. 13-14].

Отже, визначальною ланкою створення і розвиток нотаріату як інституту починається за часів Стародавньої Римської держави. Рецепіювавши норми римського права, до якого входили норми і про нотаріат, держави романо-германської правової сім'ї, остаточно закріпили його діяльність на законодавчому рівні. Сучасна Україна, яка належить до цієї правової системи, це зробила з прийняттям Закону України «Про нотаріат».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про нотаріат: Закону України від 02.09.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12?find=1&text=діяльність#w1_;

2. Долинська М. С. Становлення та розвиток правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні: монографія. Львів, 2015. 988 с.

3. Долинська М. С. Становлення та розвиток законодавства про нотаріальну діяльність в Україні: дисертація: 12.00.01 / ДВНЗ «Львівський національний університет імені Івана Франка». Львів, 2017. 447 с.

4. Голубовська І. О., Шовковий В. М., Лефтерова О. М. та ін.: Багатомовний юридичний словник – довідник. К.: Видавничо – поліграфічний центр «Київський університет». 2012. 543 с.

5. Нікітін Ю. В., Бичкова С. С., Чубенко А. Г., Матвійчук В. К., Гіда Е. О., Устименко Т. П., Чучкова Н. О.: навчальний посібник. 4-те вид., доп. і перероб. К.: ВНЗ «Національна академія управління». 2016. 586 с.

Левенталь Таїсія В'ячеславівна,
студентка 2-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція) Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., професорка О. М. Калітенко

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Законодавство України на конституційному рівні закріплює сукупність прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, реалізація яких забезпечує функціонування держави на демократичних, соціальних і правових засадах. Хоча конституційні права і свободи мають найвищу юридичну силу, більшість із них не є абсолютними, оскільки їх здійснення може бути обмежено законом. Обмеження прав і свобод людини є надзвичайно актуальними темами, що пояснюється практичним аспектом співіснування суспільства в рамках світового масштабу.

Очевидно, що розширення повноважень державних органів, у свою чергу, тягне за собою звуження прав людини та громадянина. Так, стаття 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає можливі обмеження: право на працю та право на вільний вибір місця роботи; право власності; свобода пересування; право збиратися і демонструвати; право створювати політичні партії та бути членами них; часткове обмеження свободи слова; свобода підприємництва; житлові права; право на достатній життєвий рівень.

Під час дії воєнного стану відповідно до Закону України «Про передачу, примусове відчуження або арешт майна в умовах воєнного чи надзвичайного стану» відчужене майно, що перебуває у приватній чи комунальній власності, майно державних підприємств, державних суб'єктів господарювання може бути примусово експропрійованим підрозділів для потреб держави в правовому режимі воєнного стану у встановленому законодавством порядку.

Примусове відчуження майна – позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та переходить у власність держави для користування в умовах воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості. .

Рішення про примусове відчуження майна приймається військовим командуванням, що затверджується за рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласної, районної, Київської або Севастопольської міської державної адміністрації або виконавчого органу відповідної місцевої ради. У районах, де ведуться бойові дії, примусове відчуження здійснюється за рішенням військового командування без погодження з такими органами. Про примусове відчуження або конфіскацію майна складається акт встановленої форми.

У вищезазначеному Законі також розглядається питання компенсації за відчужене майно. Таким чином, попереднє повне відшкодування вартості примусово відчуженого майна здійснюється на підставі документа, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка була проведена у зв'язку з прийняттям рішення про його відчуження. .

Для повного відшкодування майна колишній власник або уповноважена ним особа після скасування воєнного стану звертається до військового комісаріату за місцем відчуження майна із заявою, до якої додається акт та документ, що містить висновок про вартість майна. .

Підставою для повернення відчуженого майна є рішення суду, що набрало законної сили, якщо після скасування воєнного стану майно, яке було примусово відчужено, збережено, а колишній власник або уповноважена ним особа наполягає на поверненні майна. При цьому особа зобов'язується повернути грошову суму, отриману нею у зв'язку з відчуженням майна, за вирахуванням розумної плати за користування цим майном. Колишній власник майна, яке було примусово відчужено, може вимагати натомість інше майно, якщо це можливо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. №389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

3. Про передачу, примусове відчуження або арешт майна в умовах воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 №4765-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text
4. Фігель Ю. О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Науковий вісник Львівської комерційної академії, 2015.

Линюк Андрій Ігорович, Слободян Уляна Сергіївна,
студенти 2-го курсу факультету прокуратури та слідства
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., професорка Калітенко О. М.

ПРАВО НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Освіта – це ключ до миру та процвітання, а також фундамент для рівноправності. Право на освіту – це стратегічна можливість розвитку кожного громадянина. Адже країна із загальним високим рівнем освіченого населення має значно більше шансів створити мирну, з процвітаючою економікою та гарантуванням усіх основоположних прав людини державу. В свою чергу, відсутність доступу до освіти в багатьох регіонах світу – одна з найбільших проблем сьогодення і один з основних факторів, що сприяють порушенню прав, конфліктам, нерівності та бідності.

Віднедавна, а саме з 24 лютого 2022 року, у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ на територію України та введенням воєнного стану відповідно до Указу Президента №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1], дана проблема торкнулася і нашого суспільства. Війна та вимушена евакуація населення призвели до того, що перед школярами, студентами, їх батьками постала ціла низка проблемних питань, до яких ніхто абсолютно не був готовий. Багато сімей, вимушено покидаючи свої домівки та рятуючись від нищівних обстрілів, не замислювалися, що їх чекатиме на новому місці. Більше того, не всі навіть взяли із собою основні документи, не говорячи про шкільні табелі та атестати. А в когось ці документи згоріли разом з домівкою або школою.

Зважаючи на ситуацію, іноземні школи та виші, а також вітчизняні навчальні заклади в тилу відчинили двері для українських шко-

лярів і студентів, але не всім їм вдалося взяти із собою документи (через зазначені вище причини), які б підтвердили, що вони справді є школярами або студентами. Тому варто констатувати, що нині існує ціла низка перешкод на шляху до реалізації права на освіту.

Попри це, зазначимо, що відповідно до Закону України від 15.03.2022 № 2126-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [4], серед переліку державних гарантій реалізації права на освіту, передбачених для здобувачів освіти в умовах воєнного стану, є реалізація права на освіту в дистанційній формі чи в будь-якій іншій формі, що є найбільш підходящою та безпечною для суб'єктів освітнього процесу.

Також зазначається, що забезпечення реалізації права на освіту в умовах воєнного стану у межах своєї компетенції реалізують:

1) ОВВ, військові та військово-цивільні адміністрації та інші органи військового командування, ОМС, а також їх посадові особи і представники, органи управління у сфері освіти;

2) наукові установи, їх засновники, установи освіти, заклади освіти;

3) фізичні особи, які провадять волонтерську діяльність, громадські і благодійні об'єднання тощо [4].

До того ж, сьогодні наша держава всіляко намагається створити можливості для реалізації права на освіту, зокрема нині функціонує освітня платформа «Всеукраїнська школа онлайн», яка дає змогу оволодіти освітньою програмою завдяки укомпактненню графіка навчального процесу, зокрема завдяки індивідуальному навчанню. Що стосується дітей, яких через війну вивезли в інший регіон чи за кордон, на сьогоднішній день фактично у кожному навчальному закладі передбачено право приєднання тимчасово переміщених школярів до будь-якої програми, класу, формату навчання тощо. Окрім цього, Міністерство освіти і науки України розробило Всеукраїнський онлайн-розклад та створило освітній проєкт «Навчання без кордонів». За наявності бажання, батьки школярів можуть також звернутися до Міжнародної української школи із заявою з проханням про зарахування на індивідуальній основі для проходження екстернатного навчання.

Нещодавно група народних депутатів України зареєструвала у Верховній Раді законопроєкт № 7355 від 06.05.2022 «Про внесення

змін до деяких законів України щодо організації дистанційного навчання» [2], яким пропонується внести зміни до законів «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту» і створити національну платформу дистанційного та змішаного навчання внутрішньо переміщених здобувачів освіти та тих, які вимушено перебувають за кордоном. Окрім того, планується запровадити функціонування електронного журналу, щоденника, свідоцтва досягнень задля обліку результатів оцінювання за допомогою інформаційних систем, які обов'язково мають бути ліцензовані і сертифіковані відповідно до чинного законодавства. Творці законопроєкту переконані, що сьогодні мова йде не просто про передачу знань, умінь, досвіду та компетентностей, але й про збереження національної єдності та ідентичності, адже нині як ніколи існує загроза втрати цілого покоління українців [3].

Таким чином, сучасне складне становище, спричинене російською військовою агресією на усій території нашої держави, призводить до порушення або створює перешкоди для реалізації низки прав людини і громадянина, серед яких право на освіту постраждало чи не найбільше. Попри це, проведене дослідження показало, що наша держава вживає всіх можливих заходів задля того, щоб кожен суб'єкт освітнього процесу мав можливість безперешкодно реалізувати гарантоване Основним законом держави та суспільства право на освіту. Зважаючи на це, попри наявні сьогодні проблеми та перешкоди в цій сфері, є всі підстави для позитивних сподівань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо організації дистанційного навчання: проєкт Закону від 06.05.2022 №7355. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39575

3. Дистанційне навчання узаконять – буде національна платформа. *Закон і бізнес.* 2022. URL: https://zib.com.ua/ua/151360-distancionnoe_obuchenie_uzakonyat__budet_nacionalnaya_platfo.html

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2126-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text

Манів Надія Романівна,
студентка 2-го курсу факультет міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., професорка О. М. Калітенко

ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ

Україна є важливим гравцем на міжнародному ринку з виробництва зерна та інших сільськогосподарських продуктів харчування. У Східну Азію, Північну Африку та Європу експорт цих продуктів здійснювався понад весь період незалежності держави. Проте, нинішня ситуація, яка склалась в нашій країні може призвести до ризику не лише голоду нашого населення, а й до світового. І з початком кризи світова спільнота подекуди намагається заявити про це. Отже, перед нами виникає питання насамперед продовольчої безпеки, та ключовим аспектом є забезпечення права власності на товар сільськогосподарського виробництва агровиробників в умовах запровадженого воєнного стану в країні.

На законодавчому рівні закріплено, що продукцією, плодами та прибутком від них є те, що виготовляється, отримується чи здобувається з речі чи приноситься нею. Право власності на продукцію сільськогосподарського виробництва регулюється статтею 189 Цивільного кодексу України. Також вказується, якщо друге не вказане в самому договорі чи законі, що власникові речі належить продукція, плоди та одержаний прибуток із такої ділянки землі. Також вказується, що орендареві належить право власності на продукцію та одержаний від неї прибуток як наслідок користування річчю, що передана в найм [1].

Згідно зі ст. 90 та ст. 95 Земельного Кодексу України власники та землекористувачі своїх земельних ділянок мають право вільно хазяйнувати на своїй ділянці землі та відповідно мають право власності на продукцію сільського господарства яка вирощена на ній.

Тож, право власності на товар сільськогосподарського виробництва пов'язаний із законним використанням земель для вище згаданих потреб [2].

Треба звернути увагу також на Постанову Великої палати Верховного Суду від 18.02.2020 року у справі № 918/335/17. Відповідно до неї можна зазначити, що землекористувач, який володіє та користу-

ється земельною ділянкою відповідно має право власності на вироблений товар сільськогосподарського походження, який вирощений на такій ділянці землі [3].

Отже, агровиробник має бути пристойним землекористувачем, а також узгоджуватись з вимогами чинного законодавства для одержання права власності на відповідну продукцію на такій ділянці землі. У першу чергу, його право власності має відповідно бути зареєстроване у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно. У разі, якщо землекористувач обробляє ділянку землі без відповідно укладеного та зареєстрованого того чи іншого договору, право власності на вирощений товар сільськогосподарського виробництва буде протиправним.

Ще доцільно згадати про Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні», який гарантує право власності на вирощене зерно, яке передане на визначений строк та у відповідному об'ємі до зернового сховища. Зазначено, що продукція підлягає страхуванню, яка виготовлена товаровиробниками всіх форм власності. Також зазначається, що продукцію може бути видано лише особі яка наддасть просте складське свідоцтво чи подвійне складське свідоцтво, чи складську квитанцію. Інших підстав крім зазначених непередбачено для видання продукції до інших осіб [4].

24 березня 2022 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану». У ньому зазначено, що із запровадженням воєнного стану, здійснення оренди ділянок землі для сільськогосподарських потреб буде відбуватись в особливому порядку. Також в ньому передбачена полегшена система для оренди земель комунальної та державної власності для потреб сільськогосподарського призначення [5].

На період воєнного стану в Конституції України закріплено відповідні обмеження деяких майнових прав та свобод людини та громадянина, проте вони не торкаються права власності щодо продукцію сільськогосподарського виробництва. Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» зазначає, що лише відповідно приватне майно підлягає відчуженню в примусовому порядку. Але у п. 4 ч. 1 ст. 7 зазначається, що таким відчужуваним рухомим майном може бути тільки транспортний засіб [6].

Дивлячись на все вище викладене можна сказати, що виробники сільськогосподарської продукції не можуть шляхом примусу бути позбавлені своєї продукції сільськогосподарського походження. Навіть після запровадження Президентом України режиму воєнного стану в державі та введення певних обмежень в правах громадян, не дає нам підстав говорити про порушення права власності на сільськогосподарську продукцію їх виробників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15#Text

2. Земельний Кодекс України від 24.05.2000 URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2768-14#Text

3. Постанова Великої палати Верховного Суду від 18 лютого 2020 р. у справі № 918/335/17 URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88138141

4. Про зерно та ринок зерна в Україні: Закон України від 04.07.2002. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/37-15#Text

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24.03.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text

6. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text

Матвєйкін Михайло Денисович,

студент 2-го курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція) Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: к.ю.н., професорка О. М. Калітенко

ПРАВОЗДАТНІСТЬ ГРОМАДЯН В РИМСЬКОМУ ПРАВІ ТА ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: НЕОБХІДНІСТЬ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Римське право вважається першоджерелом для формування галузей приватного права багатьох країн світу. Нормативне регулювання статусу фізичних та юридичних осіб у римському праві було

покладено в основу формування вчення про фізичну особу та її правосуб'єктність в українському законодавстві. В сучасних умовах воєнного стану актуальним є переосмислення поняття правоздатності та його елементів, оскільки в умовах воєнного стану виникають дискусійні ситуації, пов'язані із реалізацію прав громадян, обмеження таких прав та захист прав у разі їх порушення з боку інших осіб.

Багато вчених не дарма вважають що цивільне право України – це рецепція римського права, оскільки розуміння таких понять, як особа, правоздатність, дієздатність, деліктоздатність, майно, тощо, є дуже схожими. Однак, в деяких моментах існують суттєві відмінності римського права та сучасного цивільного права України, зокрема, обсяг прав громадян та іноземців в Україні майже не відрізняється на відміну від римського права, крім того, існують суттєві відмінності у порядку набуття і втрати правосуб'єктності.

У римському праві під цивільною правоздатністю розумілась здатність вільної людини мати права та виконувати обов'язки [1, с. 37]. В сучасному цивільному праві міститься подібне визначення правоздатності, що можна вважати одним із доказів того, що цивільне право виникло із римського права. Правоздатність разом із дієздатністю і деліктоздатністю утворюють правосуб'єктність. В юридичній літературі більше уваги приділяється правосуб'єктності у римському праві, ніж правоздатності окремо.

Харитонов Є. О., досліджуючи правосуб'єктність у римському праві наводить ряд термінів, які досить близькі категорії «правосуб'єктність громадян», але не ідентичні їй. Деякі з них позначали положення, яке займала особа в певній системі відносин, наприклад status (стан, становище). Інші – здатність до вчинення певних дій, що тягнуть юридичні наслідки: commercium (здатність бути учасником ділового обороту), testamenu factio (здатність робити заповідальні розпорядження і одержувати за заповітом), capacitas (правомочність, правоздатність), та право вступати в законний шлюб. Таким чином, як зазначає Харитонов Є. О. єдиного терміну для визначення правосуб'єктності громадян в римському праві вироблено не було. За кордоном дослідники найбільш близькими до неї поняттями вважають commercium, connubium, testamenti factio [2, с. 32]. Повну правоздатність римляни позначали словом caput. Вони підрозділяли правоздатність на чотири частини: 1) ius conubii, 2) ius commercii, 3) ius suftragii і 4) ius honorum.

В. І. Форманюк зазначає, що правоздатність громадян у Римі носила складний характер і складалася з трьох статусів: 1) статусу волі (status libertatis), 2) статусу громадянства (status civitatis) і 3) сімейного статусу (status familiae). У сфері приватного права повна правоздатність, крім трьох перерахованих вище, включала ще два елементи – ius conubii (право вступати в римський шлюб і створити римську сім'ю) і ius commercii (право бути суб'єктом всіх майнових правовідносин і учасником угод). У сфері ж публічного права до вказаних елементів додавалися право висловлювати свою волю на коміцій (ius suffrage) та право обіймати державні посади (iushonorum) [3, с. 27].

Таким чином, для володіння повною правоздатністю в політичній, сімейної та майнової сферах людина повинна була володіти рядом якостей. По-перше, особа повинна була бути вільною, а не рабом, тобто володіти станом свободи – status libertatis. По-друге, бути римським громадянином, а не перегріном (чужинцем), тобто володіти статусом громадянства – status civitatis. Нарешті, особа повинна була бути вільною у сімейному відношенні і не залежати від patria potestas – влади домовладики або глави сім'ї – і мати свій власний status familiae.

Втрата одного із цих трьох станів правоздатності тягла за собою втрату правоздатності в цілому, що на перших етапах розвитку Римської імперії розглядалось як громадянська смерть. Однак згодом римськими юристами було розроблено положення, згідно з яким після громадянської смерті померлий відроджувався у вигляді нової, з точки зору права, особистості. Наприклад, з втратою статусу волі людина відроджувалась в новій якості невільного, з втратою громадянства, після того як перегріни стали визнаватися правоздатними, людина стала вважатися такою, що отримала відродження через iure gentium. З втратою фамільного статусу особа не втрачала ні свободи, ні громадянства, вона тільки набувала нове сімейний стан.

Відповідно до норм, закріплених у Дигестах Юстиніана, визнавалось, що правоздатність у особи виникала в момент народження людини і припинялася з його смертю. Цікаво відмітити, що згідно встановленому римськими юристами правилом, не народжена дитина також вважався суб'єктом прав, якщо порушувалися «вигоди зачатого», наприклад, не народжена дитина визнавалась спадкоємцем батька, померлого під час вагітності матері [4, с. 65]. Ці положення можна назвати дуже прогресивними для того часу.

У римському праві момент припинення існування людини вирішувався так, як і в сучасному цивільному праві – після смерті людина переставала існувати не тільки фізично, а й як суб'єкт права. Можна зробити висновок, що правоздатність особи у римському праві також припинялася зі смертю людини. Проте, як зазначалось, для того, щоб мати правосуб'єктність особа повинна була бути вільною, бути громадянином, бути главою родини. Утрата чи зміна одного зі станів (status) особи призводили до зміни чи припинення обсягу або змісту її правоздатності. Це питання потребує детального і ґрунтовного розгляду.

Необхідно підкреслити, що до фізичної смерті людини прирівнювалось, а отже, тягло за собою втрату правосуб'єктності: продаж у рабство; полон; засудження до тяжких видів покарання (довічна каторга). Якщо в подальшому така людина отримувала свободу (наприклад, поверталася з полону), то її правоздатність відновлювалася, але не завжди у тому ж обсязі, що раніше. Тут ми бачимо суттєві відмінності із сучасним цивільним правом, оскільки, наприклад, потрапляння у полон, що може трапитись під час воєнних дій, не тягне за собою втрату правоздатності особи.

В той же час, в період воєнного стану може відбуватись обмеження особистих прав громадян. Зокрема, у ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» наведений великий перелік заходів правового режиму воєнного стану, які можуть бути застосовані на всій території України або окремих її місцевостях під час воєнного стану. Аналіз цих заходів дозволяє зазначити, що деякі з них пов'язані із обмеженням конституційних прав і свобод громадян, зокрема, заборона перебувати на вулицях у нічний час в раз введення комендантської години; особливий режим в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування, зокрема, заборона виїзду за межі України чоловікам призовного віку; заборона торгівлі сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами на спиртовій основі; запровадження трудової повинності з метою виконання робіт оборонного характеру тощо [5].

Таким чином, розуміння правоздатності в римському праві та сучасному цивільному праві є дещо схожими, проте є і суттєві відмінності, зокрема, в римському праві потрапляння у полон прирівнювалось до фізичної смерті особи, отже, повної втрати правоздатності. В сучасних умовах воєнного стану відбувається обмеження деяких особи-

стих немайнових прав людини, їх перелік чітко визначений нормами законодавства. Слід відмітити, що такі обмеження є тимчасовими і введені вони виключно задля захисту державної незалежності країни та її територіальної цілісності а також особистої безпеки громадян.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Основи римського приватного права : навчально-методичний посібник за ред. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2019. 296 с.
2. Харитонов Е. О. Основы римского частного права. Харьков, 1998. 270 с.
3. Форманюк В. В. Витоки категорії «правосуб'єктність». *Актуальні проблеми політики :* зб. наук. пр. / редкол. : С. В. Ківалов (голов. ред..), Л. І. Кормич (заст. голов. ред..), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОН України ; НУ ОЮА. Одеса : Фенікс, 2012. Вип.. 46. С. 25-31.
4. Медведев В. Г. Суб'єкти права у Стародавньому Римі. *Вектор науки.* № 5(8). 2009. С. 64-67.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

Медоєва Олександра Олегівна,
студентка 2 курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національно університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: д.ю.н., професорка К. Г. Некіт

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ОБМЕЖЕНЬ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Здатність мати цивільні права та обов'язки є цивільною правоздатністю. Її мають усі фізичні особи, які є у цьому рівними, і з'являється з моменту народження, триває протягом усього життя людини до самої смерті. Кожен громадянин має однаковий обсяг прав. У випадках, встановлених законом, інтереси зачатої, але ще ненародженої дитини охороняються так само, як і права народженої. Здатність мати окремі цивільні права та обов'язки може пов'язуватися з досягненням відповідного віку.

Проблеми цивільних прав фізичних осіб і порядку їх обмеження були предметом розгляду таких учених-юристів, як: М. Агарков,

С. Алексєєв, Г. Дормідонтов, Л. Еннекцерус, І. Жилінкова, І. Калаур, О. Кохановська, Є. Крашенінніков, Л. Криволапова, Р. Майданик, О. Міхно, Є. Мічурін, Н. Можаровська, В. Надьон, О. Отраднова, І. Спасибо-Фатєєва, Р. Халфіна, Є. Харитонов, Г. Харченко, Я. Шевченко, С. Шимон, Р. Шишка, В. Яроцький та ін.

Фізична особа: – має усі особисті немайнові права, встановлені Конституцією та ЦКУ; – здатна мати усі майнові права, що встановлені ЦКУ, ін. законом; – здатна мати ін. цивільні права, що не встановлені Конституцією, ЦКУ, ін. законом, якщо вони не суперечать закону та моральним засадам суспільства; – здатна мати обов'язки як учасник цивільних відносин [2].

У звичайних умовах запобігання обмеження можливостей фізичної особи мати цивільні права та обов'язки, які не заборонені законом, є нікчемним, крім випадків, коли таке обмеження передбачено Конституцією України.

Характеризуючи обмеження суб'єктивного цивільного права, зазначимо, що, згідно з академічним тлумачним словником, «обмеження» – це правило, настанова, що обмежує чиї-небудь права [9].

Вперше про необхідність обмежень, яких має зазнавати людина під час здійснення своїх прав, було зазначено в 1948 р. у Загальній декларації прав людини, а саме в ч. 2 ст. 29, де передбачено, що під час здійснення своїх прав і свобод кожна людина має зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом [8].

М. О. Стефанчук зазначає, що до поняття «обмеження здійснення суб'єктивних цивільних прав» варто віднести як поведінку іншої особи, так і дії відповідних органів, що наділені владними повноваженнями, які спрямовані на унеможливлення здійснення особами своїх суб'єктивних прав повною мірою. Він робить застереження, що «обмеження» є реакцією не на поведінку щодо здійснення свого суб'єктивного права, а на іншу (як правило, неправомірну) поведінку [11, с. 63-66].

У зв'язку з цим обмеження права виступає механізмом правового регулювання, яке спрямоване на захист прав як суспільства, так і інших осіб за допомогою вставлених законодавством заборон, обов'язків чи дозволів впливати на звуження змісту суб'єктивного цивільного права.

Відповідно до ст. 64 Конституції України, конституційні права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, крім ви-

падків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [5], затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [3].

Статтею 3 Указу визначено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України [1], а також вводитися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4].

Зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб визначаються положеннями Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

В цих умовах військовому командуванню надається право разом з органами виконавчої влади, військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати відповідні заходи. Для цього військове командування наділяється повноваженнями видавати обов'язкові до виконання накази і директиви з питань забезпечення оборони, громадської безпеки і порядку, інших заходів правового режиму воєнного стану.

Так, до фізичних осіб в умовах воєнного стану можуть бути запроваджені наступні обмеження:

1) запроваджувати трудову повинність для окремих категорій працездатних осіб, які не залучені до роботи у сфері забезпечення життєдіяльності населення, оборонній сфері і не забронювані за підприємствами, установами та організаціями.

Запровадження трудової повинності регламентовано Порядком залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану затвердженим Постановою КМУ від 13.07.2011 № 753 [6].

Так, до суспільно корисних робіт можуть бути залучені виключно працездатні особи віком від 16-ти років, які не мають обмежень за станом здоров'я до роботи в умовах воєнного стану, а саме: – безробітні та інші незайняті особи; – працівники функціонуючих в умовах воєнного стану підприємств (за погодженням з їх керівниками), – у порядку переведення; – особи, зайняті в особистому селянському господарстві; – студенти вищих, учні та слухачі професійно-технічних навчальних закладів; – особи, які забезпечують себе роботою самостійно.

До суспільно корисних робіт забороняється залучати малолітніх дітей, дітей віком від 14-ти до 15-ти років, жінок, які мають дітей віком до 3-х років, а також вагітних жінок у разі, коли виконання таких робіт може негативно вплинути на стан їхнього здоров'я.

2) запроваджувати комендантську годину;

3) встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів;

4) перевіряти документи осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України.

Порядок перевірки документів осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану затверджено Постановою КМУ від 23.12.2021 №1456 [7].

5) встановлювати заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;

6) забороняти торгівлю алкогольними напоями і речовинами, виробленими на спиртовій основі, а також зброєю, сильнодіючими хімічними та отруйними речовинами;

7) запроваджувати у разі необхідності нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами;

8) встановлювати для фізичних та юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб ря-

дового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів та установ;

9) проводити евакуацію населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення, згідно із переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України [10].

Отже, в Україні обмеження прав і свобод людини та громадянина можливі на підставі Конституції та Законів України. Права і свободи, які підлягають обмеженню, співзалежні із положеннями Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n1050 .
3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 р. № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text .
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
5. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 23.05.2022 р. № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
6. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 р. № 753. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text
7. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.12.2021 р. № 1456. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2021-%D0%BF#Text
8. Загальна декларація прав людини : міжнародний документ від 10.12.1948 р. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
9. Академічний тлумачний словник. URL: http://sum.in.ua/s/obmezhennja
10. Правові наслідки та обмеження в умовах воєнного стану. URL: https://pon.org.ua/novyny/9309-pravovi-naslidky-ta-obmezhennia-v-umovakh-voiennogo-stanu.html
11. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав : монографія. К. : КНТ, 2008. 184 с.

Пацюрківська Вікторія Сергіївна,
студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: д.ю.н., професорка К. Г. Некіт

НАСЛІДКИ НЕВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

Глобальною проблемою людства є розгортання збройних конфліктів. Внаслідок початку повномасштабної російської збройної агресії проти територіальної цілісності України був запроваджений воєнний стан, який відповідно до чинного законодавства визнається особливим правовим режимом, що впроваджується у разі небезпеки державній незалежності України та передбачає тимчасове обмеження прав і свобод людини та громадянина й законних інтересів юридичних осіб [1]. У таких умовах, коли нормальне функціонування суспільства і держави стає неможливим, існує чималий ризик того, що договірні зобов'язання не будуть виконані належним чином їх сторонами. Необхідно проаналізувати наслідки їх невиконання, досліджуючи введення воєнного стану з цивільно-правової позиції.

Цивільний кодекс України визначає поняття зобов'язання відповідно до ч. 1 ст. 509. Загалом це правовідношення, що полягає в обов'язку однієї сторони договору про вчинення чи утримання від певних дій, закріплених у договорі. Найчастіше, коли йдеться про договірні зобов'язання, маються на увазі відносини між сторонами як відносини кредитора та боржника, особливо обов'язок останнього повністю та вчасно повернути запозичені кошти або майно. Боржник за загальними засадами повинен відшкодувати збитки, які були завдані кредитору внаслідок невиконання чи невідповідного здійснення зобов'язань. Таку форму відповідальності використовують у випадках невиконання будь-якого договірного зобов'язання, і тоді, коли в договорі це не передбачено.

Проте, з початком збройного конфлікту здійснилися деякі зміни в законотворчості, що торкнулися правової регламентації договірних зобов'язань. Верховна Рада України ухвалила радикальний Закон від 15.03.2022 р. №2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», норми якого певною мірою захищають права боржників. Безумовно, ніхто не звільняється від здійснення зобов'я-

зань навіть у воєнний час, проте, визначено, за яких обставин боржники не будуть притягатися до відповідальності за їх невиконання.

Вказаний закон врегульовує кредитні відносини. Зокрема, «Прикінцеві та перехідні положення» ЦКУ було доповнено пунктом 18, яким вказано, що позичальники не несуть відповідальності за недодержання чи прострочення грошових зобов'язань за договорами кредиту або позики під час воєнного стану та впродовж тридцяти днів після його скасування [2]. Тобто, до позичальників не можуть застосовуватися грошові стягнення на користь кредитодавця чи позикодавця – неустойки, а також на них не поширюються положення статті 625 Цивільного кодексу України. Проте, зі спливом тридцятиденного строку вже можливе нарахування неустойки. Крім того, якщо такі грошові стягнення починаючи з 24 лютого 2022 року таки були нараховані – вони мають бути списані.

Зазначені положення збігаються з тими, якими було доповнено «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про споживче кредитування», але на додаток до них передбачається, що кредитодавці не мають права підвищувати відсоткову ставку за сумою кредиту [3]. Слід зазначити, що Національний банк України надав рекомендації від 14.03.2022 р., де закликав банки йти своїм клієнтам «на поступки» – пропонувати кредитні канікули та реструктуризацію заборгованості за відповідними споживчими кредитами. Кредитні канікули є відтермінуванням платежів за кредитами, перенесенням сплати боргу на інший термін. Проте, у тому випадку, коли позичальники наразі спроможні сплачувати кредити, бажано виконувати ці зобов'язання у звичайному режимі [4].

Більш того, Закон України №2120-IX передбачає зупинення впливу окремих статей, що регулюють іпотечні відносини. Таким чином, іпотекодержатель не може набути права власності на предмет іпотеки, не може реалізовуватись і право іпотекодержателя на продаж предмета іпотеки, зокрема й на електронних торгах, крім того, заборонено видворення жителів із будинків та приміщень, що передані в іпотеку в умовах війни [5].

Щодо договорів купівлі-продажу, ренти, оренди тощо, то їх сторонам потрібно обґрунтувати, що невиконання зобов'язань безпосередньо пов'язане з наслідками воєнного стану. Себто, питання звільнення сторін від відповідальності за невиконання таких договорів урегульовується за усталеним правилом – при підтверджен-

ні, що їх порушення є наслідком випадку або непереборної сили. Попри те, що Торгово-промислова палата України дещо полегшила процедуру засвідчення форс-мажорних обставин, все одно це не звільняє від відповідальності апріорі, такі обставини повинні визнаватися за заявою зацікавленої сторони по кожному окремому зобов'язанню.

Враховуючи вищевикладене, в цих нелегких умовах, у яких опинилося наше суспільство, на законодавчому рівні доволі спрощено наслідки невиконання цивільно-правових зобов'язань за договорами позики та кредиту, а також захищені права іпотекодавців. Проте, щодо інших договорів, то їх правова регламентація не зазнала значних змін. Навіть в обставинах війни сторонам, які все ж об'єктивно мають змогу виконувати свої зобов'язання, бажано їх реалізовувати для відновлення та підтримки функціонування нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4700
3. Про споживче кредитування: Закон України від 15.11.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text
4. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansovim-ustanovam-rekomendovano-proponuvati-kliyentam-spojivacham-restrukturizatsiyu-zaborgovanosti-za-spojivchim-kreditom-abo-kreditni-kanikuli
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text

Полюхович Лілія Василівна,
студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: д.ю.н., професорка Некіт К. Г.

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Метою цієї роботи є визначення того, яким чином здійснюються особисті немайнові права в умовах воєнного стану та яким чином введення воєнного стану, тобто особливого правового режиму з усіма обмеженнями прав та свобод, які мають місце під час їх дії, впливає на реалізацію людиною особистих немайнових прав.

Конституція України 1996 року проголосила людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпеку найвищою цінністю. Крім того, в Основному Законі держави зазначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність [1].

Що стосується поняття воєнного стану, то тут законодавець нам дає таке визначення. Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також, тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Під обмеженням прав та свобод людини і громадянина слід розуміти передбачений Конституцією України та законами України процес звуження обсягу прав та свобод людини, який є необхідним для вирішення тих чи інших ситуацій, що склалися у країні, а також досягнення визначених цілей, які стоять перед державою та суспільством .

Здійснення суб'єктивних цивільних прав можливе та повинно відбуватись за таких умов: 1) особа повинна бути наділена необхідною правоздатністю щодо своїх цивільних прав; 2) суб'єкт правовідносин має бути наділений необхідним обсягом дієздатності; 3) поведінка

щодо здійснення своїх цивільних прав повинна відповідати принципам здійснення суб'єктивних цивільних прав.

Правоздатність фізичних осіб поряд з рівністю та невідчужуваністю має таку ознаку як необмеженість, яка означає, що особа не може бути обмежена в можливості мати права та обов'язки, однак є певні випадки , які передбачені Конституцією України, що дозволяють такі обмеження [1].

Аналіз Конституції України дає нам підстави стверджувати, що обмеження цивільної правоздатності фізичної особи в частині встановлення можливості мати окремі цивільні права можливо лише: а) за умови визначення цих обмежень у законі та встановленні їх за вироком суду; б) в умовах воєнного або надзвичайного стану [3, ст. 117].

Слід також пам'ятати, що такі обмеження діють протягом визначеного строку, а також деякі особисті немайнові права (право на життя, право на повагу до гідності, свободу та особисту недоторканість) у жодному випадку не можуть бути обмежені.

Важливим питанням при здійсненні особистих немайнових прав під час дії воєнного стану, є стосовно меж здійснення особистих немайнових прав. Зрозуміло, що таке здійснення не може бути безмежним. Особа, реалізуючи своє особисте немайнове право, зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, а також від дій, які вчиняються з наміром завдати шкоди іншим особам або з наміром зловживання правом. Звичайно, що під час здійснення свого особистого немайнового права, особа повинна додержуватися моральних засад суспільства.

Слід зазначити, що реалізація особою її особистих немайнових прав в умовах воєнного стану супроводжується деякими моментами. Перш за все, під час дії воєнного стану відбувається обмеження деяких особистих немайнових прав (право на свободу пересування, право на інформацію), що викликає неможливість її повноцінного здійснення. Але навіть за таких умов, деякі особисті немайнові права у жодному випадку не можуть бути обмежені (право на життя, право на повагу до честі та гідності, свободу та особисту недоторканність).

Як відомо, для здійснення особистих немайнових прав за будь-яких умов, необхідна наявність трьох елементів: 1)правоздатність; 2) необхідний обсяг дієздатності та 3) система принципів здійснення особистих немайнових прав. Усі питання, що стосуються дієздатності фізичних осіб, залишаються незмінними і під час дії воєнного ста-

ну, але стосовно правоздатності, варто підкреслити деякі моменти. Вони стосуються такої ознаки правоздатності, як необмеженість, яка полягає в тому, що особа не може бути обмежена в праві мати права та обов'язки, але за умов введення воєнного стану мають місце деякі виключення з загального правила. Принципи здійснення особистих немайнових прав повинні дотримуватись навіть під час зазначеного стану.

Що стосується меж реалізації особистих немайнових прав, то вони повинні мати місце в період дії воєнного стану. Тобто, реалізуючи своє особисте немайнове право, особа зобов'язана утримуватися від дій, які можуть порушити права інших осіб, а також від дій, які вчиняються з метою заподіяння шкоди іншим особам або з метою зловживання цим правом, вчинки повинні відповідати моральним принципам суспільства.

Особлива увага приділяється гарантіям реалізації особистих немайнових прав. Як відомо, введення будь-якого надзвичайного стану характеризується наявністю надзвичайних умов, які супроводжуються дестабілізацією суспільства. За таких умов будь-яка особа повинна бути впевнена, що може вільно реалізувати своє право, у тому числі особисту власність, і бути впевнена, що знаходиться під захистом держави. Держава в особі органів державної влади виступає гарантом законності здійснення особистих немайнових прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 06.04.2000 року №1647-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1647-14#Text

3. Стефанчук Р. О. Цивільна правоздатність та дієздатність як необхідні передумови здійснення особистих немайнових прав. URL: https://is.gd/57Hnv6 .

Семененко Крістіна Анатоліївна,
студентка 1-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент Орзіх Ю. Г.

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Де є любов, там є життя.
М. Ганді

Війна принесла за собою багато змін, прикрощів та страждань у звичне життя людей. Але до будь-яких викликів сучасності потрібно навчитися пристосовуватись та продовжувати жити далі. Статистика свідчить, що з 24 лютого по 01 квітня 2022 року в Україні було зареєстровано понад 20 тисяч шлюбів, що перевищує показники за цей проміжок часу у 2021 році.

За класичною процедурою реєстрації шлюбу, відповідно до Глави 4 Сімейного кодексу України, наречені особисто або через представників (за наявності поважних причин) подають заяву про реєстрацію шлюбу до обраного ними органу державної реєстрації актів цивільного стану (далі – ДРАЦС). Шлюб реєструється після спливу одного місяця від дня подання відповідної заяви та з обов'язковою присутністю обох наречених [1]. Сімейним кодексом у ч. 2 ст. 32 також передбачена можливість одружитися в день подачі заяви про реєстрацію шлюбу, якщо є безпосередня загроза для життя нареченого (нареченої).

Очікувати місяць з моменту подачі заяви про реєстрацію шлюбу зараз не зовсім доцільно – немає певності у завтрашньому дні, неможливо передбачити, де саме опиняться наречені за цей проміжок часу і чи буде працювати на момент реєстрації обраний ними відділ ДРАЦС. На жаль, можна говорити про наявність загрози для життя усіх людей, які залишилися на території нашої країни. Тому у надзвичайних випадках законодавець створює максимально сприятливі умови для громадян, роблячи певні пом'якшення до законів, як це було, наприклад, у зв'язку з пандемією COVID-19, коли в Україні розробили та запустили у бета-тестування можливість подавати заяву про реєстрацію шлюбу через Дію.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації на території України введено воєнний стан, що спричинило низку змін до вітчизняного законодавства. Відповідно до указу Президента України від 24 лютого 2022 року №64 «Про введення воєнного стану в Україні», Кабінет Міністрів України у своїй Постанові від 7 березня 2022 року №213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» (далі – Постанова) вніс низку спрощень до процедури укладання шлюбу для певної категорії осіб.

Особливий порядок державної реєстрації шлюбу без особистої присутності нареченого (нареченої), відповідно до Постанови, можливий, якщо хоча б один із них є військовослужбовцем, поліцейським, входить до складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби, Національного антикорупційного бюро, Бюро економічної безпеки. Дія Постанови також поширюється на працівників закладу охорони здоров'я та осіб, що перебувають в такому закладі.

У таких випадках державна реєстрація шлюбу може проводитись відділами ДРАЦС без особистої присутності нареченого (нареченої). Той із майбутнього подружжя, хто не може бути присутнім під час укладання шлюбу, подає відповідну заяву, що має містити відомості про нього та про особу, з якою він (вона) бажає зареєструвати шлюб: прізвище, власне ім'я та по батькові, дату народження, громадянство та відомості про обране прізвище після укладання шлюбу, – своєму безпосередньому командиру (керівникові), тим самим підтверджуючи факт надання згоди на шлюб. Командир засвідчує справжність підпису на заяві та передає її до обраного другим з наречених відділу ДРАЦС. Актовий запис про шлюб складається відділом ДРАЦС у день отримання заяви про державну реєстрацію шлюбу (зокрема у разі отримання її електронними засобами), за бажанням молодят відбувається урочиста церемонія, на якій один із наречених присутній через засоби відеозв'язку.

Факт реєстрації шлюбу також може засвідчити безпосередній командир (для військових) або керівник закладу охорони здоров'я, власноруч склавши акт про укладення шлюбу (далі – акт) та скріпивши його гербовою печаткою відповідного органу чи військового формування [2].

На відміну від реєстрації без особистої присутності одного з наречених, акт складається не працівниками відділу ДРАЦС, а керів-

ництвом військового формування; дата укладання шлюбу збігається з датою складання акту; безпосередньо не бути присутніми можуть як один, так і обидва наречені, які підтверджують свою згоду на шлюб, використовуючи доступні засоби відеозв'язку. Далі акт надсилається до будь-якого відділу ДРАЦС для складення актового запису про шлюб і внесення відомостей до Державного реєстру актів цивільного стану громадян.

Щодо акту про укладання шлюбу в закладі охорони здоров'я, він складається, якщо один чи обоє наречених перебувають або працюють у цьому закладі. Акт складається та скріплюється печаткою (за наявності) керівником цього закладу в присутності обох наречених чи одного з них з використанням доступних засобів відеозв'язку з тим із них, хто відсутній, за участю двох свідків. Згодом документ надсилається до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану для складення актового запису про шлюб у паперовій формі та внесення відомостей до Реєстру.

Відповідно до Постанови, на підставі складеного актового запису про шлюб подружжю або одному з них у день звернення до відділу державної реєстрації актів цивільного стану, яким зареєстровано шлюб, видається відповідне свідоцтво. Відомості, відсутні в актовому записі про шлюб, можуть бути внесені до нього після припинення чи скасування воєнного стану у визначеному законодавством порядку.

Щодо цивільного населення процедура реєстрації шлюбу залишилася незмінною, крім певних особливостей. Згідно з повідомленням прес-служби Міністерства юстиції України, в умовах воєнного стану наречені отримали можливість одружитися у день подачі заяви про реєстрацію шлюбу, із документів необхідні тільки паспорт та свідоцтво про розірвання шлюбу (якщо хтось із наречених раніше був одруженим) [3]. Державне мито за реєстрацію актів цивільного стану не справляється – тобто процедура стала безоплатною, відділи ДРАЦС працюють у штатному режимі, за виключенням міст/районів, де ведуться активні бойові дії.

Такі зміни до законодавства мають як позитивні, так і негативні наслідки. Беззаперечно, позитивною є можливість укласти шлюб особам, що знаходяться зараз на передовій чи на службі, а з другим із наречених їх розділяють сотні кілометрів. Також реєстрація актів цивільного стану стала більш доступною та безкоштовною для цивільного населення.

Проте, на нашу думку, попри суттєві позитивні аспекти, таке спрощення стане причиною великої кількості «необдуманих» шлюбів, і як наслідок, ми можемо передбачити зростання показників розлучень. Також, реєстрація шлюбу за один день може розглядатися як порушення права наречених на взаємну обізнаність щодо стану здоров'я.

Щодо «дистанційних шлюбів» постає питання про волевиявлення наречених. Відповідно до ч.1 ст.24 СК України, шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка. Тобто, обов'язковою умовою реєстрації шлюбу є вільно і незалежно висловлене взаємне волевиявлення наречених, яке підтверджує їхній намір створити сім'ю на підставі укладення шлюбу. Якщо дана умова не дотримана, шлюб може бути визнаний недійсним. Але хіба можна (при реєстрації шлюбу за відсутності одного з наречених) цілком виключити можливість зловживання повноваженнями керівників військових формувань, певні помилки, чи навіть підробку підпису на документах? Мабуть що ні. Тому, можливо слід зробити присутність нареченого по відеозв'язку при реєстрації шлюбу обов'язком, а не правом.

Ще одним недоліком є те, що складена заява чи акт про укладення шлюбу можуть загубитись по дорозі. Щоб уникнути цієї проблеми, Міністерство Юстиції радить робити фотокопії таких документів та пересилати їх на електронну пошту відділів ДРАЦС. Також, як альтернативний варіант, можна було б надати право військовослужбовцям подавати заяву про реєстрацію шлюбу в електронному вигляді, накладаючи на неї власний ЕЦП.

Отже, ми можемо зробити висновок, що спрощення процедури укладання шлюбу в умовах війни має як позитивні, так і негативні наслідки.

Постанова Кабінету Міністрів №213 діє до припинення воєнного стану, відповідно до якої повноваженнями реєстрації шлюбу громадян України, окрім працівників відділів ДРАЦС, у певних випадках наділено командирів військових формувань та керівників закладів охорони здоров'я. Цивільне населення може зареєструвати шлюб у будь-якому відділі ДРАЦС, що працює, не чекаючи місяць з дня подачі заяви про реєстрацію шлюбу. Але потрібно пам'ятати, що укладання шлюбу тягне за собою певні наслідки, виникають взаємні права та обов'язки подружжя, тому наречені повинні серйозно і виважено приймати рішення про створення сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. №21.
2. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 р. № 213. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text
3. Валерія Коломієць: Мін'юст спростив реєстрацію шлюбу в умовах воєнного стану. URL: https://minjust.gov.ua /news/ministry/valeriya-kolomiets-minyust-sprostiv-reestratsiyu-shlyubu-v-umovah-voennogo-stanu

Тощакова Анна Сергіївна,
студентка 2-го курсу факультету міжнародно-правових відносин
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: д.ю.н, професорка К. Г. Некіт

ОХОРОНА ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Охорона об'єктів культурної спадщини будь-якої розвинутої країни повинно бути одним з найважливіших завдань, адже це внесок будь-якої нації у розвиток людської цивілізації, форма відмінності між народами й засобом соціалізації майбутнього покоління, вони є одним із найважливіших ідентифікаційних чинників будь-якого народу, свідченням його місця, ролі й внеску в історію людства.

Питання захисту об'єктів культурної спадщини в умовах війни є досить актуальним, це питання обговорюються в роботах українських та зарубіжних політичних та громадських діячів, наприклад: Н. Кулакова, Т. Курило, Т. Каткова, О. Мельничук, Д. Коваль, О. Сергеєвим, Л. Галенської, Р. Асейкін, Л. Прессуйр.

Об'єкти культурної спадщини є результатами діяльності, перш за все, людини, або такі, що безпосередньо пов'язані з такою діяльністю. Вони відображають зміст людської діяльності, і є унікальними – художніми, історичними, науковими. Вони включають в собі виключно інтелектуальні й фізичні характеристики творця як особистості, його індивідуальну майстерність й відтворюють одиничні й непов-

торні приклади людської творчості у всякій сфері його життя. А саме визначення цього поняття міститься в Законі України «Про охорону культурної спадщини» [1].

Треба звернути увагу на одну з обов'язкових ознак, що характеризує об'єкти культурної спадщини – висока матеріальна вартість, яка є досить вагомою для суспільства, як наслідки інтелектуальної й матеріальної праці, поряд з тим розглядаються як майно. Вони мають вартісні властивості, виражені у грошовій характеристиці, і можуть виступати об'єктом купівлі-продажу, знаходитися у користуванні, власності, розпорядженні держави, юридичних або фізичний осіб. Таким чином об'єкти культурної спадщини мають статус майна. Однак, незважаючи на таку їх властивість, цю рису не може вважати їх змістовною характеристикою, вона є похідною, бо це обумовлено їх підвищеною суспільною значимістю, унікальністю в історії, мистецтві, архітектурі. Для того, щоб вважатись об'єктом культурної спадщини, пам'ятки повинні бути у відповідній національній базі даних. Наприклад, в нашій країні така база даних має назву «Реєстр нерухомих пам'яток України». Також об'єкт може одночасно входити до переліку пам'яток всесвітньої спадщини.

Основні принципи захисту об'єктів культурної спадщини містяться в Основному законі держави, ратифікованих парламентом України міжнародних конвенціях, законодавчих актах щодо забезпечення збереження культурних надбань, у тому числі, Закони України «Про охорону культурної спадщини», який визначає зміст й перелік заходів, що повинні втілюватися в рамках охорони культурної спадщини, а саме: запобігає знищенню або заподіянню шкоди, забезпечує захист, збереження, відповідної консервації, використання, реєстрації об'єктів культурної спадщини, «Про охорону археологічної спадщини» [2], де визначають обов'язки місцевих й центральних органів влади захищати об'єкти археологічної спадщини, «Про музеї та музейну справу», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» та інші нормативні акти [3].

У світі було прийнято низку документів щодо охорони культурної спадщини під час збройних конфліктів, наприклад, «Конвенція про захист культурних цінностей у випадках озброєного конфлікту», яка і до цього часу є основним документом щодо захисту об'єктів культурної спадщини. Її положення доповнили в 1999 році Другим Протоколом [4], що продовжував системну й безперервну діяльність

вдосконалення міжнародно-правових норм. Держави, ратифікувавши цей документ на своїй території, зобов'язувались не нападати на культурні цінності, не використовувати їх у військових намірах, не намагатися пограбувати та знищити [5, с. 83].

Через війну, в даний час, Міністерство культури та інформаційної політики веде активні переговори з ЮНЕСКО відносно правильного та безпечного зберігання об'єктів у ході воєнних дій, а також щодо маркування міжнародним знаком об'єктів, «Блакитний щит», надають статусу посиленої охорони, бо руйнування даних пам'яток – пряме свідчення військового правопорушення проти об'єктів культурної спадщини. Більш того, у координації з ЮНЕСКО, Міжнародною радою музеїв, ICCROM та деякими іншими міжнародними організаціями було створено Штаб порятунку спадщини. Разом із Національним музеєм Революції гідності було виготовлено інструкції «первинної допомоги» для профільних установ. Крім того, штаб бере участь іншою діяльністю, спрямовуючи на допомогу порятунку об'єктів культурної спадщини в умовах війни та після кризового поновленню.

Треба акцентувати увагу на те, що за останні кілька місяців війни культурна спадщина України звідала страшенної шкоди тому, щоб ефективно реагувати на надзвичайні виклики для охорони культурної спадщини України й запобігання руйнуванню та розкраданню даних пам'яток у ході воєнних дій, нам слід:

– наголошувати на зобов'язаннях й відповідальності країн у сфері охорони державної спадщини відповідно до міжнародного права.
– скласти реєстр культурних пам'яток й інших предметів історичного, культурного чи релігійного значення, незаконно вивезених із районів збройних дій, насамперед з цих територій, щоб в майбутньому забезпечити їх безпечне повернення додому.
– стимулювати прагнення всіх національних та міжнародних юрисдикцій; зазвати митні й правоохоронні органи тісно співпрацювати у розслідуванні, судовому переслідуванні, арешті й конфіскації, до того ж у поверненні, компенсації або реституції культурних цінностей, які були вкрадені.
– заохочувати співпрацювати правоохоронних та митних органів, з метою розслідувати, переслідувати, захоплювати та конфісковувати, а також повертати викрадені об'єкти культурної спадщини.

– підтримувати зв'язок із музеями й аукціонами для того щоб відстежувати предмети, викрадених з територій воєнних дій, й для попередження використання артефактів у виставках з цих територій.
– поділитися міжнародною практикою захисту об'єктів культурної спадщини, організувати консультації систематичні з іноземними партнерами, повчальні курси для того, щоб реагувати на надзвичайні ситуації у галузі культурної спадщини [6].

Підсумовуючи, важливо ще раз зазначити, що охорона культурних цінностей має бути підготовлена в мирний час спільними зусиллями законодавців та державних службовців. Крім того, необхідним є удосконалення чинного законодавства щодо відповідальності за посягання на культурні цінності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 24.07.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text

2. Про охорону археологічної спадщини: Закон України від 12.12.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text

3. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 13.02.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text

4. Другий Протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року від 30.04.2020 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text

5. Кулакова Н. Міжнародний досвід охорони об'єктів культурної спадщини під час збройного конфлікту, збірники наукових праць, матеріали конференцій, семінарів, круглих столів. 2014. С. 82-84.

6. Культурна спадщина під впливом збройного конфлікту в Україні: виклики та відповіді. URL: https://www.maidanmuseum.org/uk/node/1059

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

РИМСЬКЕ ПРАВО І СУЧАСНІСТЬ: ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО В УМОВАХ ВІЙНИ

М А Т Е Р І А Л И
Всеукраїнської наукової конференції

Одеса,
24 травня 2022 року

Електронне видання

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора Є. О. Харитонова

Підписано до друку 10.08.2022.
Ум-друк. арк. 12,79. Зам. № 2208-02.
Видано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com